

INSTYTUT BADAŃ NAD GOSPODARKĄ RYNKOWĄ

REGIONY POLSKI

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

II edycja

opracowanie zbiorowe pod redakcją

Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel

PROFILE REGIONALNE

NR 16

Gdańsk-Warszawa 2000

INSTYTUT BADAŃ NAD GOSPODARKĄ RYNKOWĄ

REGIONY POLSKI

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

II edycja

opracowanie zbiorowe pod redakcją

Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel

PROFILE REGIONALNE

Projekt finansowany ze środków
United States Agency for International Development

Gdańsk–Warszawa 2000

KOMITET REDAKCYJNY:

dr Jan Szomburg – przewodniczący
prof. UG dr hab. Marek Dutkowski – redaktor serii
dr Krystyna Gawlikowska-Hueckel – redaktor serii
mgr Maciej Tarkowski – sekretarz komitetu redakcyjnego

WYDAWCA:

© **Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową**

80-227 Gdańsk, ul. Do Studzienki 63

tel. (0-58) 341-15-35, 341-39-77

fax (0-58) 341-06-20

ibngr@ibngr.edu.pl

www.ibngr.edu.pl

ISSN 1508-521X

CIP – Biblioteka Narodowa

Województwo zachodniopomorskie: II edycja /

oprac. zbiorowe pod red. Krystyny Gawlikowskiej-Hueckel;

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. – Gdańsk; Warszawa:

IBnGR, 2000. – (Regiony Polski – Profile Regionalne; nr 16)

WYDANIE I

NAKLAD 250 egz.

Skład systemem $\text{T}_{\text{E}}\text{X}$: **BOP** s. c., ul. Piastowska 70, 80-363 Gdańsk

Wstęp

W połowie 2000 r. oddajemy do rąk Państwa drugą edycję profili województw wydaną przez IBnGR w serii „Regiony Polski”.

Od edycji pierwszej upłynął rok. W życiu nowopowstałych samorządowych województw był to rok „czesania” myśli o przyszłości – budowania regionalnych strategii rozwoju. Nie było to łatwe. M. in. brak było jednolitego standardu tworzenia strategii oraz przesłanek do przyjmowania konkretnych ram finansowych, ale równie dokuczliwe były luki informacyjno-statystyczne utrudniające sporządzenie diagnozy stanu wyjściowego.

Mamy nadzieję, że poprzednia edycja profili – mimo swych niedoskonałości – pomogła przynajmniej częściowo ograniczyć te luki. Mamy również nadzieję, że obecna edycja ułatwi pogłębienie refleksji nad sytuacją regionu na tle innych województw. Budowanie tożsamości regionu musi się zacząć w umysłach jego elit i obywateli. Dlatego określenie i wizualizacja jego sytuacji społeczno-gospodarczej jest warunkiem wstępnym zaangażowania intelektualnego i emocjonalnego.

Pierwsze dwie edycje „profilu województw” sfinansowała USAID. Jeśli następnymi edycjami będą zainteresowane same województwa, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową chętnie będzie je kontynuował. Będziemy też wdzięczni za wszelkie uwagi dotyczące zawartości niniejszego numeru.

Prezes Zarządu IBnGR

Jan Szomburg

Spis treści

1. Ogólna charakterystyka obszaru i poziomu rozwoju regionu	1
<i>Elżbieta Kabath, Maciej Tarkowski</i>	
1.1. Zasoby i walory naturalne	1
1.2. Położenie komunikacyjne	2
1.3. Struktura ludnościowa i osadnicza regionu	3
1.4. Zaplecze naukowo-badawcze	3
1.5. Warunki życia mieszkańców	4
2. Struktura gospodarki	6
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński</i>	
3. Rolnictwo	10
<i>Janusz Rowiński, Marek Wigier</i>	
3.1. Informacje ogólne	10
3.2. Warunki glebowo-klimatyczne	12
3.3. Struktury ekonomiczno-produkcyjne gospodarstw rolnych	12
3.4. Produkcja podstawowych roślin i zwierząt	15
3.5. Wyposażenie oraz infrastruktura techniczna	15
3.6. Rolnictwo województwa w świetle integracji z Unią Europejską	18
4. Przemysł	19
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński</i>	
4.1. Wartość i struktura produkcji sprzedanej przemysłu	19
4.2. Struktura własności	19
4.3. Działalność inwestycyjna i innowacyjna	27
4.4. Sprzedaż na rynki zagraniczne	31
4.5. Podsumowanie	31
5. Usługi	34
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Marcin Skurczyński, Stanisław Umiński</i>	
6. Rynek pracy	39
<i>Maciej Grabowski, Alina Szymańska</i>	
6.1. Założenia metodologiczne	39
6.2. Analiza rynku pracy	39
7. Poziom oraz struktura dochodów	55
7.1. Dochody osobiste gospodarstw domowych. Poziom wynagrodzeń	55
<i>Bohdan Wyżnikiewicz, Marcin Peterlik</i>	
7.2. Dochody podmiotów prawnych w latach 1995–1998	57
<i>Elżbieta Wojnicka</i>	
7.2.1. Założenia metodologiczne	57

7.2.2. Szacunki dochodów podmiotów prawnych i wpływów z podatków dochodowych	58
7.3. Dochody gmin	61
<i>Wojciech Misiąg, Marcin Tomalak</i>	
7.3.1. Podział administracyjny województwa	61
7.3.2. Ogólne informacje dotyczące potencjału inwestycyjnego samorządów	62
7.3.3. Dochody gmin w 1998 r.	62
7.3.4. Wydatki bieżące i inwestycyjne w 1998 r.	65
7.3.5. Wynik finansowy w 1998 r.	68
7.3.6. Plan dochodów i wydatków budżetowych w gminach i powiatach w 1999 r.	68
7.3.7. Trendy	72
8. Transformacja gospodarcza	74
<i>Wojciech Dziemianowicz, Marta Mackiewicz</i>	
8.1. Pracujący	75
8.2. Inwestycje zagraniczne	77
8.3. Prywatyzacja	81
8.4. Drobną przedsiębiorczość	83
9. Otoczenie biznesu	85
<i>Wojciech Dziemianowicz, Anna Hildebrandt, Marta Mackiewicz</i>	
9.1. Wprowadzenie	85
9.3. Euroregiony	86
9.4. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości	92
9.5. Banki	94
10. Handel zagraniczny	95
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński</i>	
10.1. Założenia metodologiczne	95
10.2. Wielkość eksportu, importu oraz saldo handlu zagranicznego w latach 1995 – 1998	96
10.3. Struktura eksportu i importu	101
10.4. Partnerzy handlowi firm województwa	102
10.5. Rola firm z udziałem kapitału zagranicznego	108
10.6. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w handlu zagranicznym	110
10.7. Podsumowanie	110
11. Atrakcyjność inwestycyjna	111
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel</i>	
11.1. Założenia metodologiczne	111
11.2. Atrakcyjność inwestycyjna województwa	112

12. Jakość życia w miastach	116
<i>Krystyna Gawlikowska-Hueckel, Stanisław Umiński</i>	
13. Pomoc państwa	120
<i>Anna Hildebrandt</i>	
13.1. Założenia metodologiczne	122
13.2. Analiza danych	123
13.3. Podsumowanie	127
14. Podłoże polityczno-kulturowe w nowym podziale administracyjnym	131
<i>Tomasz Zarycki</i>	
15. Zakończenie	135

1. Ogólna charakterystyka obszaru i poziomu rozwoju regionu

Zachodniopomorskie położone jest w północno-zachodniej części Polski. Powstało 1 stycznia 1999 r. przez połączenie dawnych województw: szczecińskiego, koszalińskiego oraz północnej części gorzowskiego i północno-zachodniej części pilskiego. Obecnie w sensie administracyjnym województwo zachodniopomorskie tworzą: 3 powiaty grodzkie (Szczecin, Koszalin, Świnoujście), 17 powiatów ziemskich i 114 gmin. Od północy naturalną granicę stanowi Morze Bałtyckie (około połowy długości polskiego wybrzeża przypada na ten region), od zachodu sąsiaduje z Niemcami (z krajem związkowym Meklemburgia), od południa graniczy z ziemią lubuską i Wielkopolską, a od wschodu z Pomorskiem. Większe przejścia graniczne znajdują się w Kołbaskowie i Krajniku Dolnym.

Powierzchnia województwa wynosi 22902 km² (5. miejsce w kraju). Podobne rozmiary ma Warmia i Mazury oraz Lubelszczyzna. Region ma charakter zwarty, ale stolica – Szczecin – położona jest w zachodniej części. Liczba ludności regionu wynosi 1731,8 tys. osób (1998 r.), co plasuje go na 11. miejscu w kraju. Podobny potencjał ludnościowy posiada region warmińsko-mazurski.

W sensie historycznym, obszar Pomorza Zachodniego zaliczany jest do tzw. ziem odzyskanych. Ludność regionu praktycznie w całości napłynęła po 1945 r., głównie ze wschodnich ziem przedwojennej Polski. Część osiedlona została przymusowo w wyniku akcji „Wisła”. Odczuwalnymi do dziś skutkami powojennych transferów ludności są brak poczucia więzi z miejscem zamieszkania oraz bierna postawa części społeczności lokalnych.

1.1. Zasoby i walory naturalne

Województwo zachodniopomorskie położone jest w obrębie dwóch wielkich krain fizyczno-geograficznych: Pobrzeża Południowobałtyckiego i w pasie pojezierzy południowobałtyckich. Pas pobrzeża tworzą: wyspy Wolin i Uznam (na których leży Świnoujście), Wybrzeże Trzebiatowskie, Wybrzeże Słowińskie, Równina Wkrzańska, Dolina Dolnej Odry, Równina Goleniowska, Wzniesienia Szczecińskie, Wzgórza Bukowe, Równina Gryficka, Równina Białogardzka, Równina Słupska oraz równiny: Weltyńska, Pyrzycka i Nowogardzka. Pas pojezierzy obejmuje pojezierza: Myśliborskie, Choszczeńskie, Ińskie, Wysoczyznę Łobeską, Pojezierze Drawskie, Wysoczyznę Polanowską, Równinę Drawską, Pojezierze Wałeckie, Równinę Wałecką.

Ukształtowanie powierzchni jest bardzo urozmaicone, czego wyrazem są liczne pagórki i obniżenia zaznaczające się w krajobrazie. Najwyższe wzniesienia dochodzą do 220 m n.p.m. (Pojezierze Drawskie), a najniższe – poniżej 50 m n.p.m. na Nizinie Szczecińskiej. Stoki nachylone są wzdłuż osi o kierunku południowo-wschód–północny-zachód, co nie stanowi bariery komunikacyjnej. Klimat ma charakter łagodny z wyraźnymi wpływami morskimi (zima łagodna, chłodniejsze lato, opady 650–800 mm rocznie, w zależności od ukształtowania terenu i ekspozycji stoków). Południowo-zachodnia część omawianego obszaru charakteryzuje się najdłuższym okresem wegetacyjnym w kraju (ponad 220 dni w roku). We wschodniej części okres wegetacyjny jest krótszy (wynosi ok. 190–200 dni).

Zachodniopomorskie charakteryzuje się znacznymi zasobami wodnymi i dość rozbudowaną siecią hydrograficzną. Główną rzeką jest Odra, uregulowana i żeglowna. Na obszarze województwa nie jest ona zasilana większymi dopływami (rzeki Płonia, Ina). Północna część województwa odwadniana jest bezpośrednio do Morza Bałtyckiego (rzeki Rega, Parsęta). Centralna i wschodnia część regionu jest obszarem o dużej jeziorności (Pojezierze Drawskie z jeziorami: Lubie, Pile i Drawsko oraz Pojezierze Myśliborskie z jeziorami: Myśliborskim, Chłóp i Będzin). Zachodniopomorskie charakteryzuje się znacznymi zasobami płytko zalegających wód podziemnych, w tym mineralnych. Eksploatowane są wody chlorkowe w Kołobrzegu, Świnoujściu, Połczynie Zdroju i Kamieniu Pomorskim. Gleby Pomorza Zachodniego to gleby brunatne, płowe i bielcowe zaliczane do mało i przeciętnie żyznych. Właśnie dlatego, mimo korzystnych warunków klimatycznych, obszar ten nie należy do zbyt sprzyjających gospodarce rolnej. Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się dużym udziałem lasów (34,8% powierzchni – 4. miejsce, przy średniej krajowej 28,5%). Podobnie zalesione są województwa pomorskie i podkarpackie. Szczególną wartość gospodarczą, rekreacyjną i ekologiczną stanowią zwarte kompleksy leśne puszczy Wkrzańskiej, Goleniowskiej i Bukowej. Udział obszarów chronionych w powierzchni województwa ogółem sięga 20,2%, przy średniej krajowej 31,1%. Podobne wartości są w województwach dolnośląskim i śląskim. Z obszarów chronionych na uwagę zasługują m.in. dwa parki narodowe: Woliński i Drawieński, parki krajobrazowe: Drawski, Iński, Szczeciński, Barlinecko-Gorzowski, a także liczne pomniki przyrody.

W województwie zachodniopomorskim znajduje się większość zasobów ropy naftowej występującej w Polsce, jednak jej wydobycie nie ma większego znaczenia w skali kraju. Obok ropy naftowej, w tym samym rejonie występuje gaz ziemny, a w okolicach Łobez zlokalizowane są niewielkie pokłady rud żelaza. Poza tym, region nie dysponuje praktycznie żadnymi zasobami surowców mineralnych, z wyjątkiem powszechnie występujących w nizinnej części Polski piasków, żwirów i glin. Ich eksploatacja ma charakter lokalny.

Do głównych problemów ekologicznych należy uregulowanie gospodarki wodno-ściekowej w miastach leżących nad rzekami. Problem ten dotyczy głównie Szczecina, który położony jest w cennym ekologicznie obszarze ujścia Odry, w sąsiedztwie jednego z nielicznych w Polsce jezior deltowych (jeziro Dąbie). Kolejne zagrożenia wiążą się ze składowaniem odpadów przemysłowych oraz emisją zanieczyszczeń pyłowych i gazowych. Za głównych sprawców tych problemów uznać można Zakłady Chemiczne Police SA oraz Zespół Elektrowni Dolna Odra SA. Dodatkowe problemy stwarza fakt, że zakłady te zlokalizowane są w pobliżu, wspomnianych powyżej, cennych kompleksów leśnych. Podobnie jak w przypadku województwa pomorskiego, większość problemów i zagrożeń ekologicznych związana jest z koncentracją potencjału produkcyjnego w centrum regionalnym.

1.2. Położenie komunikacyjne

Przez województwo zachodniopomorskie przebiegają ważne szlaki komunikacyjne. W ujęciu dróg krajowych głównych stanowią je:

- fragment autostrady A6 z Berlina do Szczecina,
- droga krajowa nr 6 (Szczecin – Gdynia – Gdansk),

- droga krajowa nr 3 (Świnoujście – Szczecin – Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Lubin – Jelenia Góra),
- droga krajowa nr 10 (Szczecin – Piła – Bydgoszcz – Toruń – Warszawa).

W przyszłości układ drogowy ma uzupełnić autostrada A3.

Gęsta sieć dróg i linii kolejowych występuje głównie w zachodniej części regionu. Istotnym elementem infrastrukturalnym jest zespół portów Szczecin – Świnoujście. Ze względu na znaczne oddalenie Szczecina od otwartego morza (ok. 65 km) i konieczność pokonania niezbyt głębokiego kanału, praktycznie wszystkie ładunki masowe przeładowywane są w Świnoujściu. Port ten dysponuje również nowoczesną bazą promową – połączenia m. in. z Ystad (Szwecja) i Kopenhagą (Dania). W Goleniowie, oddalonym o 33 km od Szczecina, znajduje się pasażerski port lotniczy.

1.3. Struktura ludnościowa i osadnicza regionu

Pod względem gęstości zaludnienia województwo zachodniopomorskie należy do obszarów słabo zaludnionych. Na 1 km² przypada 76 osób (średnia dla Polski wynosi 124 osoby), podobnie jak w sąsiednim województwie lubuskim. W ostatnich latach liczba ludności regionu, jak na warunki polskie, zwiększyła się znacznie. Jest to rezultatem wysokiego przyrostu naturalnego (1,5 promila). Pod względem demograficznym Pomorze Zachodnie najbardziej podobne jest do Małopolski i Pomorza.

Poziom urbanizacji województwa jest bardzo wysoki i sięga 70% (w tym ok. 40% ludności miejskiej zamieszkuje w Szczecinie), podobnie jak na Pomorzu i Dolnym Śląsku. Około połowa populacji miejskiej regionu mieszka w miastach dużych i średnich.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się przeciętną gęstością sieci miejskiej (8. miejsce w kraju – 27 miast na 10 tys. km²). Sieć osadnicza jest stosunkowo słabo wykształcona. Obok Szczecina (417 tys.) – stolicy regionu i potencjalnej metropolii o znaczeniu krajowym – występują trzy miasta średnie o znaczeniu regionalnym: Koszalin (112 tys. mieszkańców), Stargard Szczeciński (ponad 50 tys. mieszkańców) i Świnoujście (44 tys. mieszkańców).

1.4. Zaplecze naukowo-badawcze

Zaplecze intelektualne województwa jest niezwykle ważnym elementem zasobów regionu, gdyż wskazuje na przyszły potencjał wysoko wykształconych i wykwalifikowanych pracowników.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się niską na tle kraju liczbą absolwentów liceów ogólnokształcących i średnich szkół zawodowych na 100 mieszkańców w wieku 19 lat (maturalnym) – 53 osoby. Podobna sytuacja występuje w regionach: lubuskim, pomorskim i kujawsko-pomorskim. Szczecin jest znaczącym ośrodkiem akademickim (uniwersytet, politechnika, Akademia Medyczna, Akademia Rolnicza i Wyższa Szkoła Morska). Obok Szczecina, dwie wyższe uczelnie działają także w Koszalinie. Łącznie jest ich w regionie 13, w tym 5 prywatnych (razem z filiami). Znajduje to odbicie w liczbie nauczycieli akademickich przypadających na 10 tys. mieszkańców. Jest ich 20,9 (średnia krajowa 18,7), podobnie jak na Lubelszczyźnie i Dolnym Śląsku. Z punktu widzenia tego wskaźnika daje to regionowi 6. miejsce w kraju. Potencjał ten jest wykorzystywany w wysokim stopniu w celach edukacyjnych, gdyż liczba studiujących

(łącznie w uczelniach prywatnych i państwowych) w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców przekracza na Pomorzu Zachodnim 497 osób, co daje 2. miejsce w kraju (średnia krajowa – 327). Inny wskaźnik – liczba absolwentów szkół wyższych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców – sięga prawie 58,7, co plasuje region również na 2. miejscu (średnia krajowa – 44,5). Lepsze pod tym względem jest jedynie Mazowieckie. Sytuację tę po części wyjaśnia fakt, że niektóre niepubliczne szkoły województwa zachodniopomorskiego posiadają swoje filie w innych regionach. Studenci tych szkół „przypisani” są jednak do Pomorza Zachodniego.

1.5. Warunki życia mieszkańców

Warunki życia ludności są miarą rozwoju społecznego, który coraz częściej staje się nadrzędnym celem gospodarowania. Zagadnienia te należą do zjawisk skomplikowanych, niejednorodnych i subiektywnie odbieranych. Ich ocena zależy w dużej mierze od wskaźników przyjętych do analizy. W niniejszym opracowaniu posłużono się następującymi miernikami:

- dochody budżetów gmin na 1 mieszkańca w PLN,
- wielkość zużycia energii elektrycznej w miastach przez gospodarstwa domowe na 1 mieszkańca w kWh,
- liczba sprzedanych samochodów na 1 tys. mieszkańców,
- liczba telefonów na 1 tys. mieszkańców,
- liczba mieszkań zamieszkałych na 1 tys. mieszkańców,
- liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców,
- liczba zgonów niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych.

Pierwszy z zastosowanych wskaźników pozwala oszacować dochody ludności. Wielkość przychodów budżetów gmin, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, pokazuje wysoką pozycję województwa zachodniopomorskiego – 4. miejsce w kraju. Podobne wartości osiąga również Pomorskie i Śląskie.

Wielkość zużycia energii elektrycznej przez gospodarstwa domowe w miastach jest pośrednią miarą poziomu konsumpcji (liczba i czas używania domowych urządzeń elektrycznych). Zachodniopomorskie znalazło się na 8. miejscu (ok. 624,5 kWh na 1 mieszkańca, przy średniej krajowej – 646,3 kWh). Podobne wartości występują w województwach: dolnośląskim, śląskim i lubuskim. Inna miara zamożności gospodarstw domowych – liczba sprzedanych samochodów na 1 tys. mieszkańców – umieszcza Pomorze Zachodnie na ostatnim miejscu w kraju (ok. 4 nowych pojazdów na 1 tys. mieszkańców rocznie). Wyposażenie województwa w mieszkania jest przeciętne (296,5 mieszkań na 1 tys. mieszkańców – 8. miejsce w kraju; średnia krajowa – 302,3 mieszkania). Podobne wartości cechują województwa świętokrzyskie i kujawsko-pomorskie. Wyposażenie w telefony jest dobre – 239,4 na 1 tys. mieszkańców (2. miejsce w kraju), przy średniej krajowej 219,4 telefonu. Podobne wskaźniki telefonizacji posiadają województwa: łódzkie, pomorskie i dolnośląskie.

Pozostałe dwa wskaźniki obrazują poziom opieki medycznej w regionie. Liczba lekarzy na 10 tys. mieszkańców zależy w znacznej mierze od występowania dużej uczelni medycznej i związanych z nią szpitali klinicznych. Pomorze Zachodnie znajduje się w grupie trzeciej, obok Wielkopolski, Ziemi Lubuskiej, Opolszczyzny oraz regionu

kujawsko-pomorskiego, charakteryzujących się liczbą 18,4 lekarza (10. miejsce). Średnia krajowa jest wyższa – 21 lekarzy. Ostatni wskaźnik, śmiertelność niemowląt, traktowany w porównaniach międzynarodowych jako syntetyczna miara poziomu cywilizacyjnego, umieszcza region na 3. miejscu w Polsce i wynosi 8,5 zgonu niemowląt na 1 tys. urodzeń żywych (jest to spadek w porównaniu z ubiegłymi latami), przy średniej krajowej 9,5. Podobna wartość omawianego wskaźnika cechuje również województwa wielkopolskie i małopolskie.

2. Struktura gospodarki

Struktura gospodarki polskich województw jest znacznie zróżnicowana. Świadczą o tym udziały tzw. trzech sektorów – czyli rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa, przemysłu oraz usług wraz z budownictwem – w liczbie pracujących.

Podział gospodarki na wymienione trzy działy wynika z odrębności cech charakteryzujących różne dziedziny aktywności ekonomicznej. Sektor pierwszy bazuje na bezpośrednim wykorzystaniu zasobów naturalnych, a zatem cykl produkcyjny wymaga tu długiego czasu. W skład sektora drugiego wchodzi działalność przemysłowa, natomiast trzeci obejmuje usługi wraz z budownictwem. Charakterystyczną cechą usług jest ich wysoka pracochłonność, co sprawia, że sektor ten generuje miejsca pracy, a zatem może się przyczynić do poprawy sytuacji na regionalnym rynku pracy. Duży udział sektora trzeciego w liczbie pracujących ocenić należy pozytywnie. Usługi, a w szczególności o charakterze rynkowym i tzw. okołobiznesowe, przyczyniają się do wzrostu konkurencyjności regionalnych struktur gospodarczych.

Charakterystyczną cechą współczesnej gospodarki krajów rozwiniętych jest dominacja sektora działalności usługowej w gospodarce. Wyraźna jest silna zależność między poziomem rozwoju – mierzonym np. wartością PKB *per capita* – a znaczeniem sektora usług w strukturze gospodarki. Im wyższy poziom rozwoju kraju czy regionu, tym większa jest rola usług.

Przy „trójsektorowej” analizie gospodarki należy zwrócić uwagę na fakt, że może ona być kontrowersyjna z powodu zanikania różnicy między działalnością produkcyjną i usługową. Następuje bowiem proces „dematerializacji” produkcji przemysłowej i „uprzemysłowienia” usług, czyli coraz większy stopień komplementarności obu rodzajów działalności.

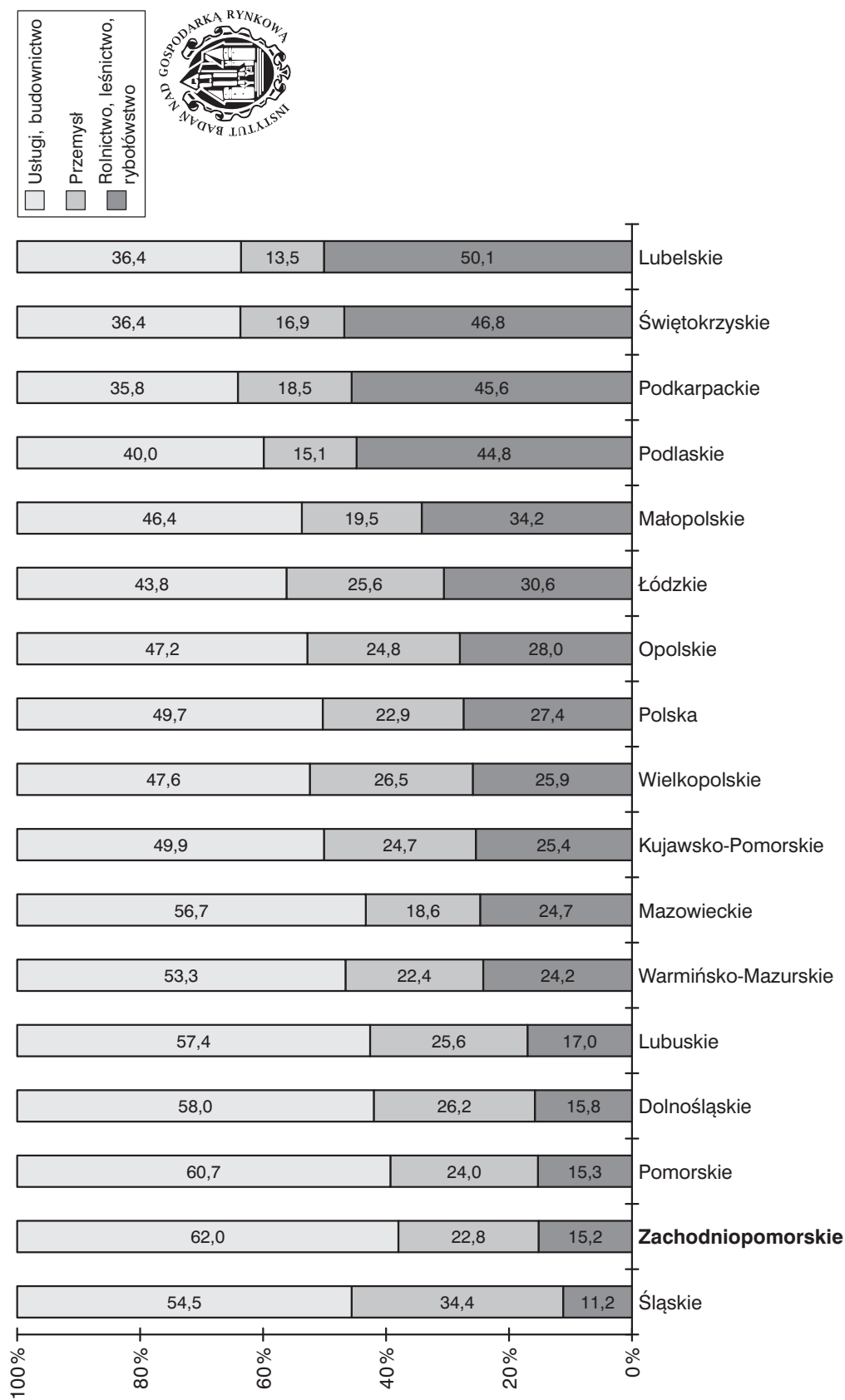
Zależność między poziomem rozwoju gospodarczego a zmianą udziałów trzech sektorów w liczbie pracujących i PKB stanowi prawidłowość nie tylko w skali kraju, ale również na poziomie regionalnym. Pewne różnice mogą wynikać np. ze zróżnicowania warunków naturalnych, przyrodniczych bądź z faktu lokalizacji zakładów produkcyjnych w województwach.

Struktura liczby pracujących w województwie zachodniopomorskim znacznie różni się od struktury Polski. Dla Zachodniopomorskiego charakterystyczny jest wysoki udział usług i budownictwa, który w 1998 r. wynosił 62 % i był najwyższy w Polsce. Jednocześnie w Zachodniopomorskim niski jest udział rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa w liczbie pracujących – 15,2 % (niższy występował tylko w Śląskiem). Udział przemysłu w 1998 r. kształtował się na poziomie 22,8 %.

Syntetycznym wskaźnikiem aktywności gospodarczej jest wartość produktu krajowego brutto (PKB) oraz wartość dodana brutto, które liczone są również w ujęciu regionalnym. Podobnie jak w przypadku pracujących, strukturę wartości dodanej brutto można również przedstawić w ujęciu trzech sektorów, co charakteryzuje gospodarke z punktu widzenia generowania dochodów przez trzy wspomniane działy.

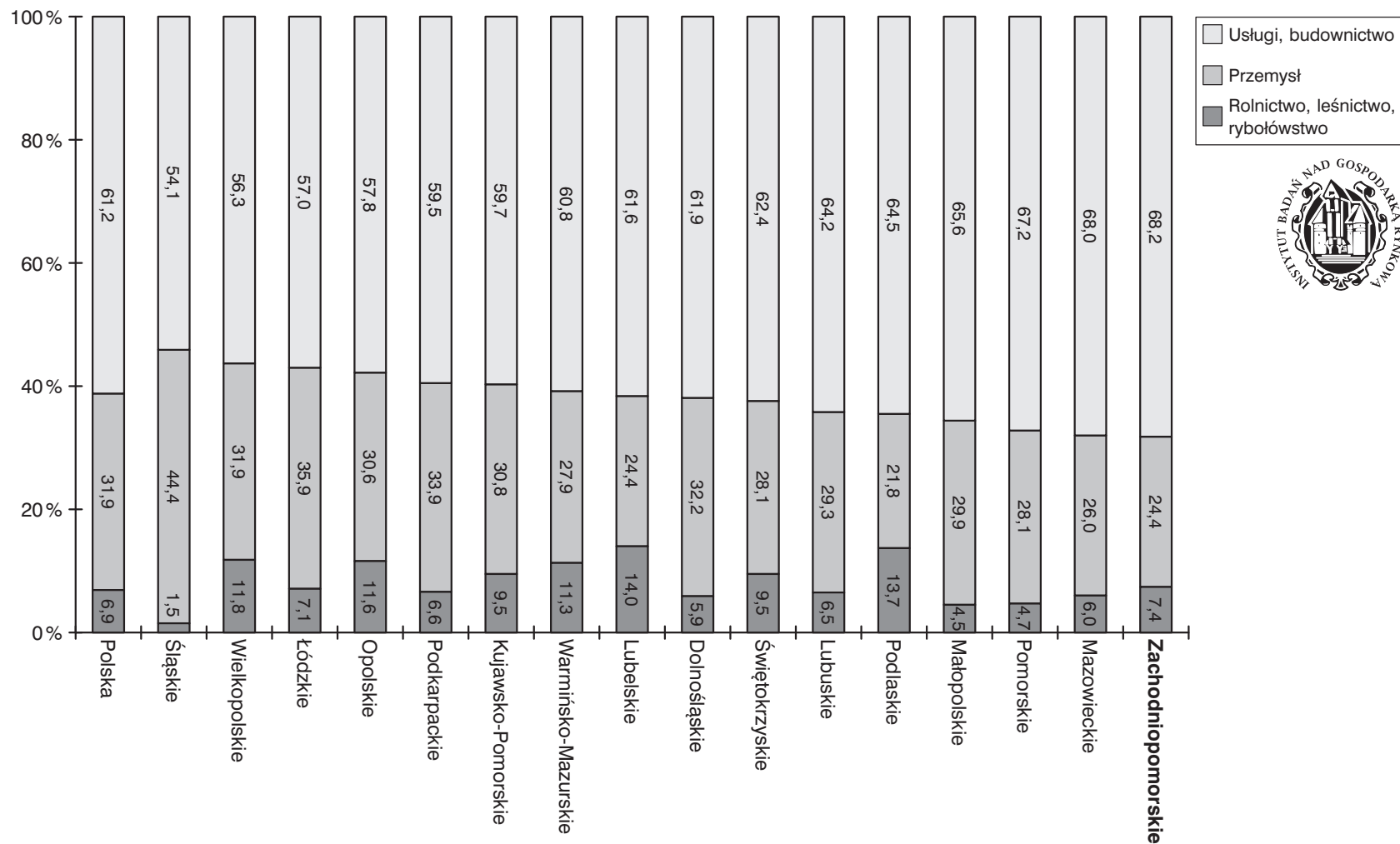
W strukturze wartości dodanej województwa zachodniopomorskiego największe znaczenie mają usługi wraz z budownictwem – 68,2 % (najwyższy udział w Polsce).

Wykres 2.1. Struktura pracujących w podziale na trzy sektory gospodarki (w %, 1998 r.)

Źródło: IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 2.2. Struktura wartości dodanej brutto w 1996 r., porównanie województw

Źródło: Orłowski W.M., Saganowska E., Zienkowski L., Szacunek produktu krajowego brutto według 16 województw za 1996 i 1997 rok (metoda uproszczona). Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych GUS i PAN 1998, seria: Z Prac Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych, Zeszyt 262.

Na przemysł w 1998 r. przypadało 24,4 % wartości dodanej, natomiast na rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo 7,4 %.

Struktura wartości dodanej w ujęciu trzech sektorów województwa zachodniopomorskiego jest bardzo zbliżona do Pomorskiego.

3. Rolnictwo

3.1. Informacje ogólne

Sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa scharakteryzowano przy pomocy czterech grup wskaźników: 1. warunki przyrodnicze, 2. struktury produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych, 3. podstawowe kierunki produkcji roślinnej i zwierzęcej, 4. wyposażenie oraz infrastruktura techniczna.

Z tych czterech grup wyjaśnienia wymagają wskaźniki przyjęte do scharakteryzowania warunków przyrodniczych. Zostały one opracowane w Instytucie Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa przez zespół prof. T. Witka. Spośród nich wykorzystano przed wszystkim syntetyczne wskaźniki jakości przyrodniczych warunków produkcji rolnej oraz trzy wskaźniki pomocnicze: 1. wskaźnik syntetycznej jakości gruntów ornych, 2. wskaźnik syntetycznej jakości użytków zielonych oraz 3. wskaźnik jakości i przydatności rolniczej. Wskaźniki te charakteryzują – niestety – wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w układach gminnym i wojewódzkim sprzed reformy administracyjnej. Brak jeszcze analogicznych wskaźników dla jednostek administracyjnych, powstałych w wyniku reformy administracyjnej i samorządowej (powiatów i „nowych” województw). Jednakże przy pomocy wskaźników dla „starych” można oceniać warunki przyrodnicze w nowych województwach, ale wówczas należy je traktować jako orientacyjne.

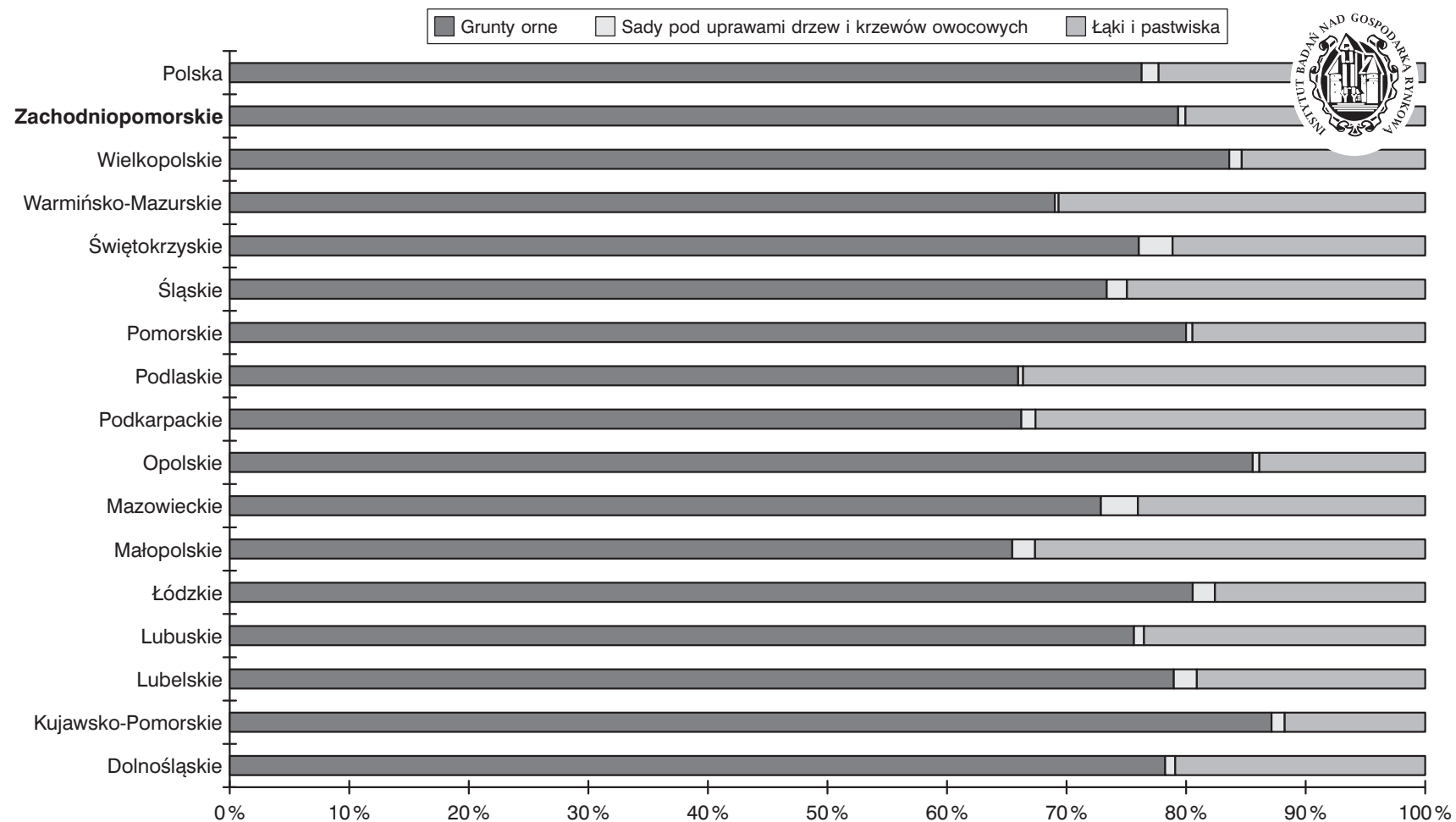
Aczkolwiek warunki przyrodnicze wciąż jeszcze mają duży wpływ na sytuację produkcyjno-ekonomiczną rolnictwa to jednak jest on obecnie znacznie mniejszy niż w okresie bezpośrednio powojennym. Coraz większego znaczenia nabierają natomiast struktury produkcyjno-ekonomiczne gospodarstw rolnych, a także infrastruktura techniczna regionów wiejskich. Region o przeciętnych warunkach przyrodniczych może mieć silne ekonomicznie rolnictwo, pod warunkiem posiadania wysokiej jakości infrastruktury technicznej oraz właściwych struktur gospodarstw, umożliwiających uzyskiwanie dochodów na właściwym poziomie. Z kolei rolnictwo regionu o doskonałych warunkach przyrodniczych może być niewydolne ekonomicznie, jeżeli struktura gospodarstw jest niewłaściwa.

Województwo zachodniopomorskie dysponuje dużym obszarem użytków rolnych. Wynosi on 1,1 mln ha, tj. 6 % powierzchni tych użytków w kraju, z czego zaledwie 59 % znajduje się w gospodarstwach indywidualnych. Odsetek użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych jest aż o 23 punkty procentowe niższy od średniego poziomu w kraju. Większość, tj. 79 % użytków, zajmują grunty orne. Duży, choć mniejszy niż średnio w kraju, jest także udział łąk i pastwisk (20 %).

Przy tak dużej powierzchni użytków rolnych liczba gospodarstw rolnych w województwie wynosi zaledwie 73 tys., z czego jedynie 53 % przypada na gospodarstwa indywidualne. Równocześnie stanowią one zaledwie 1,4 % wszystkich gospodarstw indywidualnych w kraju.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje niewielki (28 %) odsetek gospodarstw oceniających własne indywidualne gospodarstwo rolne jako rozwojowe. Równocześnie aż 44 % (to jest o 4 punkty procentowe więcej niż średnio w kraju) nie wiąże z nimi swojej przyszłości. Dosyć wysoki w skali kraju udział gospodarstw ne-

Wykres 3.1. Struktura użytków rolnych w Polsce

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

gatywnie oceniających własną przyszłość wskazuje na złą sytuację ekonomiczną części gospodarstw rolnych w regionie.

3.2. Warunki glebowo-klimatyczne

Wartość rolniczej przestrzeni produkcyjnej województwa zachodniopomorskiego jest zróżnicowana i nieco niższa od przeciętnej w Polsce. Wskaźnik syntetycznej jakości przestrzeni rolniczej w części wschodniej województwa (dawne województwo koszalińskie) kształtuje się na poziomie około 63 punktów (w skali 123-punktowej), przy przeciętnej dla Polski 66,6, natomiast w części zachodniej województwa wynosi ponad 70 punktów, czyli wyraźnie powyżej przeciętnej. W zachodniej części województwa znacznie wyższa niż w części wschodniej jest jakość gruntów ornych (wskaźnik syntetycznej jakości wynosi około 55 punktów w dawnym województwie szczecińskim, natomiast niespełna 49 punktów w dawnym województwie koszalińskim; przeciętna dla Polski wynosi 52,3 punktu). Natomiast jakość użytków zielonych jest na obszarze województwa znacznie bardziej wyrównana (dawne województwo koszalińskie – prawie 41 punktów, dawne województwo szczecińskie – nieco poniżej 42 punktów) i wyższa niż przeciętna dla Polski (39,5). Najlepsze gleby kompleksu pszennego występują w okolicach Koszalina oraz Pырzyc. Generalnie w części centralnej i południowo-zachodniej województwa zachodniopomorskiego dominują bardzo dobre i dobre gleby kompleksu żytniego, w rejonach peryferyjnych – słabe lub bardzo słabe kompleksu żytniego, w części zaś zachodniej – obszary o przewadze trwałych użytków zielonych. Wskaźnik bonitacji jakości i przydatności rolniczej kształtuje się w części wschodniej poniżej przeciętnej dla Polski (nieco powyżej 47 punktów przy przeciętnej 49,5), natomiast w zachodniej jest od niej wyższy (52 punkty).

3.3. Struktury ekonomiczno-produkcyjne gospodarstw rolnych

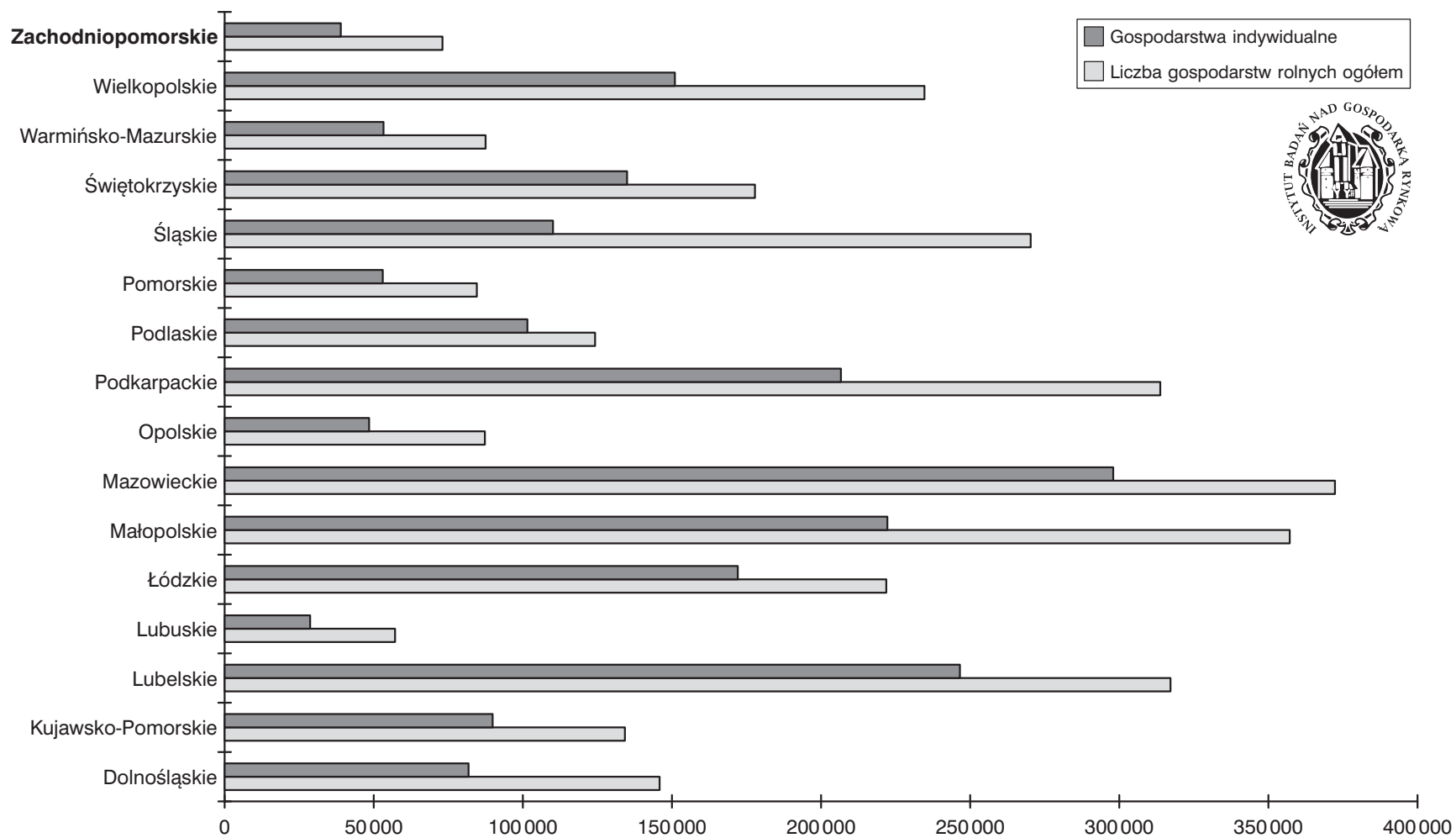
Przeciętna powierzchnia użytków rolnych przypadających na jedno gospodarstwo indywidualne jest jedną z najwyższych w kraju (po województwie warmińsko-mazurskim) i wynosi 16,8 ha, tzn. jest ponad dwukrotnie większa niż średnio w Polsce.

Chociaż wśród indywidualnych gospodarstw rolnych dominują bardzo małe (o powierzchni do 7 ha), stanowiące 49% gospodarstw w regionie, to udział gospodarstw dużych (tj. o powierzchni od 15 do 50 ha) wynosi 22%, tzn. jest blisko trzykrotnie większy niż średnio w kraju, natomiast gospodarstw bardzo dużych – najwyższy w kraju i wynosi aż 3,4%.

W indywidualnych gospodarstwach rolnych pracuje tylko około 50 tys. osób. Równocześnie do jednego z najwyższych w skali kraju należy odsetek rolników utrzymujących się wyłącznie lub głównie z pracy w swoim gospodarstwie (70% pracujących w gospodarstwach, tj. o 17 punktów procentowych więcej niż średnio w kraju), co wskazuje na duży wpływ rolnictwa na poziom dochodów gospodarstw domowych. Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje najmniejsze w kraju zatrudnienie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych. Wynosi on jedynie 7,6 osoby, tj. ponad trzykrotnie mniej niż średnio w Polsce.

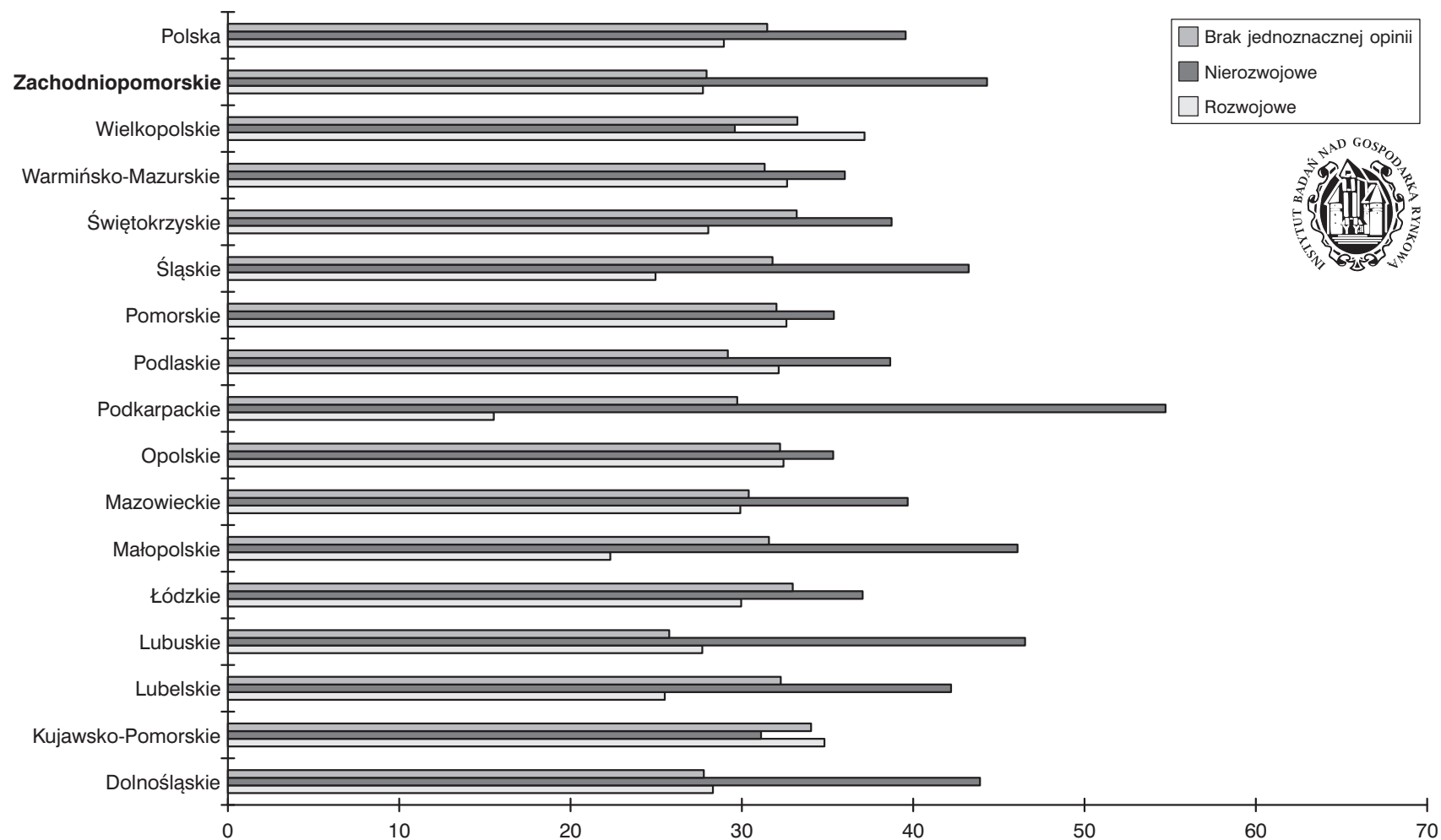
40% ogólnej liczby gospodarstw indywidualnych, klasyfikowanych według typu gospodarstwa domowego, stanowią gospodarstwa rolne. Wskaźnik ten jest o 2 punkty procentowe wyższy niż średnio w kraju. Charakterystyczny dla województwa jest także

Wykres 3.2. Liczba gospodarstw rolnych w Polsce

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 3.3. Perspektywy IGR wg oceny użytkowników w województwie

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

niższy od przeciętnej udział gospodarstw emerytów i rencistów w ogólnej liczbie gospodarstw indywidualnych.

Spośród indywidualnych gospodarstw, 43 % uzyskuje dochody z działalności rolniczej prowadzonej głównie na rynek. Wskaźnik ten (nieco wyższy od przeciętnej w kraju) świadczy o średniej towarowości rolnictwa województwa zachodniopomorskiego. Udział gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wyłącznie na potrzeby własnej rodziny i gospodarstwa domowego jest dość wysoki i wynosi 12 %.

3.4. Produkcja podstawowych roślin i zwierząt

Podstawowym kierunkiem produkcji w gospodarstwach indywidualnych jest produkcja roślinna (41 %). Równorzędne znaczenie ma produkcja mieszana. O takim profilu gospodarstw decydują w dużej mierze: uwarunkowania historyczne związane z istnieniem dużej liczby państwowych gospodarstw rolnych, struktura gospodarstw indywidualnych oraz warunki naturalne.

Powierzchnia zasiewów roślin podstawowych wynosi 5,5 % zasiewów ogółem w kraju. Największy udział w powierzchni zasiewów mają rzepak (blisko 12 %), cztery zboża podstawowe (od 6 % do 9 %) oraz rośliny strączkowe jadalne (7 %).

Poziom plonów większości roślin jest od kilku do kilkunastu procent wyższy od średnich osiągniętych w kraju. Najwyższe plony przynosi produkcja ziemniaków (191 q/ha) oraz zbóż, głównie pszenicy (35 q/ha) i owsa (29 q/ha).

W dostawach na rynek krajowy największe znaczenie mają zbiory rzepaku (13 % zbiorów krajowych) oraz zbóż (po około 6 % zbiorów krajowych).

Udział zwierząt hodowlanych w województwie zachodniopomorskim w ogólnym pogłowie tych zwierząt w Polsce jest na średnim poziomie (około 4 %). Podstawowymi kierunkami produkcji zwierzęcej są hodowle trzody chlewnej (której udział w pogłowie krajowym wynosi około 5 %) oraz drobiu (około 4 % stada krajowego).

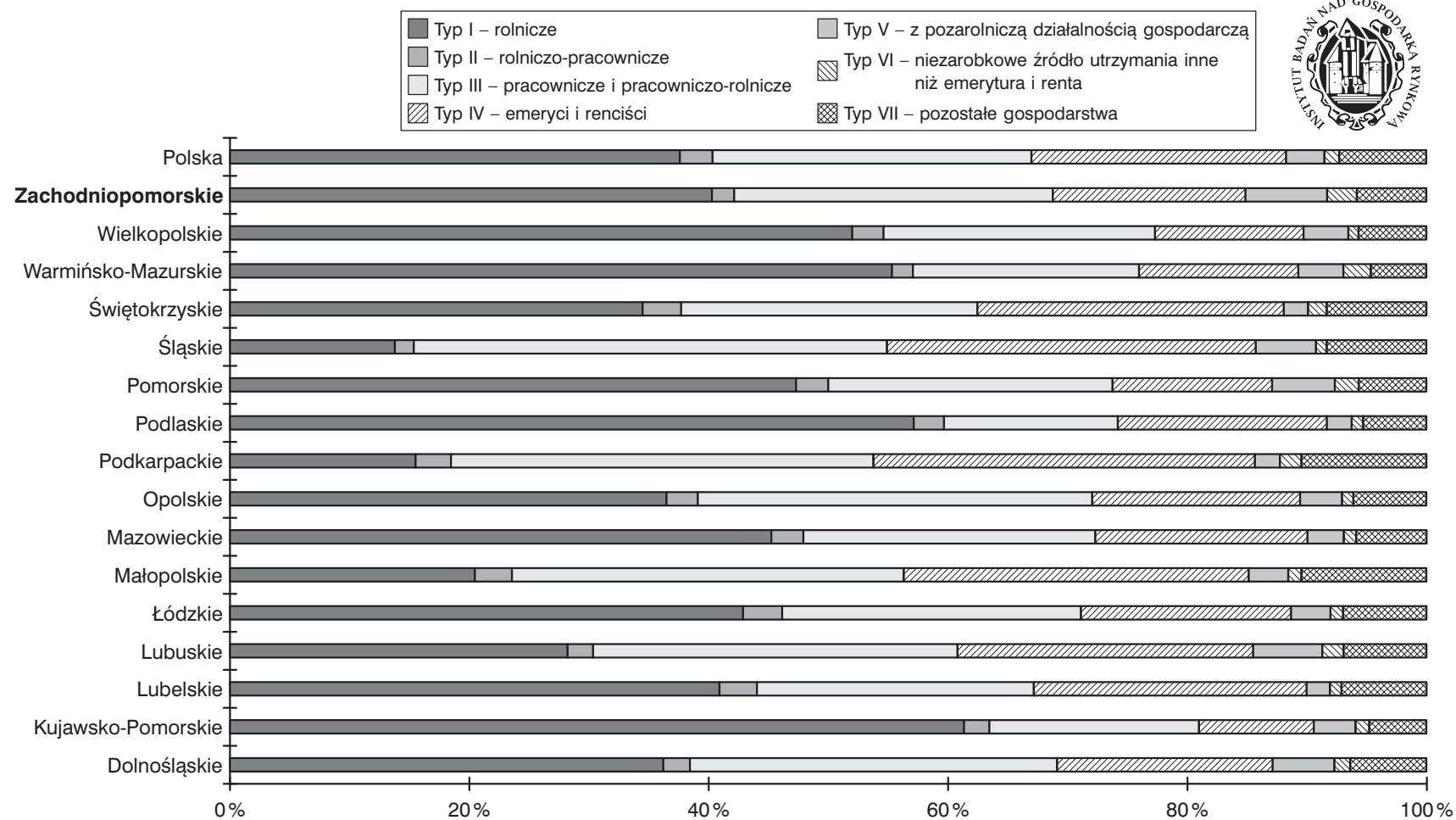
Cechą charakterystyczną produkcji zwierzęcej jest głęboka specjalizacja gospodarstw prowadzących dany typ hodowli. Obsada zarówno trzody chlewnej, jak i bydła w przeliczeniu na gospodarstwo prowadzące dany typ produkcji jest ponad dwukrotnie wyższa niż średnio w Polsce. O blisko połowę niższe niż średnio w Polsce są natomiast wskaźniki obsady tych zwierząt w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych.

3.5. Wyposażenie oraz infrastruktura techniczna

Województwo zachodniopomorskie cechuje niski poziom wyposażenia gospodarstw w podstawowe maszyny rolnicze. Ich liczba w województwie, w stosunku do ogólnej liczby w Polsce, wynosi około 3 %. Jedynie liczba kombajnów zbożowych jest większa i wynosi około 5 % ogólnego ich stanu w kraju. Liczba maszyn rolniczych w przeliczeniu na 100 ha gruntów ornych jest także niewielka i wynosi średnio 50 % średniej krajowej.

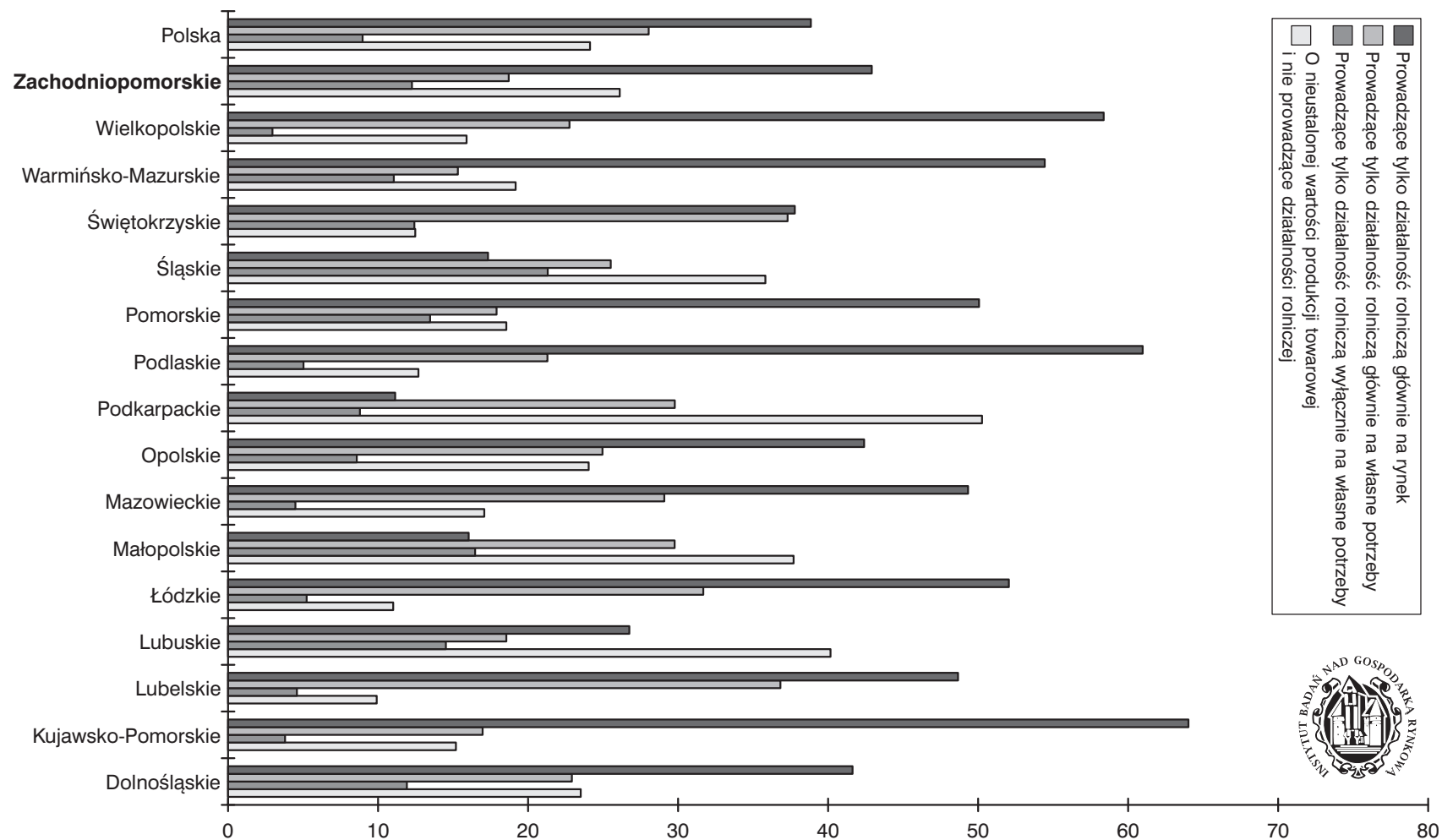
Ogólny poziom wyposażenia gospodarstw rolnych w podstawową instalację wodno-kanalizacyjną jest lepszy niż średnio w Polsce. Aż 72 % gospodarstw (tj. o 33 punkty procentowe więcej niż średnio w kraju) wyposażonych jest w wodociąg sieciowy publiczny, natomiast wodę ze studni czerpie jedynie 7,5 % gospodarstw. Równocześnie większość ścieków z gospodarstw domowych (61 %) odprowadzanych jest do szamba (bez oczyszczania). Jedynie 12 % gospodarstw nie jest podłączonych do żadnego typu kanalizacji.

Wykres 3.4. IGR wg typu gospodarstwa domowego

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 3.5. IGR wg kierunku działalności produkcyjnej

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Odsetek gospodarstw rolnych podłączonych do sieci energii elektrycznej 380 V jest zbliżony do średniego poziomu w kraju. Znacznie lepiej niż średnio w Polsce wygląda także stan telefonizacji wsi. Brak dostępu do telefonu deklarowany jest w 19 % gospodarstw rolnych, a bezpośrednio podłączonych do telefonu jest aż 30 % wszystkich gospodarstw w województwie. Z kolei odsetek gospodarstw podłączonych do sieci gazu ziemnego jest o około 15 punktów procentowych niższy niż średnio w Polsce.

3.6. Rolnictwo województwa w świetle integracji z Unią Europejską

Struktura obszarowa rolnictwa zachodniopomorskiego należy do najlepszych w Polsce, gdyż przeciętne gospodarstwo jest przeszło dwukrotnie większe niż w kraju. Jednakże przeciętna ta kryje bardzo duże rozpiętości. W województwie zachodniopomorskim, obok dużej liczby gospodarstw bardzo małych, znajdują się gospodarstwa bardzo duże powstałe na ziemiach dawnych państwowych gospodarstw rolnych. Proces ich przekształceń nie został zresztą zakończony. Wiązą się z nim przede wszystkim problemy socjalne. Obszary dawnych gospodarstw państwowych są bowiem regionami biedy i bezrobocia, a problem aktywizacji zawodowej pracowników gospodarstw państwowych nie został rozwiązany.

Gospodarka rolna województwa zachodniopomorskiego ma charakter ekstensywny. Wprawdzie, mimo przeciętnych lub nawet słabych gleb, plony podstawowych roślin są wyższe o około 10 % od średnich, ale dwukrotnie niższa od przeciętnej jest obsada trzody chlewnej i bydła. W dziedzinie produkcji zwierzęcej sytuacja jest jednak zróżnicowana: obok gospodarstw bez inwentarza są prowadzone – mniej liczne – gospodarstwa mające dość duże погоłowie trzody i bydła.

O ekstensywnym charakterze gospodarki świadczy również najniższe, trzykrotnie niższe od przeciętnego w Polsce, zatrudnienie w przeliczeniu na jednostkę powierzchni.

Mimo dość dużej przeciętnej powierzchni, jedynie około 45 % gospodarstw produkuje głównie na rynek. Tak niski wskaźnik powiązań z rynkiem zaskakuje tym bardziej, że 70 % rolników utrzymuje się wyłącznie lub głównie z pracy we własnym gospodarstwie. Stosunkowo niewielka towarowość rolnictwa jest najprawdopodobniej jedną z przyczyn opinii wyrażanej przez blisko połowę rolników, że ich gospodarstwa nie mają warunków rozwoju. Możliwe, że do słabych powiązań z rynkiem przyczynia się brak dobrze rozwiniętych kanałów zbytu.

Członkostwo Polski w UE powinno przynieść korzyści tym gospodarstwom rolnym województwa zachodniopomorskiego, które mają charakter towarowy. Wydaje się, że choćby ze względu na ekstensywny charakter – będą one miały niższe koszty produkcji od konkurentów. Dla zachodniej części województwa – po uzyskaniu członkostwa – może się otworzyć rynek berliński. Wykorzystanie tej możliwości wymaga starannego przygotowania, choćby dlatego, że konkurentami będą rolnicy województw lubuskiego i wielkopolskiego. Niezbędne jest doprowadzenie zakładów przemysłu rolno-spożywczego, zwłaszcza mleczarni i zakładów przemysłu mięsnego, a także współpracujących z nimi gospodarstw rolnych, do standardów sanitarnych UE.

Nie jest wykluczone, że po uzyskaniu członkostwa zwiększą się możliwości finansowania rozwoju wsi i rolnictwa. Część programów będzie mogła bowiem uzyskać wsparcie ze środków UE (Fundusze Strukturalne i Fundusz Kohezji).

4. Przemysł

Istotnych informacji na temat konkurencyjności regionów dostarcza analiza struktury przemysłu. Jest to sektor gospodarki silnie powiązany z gospodarką światową, ponieważ dobra przemysłowe stanowią przedmiot handlu międzynarodowego (w przeciwieństwie do sektora usług, którego produkty skierowane są głównie na rynek krajowy).

W niniejszym opracowaniu do sektora przemysłu zaliczone zostały działalność produkcyjna oraz górnictwo i kopalnictwo, a także wydobywanie ropy naftowej. W analizie uwzględnione zostały przedsiębiorstwa zatrudniające powyżej 5 osób.

Charakterystyka struktury produkcji przemysłu opiera się na danych uzyskanych z GUS (w podziale na „nowe województwa”). Przypomnieć należy, że na mocy obowiązującego prawa (Ustawa o sprawozdawczości statystycznej) GUS nie udostępnia danych, jeśli w sektorze przemysłu na jeden podmiot gospodarczy przypada ponad 1/3 produkcji sprzedanej lub działają w nim mniej niż trzy podmioty.

4.1. Wartość i struktura produkcji sprzedanej przemysłu

W 1998 r. wartość produkcji sprzedanej przemysłu Zachodniopomorskiego wynosiła ponad 15 mld PLN. Udział województwa w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej kształtował się na poziomie 3,9 % i w latach 1995–1998 praktycznie nie zmienił się, gdyż w 1995 r. wynosił 4 %, a w 1997 r. 3,8 %. W porównaniu z innymi województwami, dla Zachodniopomorskiego charakterystyczna jest wysoka wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 zatrudnionego. W 1998 r. wynosiła ona 123 tys. PLN (5. miejsce w Polsce) i była wyższa od średniej dla kraju. Wyższą wartość produkcji sprzedanej na zatrudnionego miały województwa: mazowieckie, pomorskie, wielkopolskie i małopolskie.

W przemyśle Zachodniopomorskiego w 1998 r. zatrudnionych było 127 tys. osób (3,8 % ogólnopolskiego zatrudnienia w przemyśle).

Najważniejsze, z punktu widzenia produkcji sprzedanej, działy działalności produkcyjnej przedstawia tabela 4.1.

Każde z województw specjalizuje się w produkcji pewnych wyrobów. W 1998 r. na województwo zachodniopomorskie przypadało: 74 % krajowej produkcji nawozów fosforowych, 55 % statków, 20,6 % nawozów azotowych, 25 % papierosów, 18 % tarcicy liściastej, 15 % tarcicy iglastej, 12 % płyt pilśniowych¹.

4.2. Struktura własności

Jednym z najważniejszych czynników determinujących konkurencyjność regionalną jest struktura własności w przemyśle. Sektor prywatny, poprzez racjonalizację metod produkcji, przyczynia się do wzrostu efektywności i zdynamizowania gospodarki regionalnej. Coraz bardziej znaczącym elementem życia gospodarczego stają się także firmy z udziałem kapitału obcego. Zagraniczni przedsiębiorcy wnoszą nie tylko potrzebny kapitał, ale także technologie, *know-how* oraz umiejętności menedżerskie. Jak twierdzi

¹ Rocznik Statystyczny Województw 1999, GUS.

Tabela 4.1.

Udział najważniejszych działów w produkcji sprzedanej „działalności produkcyjnej” w województwie według EKD w 1998 r.

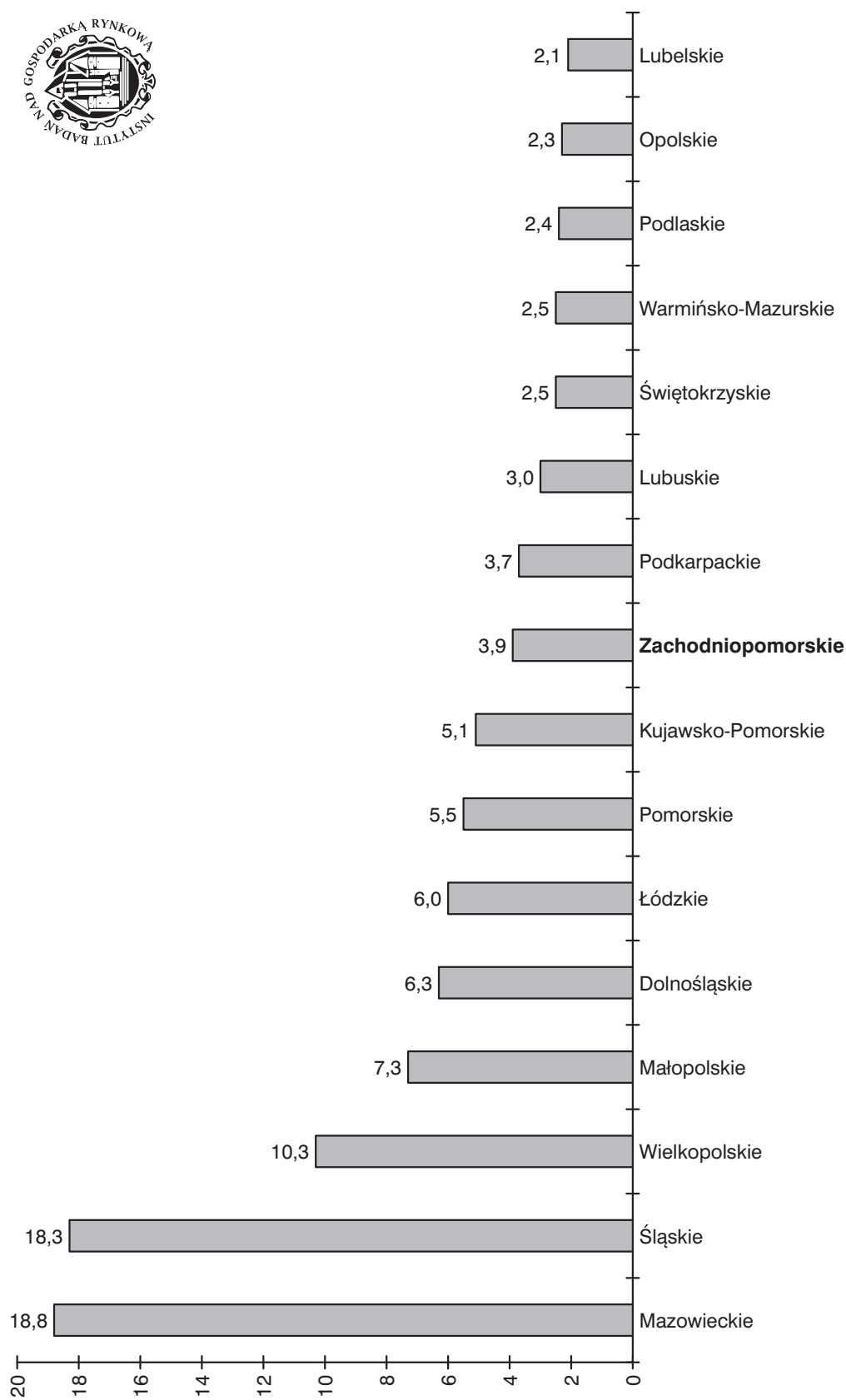
Dział EKD „działalności produkcyjnej”	Udział w produkcji sprzedanej województwa (%)
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	37,6
Produkcja drewna i wyrobów z drewna i korka	17,2
Produkcja maszyn i aparatury elektrycznej	6,9
Produkcja mebli	6,7
Produkcja statków i innych środków transportu wodnego	5,6
Produkcja metalowych wyrobów gotowych z wyjątkiem maszyn i urządzeń	4,3
Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru	3,2
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	3,0
Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych	3,0
Produkcja wyrobów z tworzyw niemetalicznych	2,5
Produkcja maszyn i urządzeń	2,5
Produkcja metali	1,4
Działalność wydawnicza, poligraficzna i reprodukcja nośników informacji	1,3
Produkcja odzieży, wyprawianie i barwienie skór futerkowych	1,3
Produkcja samochodów, przyczep i naczep	1,3
Produkcja sprzętu i aparatury radiowej, telewizyjnej i komunikacyjnej	0,5
Garbowanie i wyprawianie skór, produkcja toreb bagażowych	0,4
Produkcja tkanin	0,3
Produkcja instrumentów medycznych, precyzyjnych i optycznych, zegarów i zegarków	0,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Dunning², zagraniczne inwestycje bezpośrednie polegają nie tylko na napływie kapitału, ale oznaczają najczęściej transfer całego pakietu aktywów, obejmującego – oprócz kapitału – technologię, metody zarządzania, przedsiębiorczość oraz dostęp do rynków zbytu.

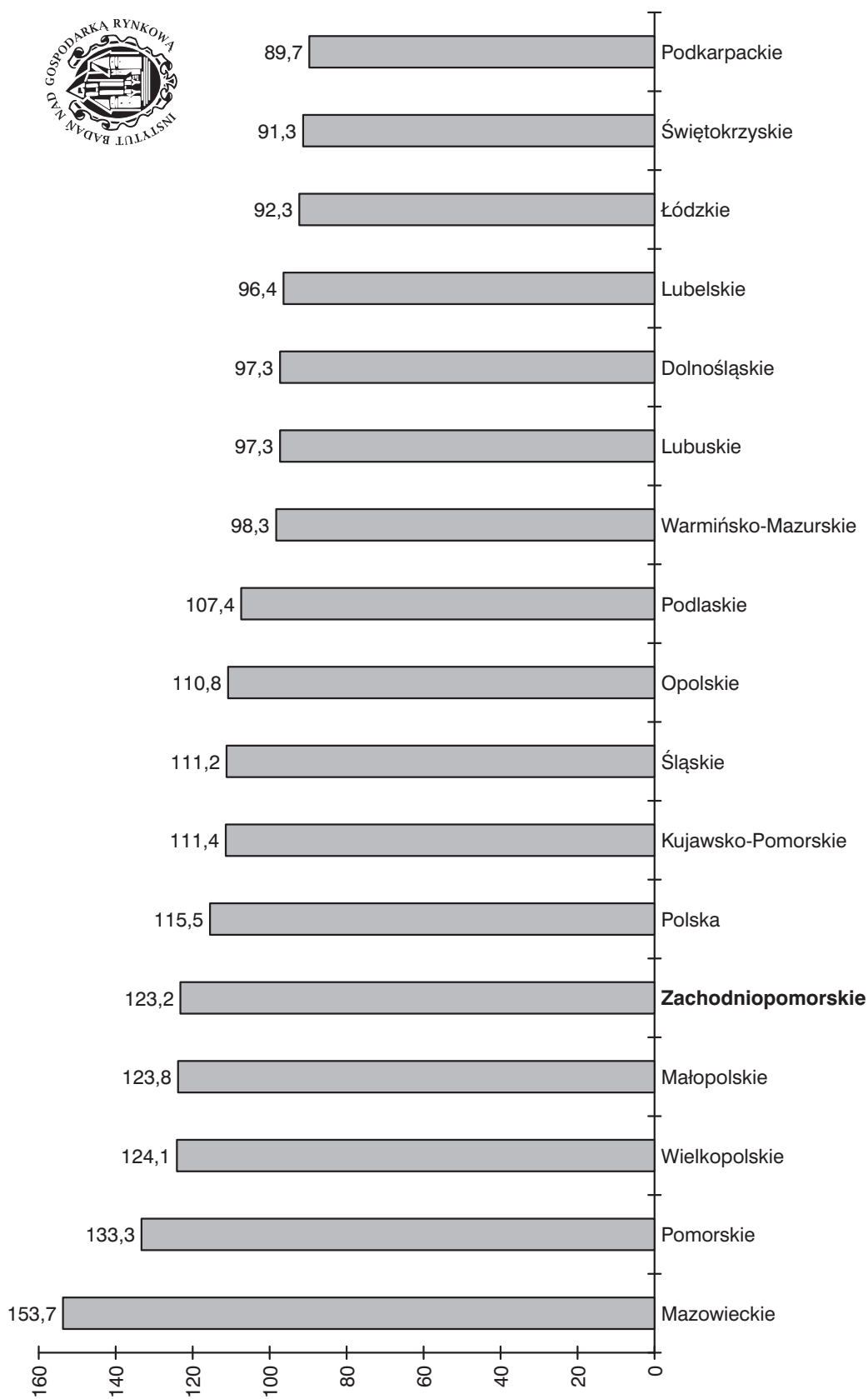
² Dunning J. H., 1993 *Multinational Enterprises and the Global Economy*.

Wykres 4.1. Udziały województw w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej przemysłu w 1998 r., w procentach (ceny bieżące)

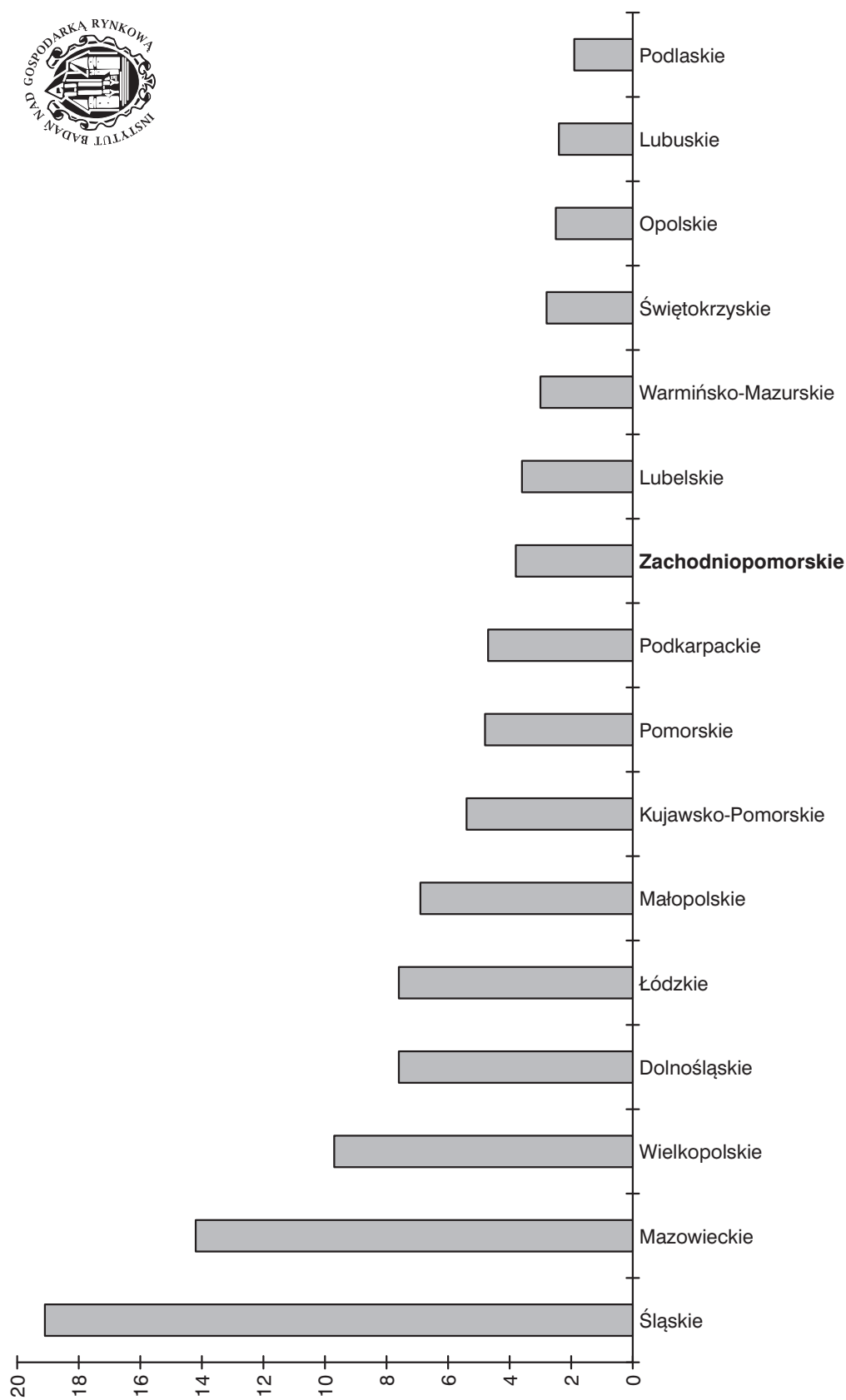
Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.2. Produkcja sprzedana na jednego zatrudnionego, porównanie województw

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.3. Zatrudnienie w przemyśle, porównanie województw

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Otwarcie gospodarki polskiej na zagraniczną konkurencję obnażyło niską konkurencyjność chronionych wcześniej gałęzi i branż. Ujawniło się to także na poziomie regionalnym, o czym świadczy ujemne saldo obrotów handlowych większości polskich województw. Akumulacja kapitału ze źródeł krajowych przy niskim poziomie produktu krajowego (*per capita*) jest bardzo trudna. Inwestycje bezpośrednie należy zatem traktować jako jeden z najbardziej efektywnych kanałów transferu kapitału, technologii i kreacji innowacyjności gospodarki. Zasadnicza rola, jaką odgrywają IB w procesach wzrostu, wynika z ograniczonych możliwości inwestycyjnych budżetu państwa, relatywnie małych rozmiarów reinwestowanego zysku krajowych przedsiębiorstw prywatnych oraz niskich oszczędności gospodarstw domowych.

Tabela 4.2.

Udział poszczególnych sektorów własności w wybranych kategoriach ekonomicznych w przemyśle województwa w 1998 r. w procentach

	Produkcja sprzedana	Nakłady inwestycyjne	Zatrudnienie	Środki trwałe	Eksport
Własność prywatna	61,5 %	44,2 %	61,5 %	52,2 %	51,6 %
Własność publiczna	24,4 %	27,2 %	26,3 %	35,6 %	28,5 %
Własność zagraniczna	14,1 %	28,6 %	12,2 %	12,2 %	19,9 %
Razem	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

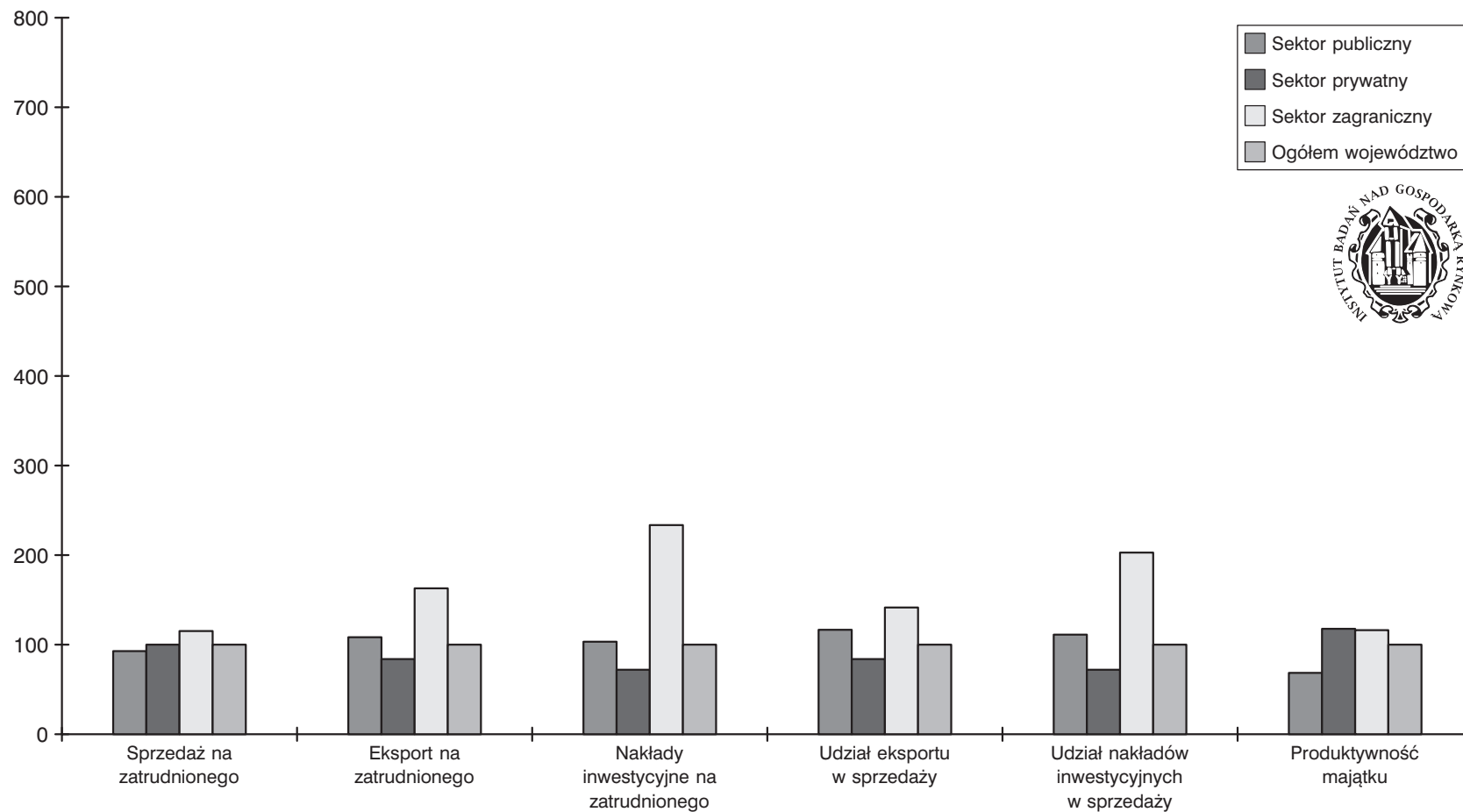
Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W województwie zachodniopomorskim w produkcji sprzedanej, nakładach inwestycyjnych, zatrudnieniu oraz wartości środków trwałych i eksporcie dominuje sektor własności prywatnej. Wskazać należy na stosunkowo wysoki udział sektora zagranicznego (w nakładach inwestycyjnych 28,6 % oraz w eksporcie równy prawie 20 %).

Porównanie wybranych wskaźników gospodarczych zasadniczo potwierdza większą konkurencyjność sektora własności zagranicznej w porównaniu do sektora własności krajowej prywatnej i krajowej publicznej, chociaż nie jest ona tak znacząca, jak w przypadku innych województw. W Zachodniopomorskiem przedsiębiorstwa z udziałem kapitału obcego osiągają lepsze wyniki (w porównaniu z sektorem własności krajowej prywatnej i krajowej publicznej) w zakresie: wartości sprzedaży, eksportu i nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 zatrudnionego oraz udziału eksportu i nakładów inwestycyjnych w sprzedaży.

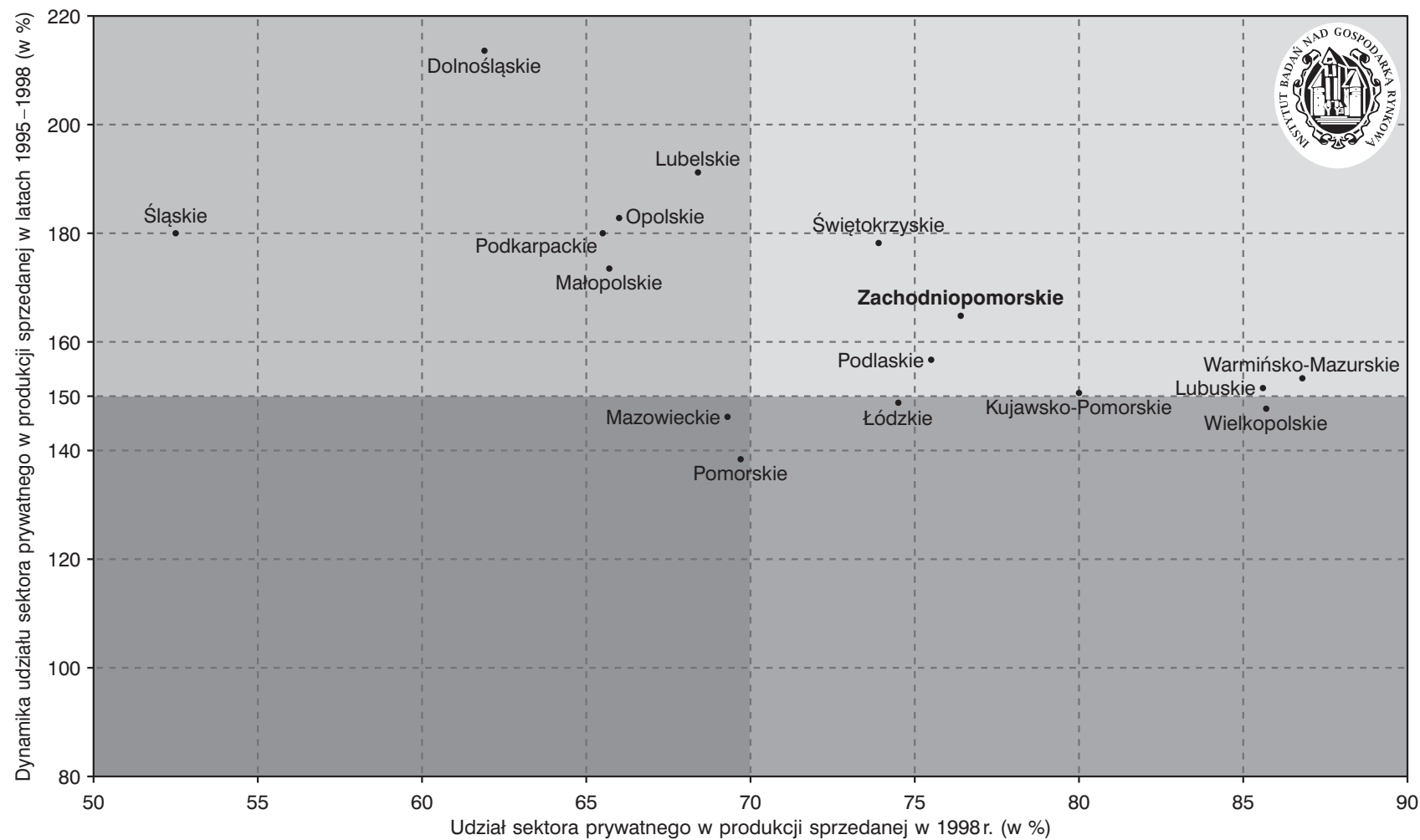
Na wykresie 4.5 zaprezentowany został rozkład województw w dwuwymiarowym układzie współrzędnych. Oś pozioma informuje o tym, jaki był udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej przemysłu w 1998 r. Na osi pionowej oznaczono zmianę udziału sfery własności prywatnej w produkcji sprzedanej w latach 1995–1998 w procentach. Pole wykresu podzielone zostało na 4 części. Kryterium podziału dla obu osi są średnie wartości obu zmiennych (średni udział sektora prywatnego wynosił 69 %, natomiast przeciętny przyrost udziału kształtował się na poziomie 150 %). Sektor prywatny obejmuje własność krajową prywatną oraz zagraniczną.

Wykres 4.4. Porównanie wybranych wskaźników gospodarczych sektorów własności w województwie w 1998 r. (województwo ogółem = 100)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.5. Udział sektora własności prywatnej w produkcji sprzedanej w 1998r. oraz dynamika zmian udziału własności prywatnej w produkcji sprzedanej w latach 1995 – 1998

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Województwo zachodniopomorskie znalazło się w górnej prawej ćwiartce, charakteryzującej się relatywnie dużym udziałem sektora prywatnego w produkcji sprzedanej oraz dużą dynamiką wzrostu udziału tego sektora w produkcji sprzedanej przemysłu.

4.3. Działalność inwestycyjna i innowacyjna

Dla rozwoju województw bardzo ważna jest intensywność działalności inwestycyjnej. Regiony po okresie gospodarki nakazowo-rozdzielczej „odziedziczyły” zdekapitalizowany majątek, którego struktura nie odpowiada wymaganiom gospodarki rynkowej, poddawanej konkurencji krajowej i zagranicznej. Zasadnicze znaczenie dla zmian tego stanu mają procesy inwestycyjne i modernizacyjne.

Wartość nakładów inwestycyjnych ponoszonych w przemyśle Zachodniopomorskiego w 1998 r. wyniosła 1,7 mld PLN. Plasowało to województwo na 10. miejscu w Polsce (4,2%). Wartość poniesionych nakładów inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 zatrudnionego w przemyśle kształtowała się na poziomie 13,7 tys. PLN i była wyższa od średniej krajowej (7. miejsce w kraju).

Za korzystny należy uznać udział nakładów inwestycyjnych w produkcji sprzedanej przemysłu, który wynosił 11% (6. miejsce w Polsce).

Analiza kierunków inwestycji wskazuje, że nakłady ponoszone są przede wszystkim w następujących działach: produkcja artykułów spożywczych i napojów (34% całości nakładów ponoszonych w regionie w działalności produkcyjnej), produkcja drewna i wyrobów z drewna (20,5%), produkcja mebli (9%), produkcja wyrobów metalowych (8,2%).

7,3% ponoszonych w regionie nakładów inwestycyjnych przeznaczone jest na ochronę środowiska. Jest to wskaźnik niższy od średniej krajowej.

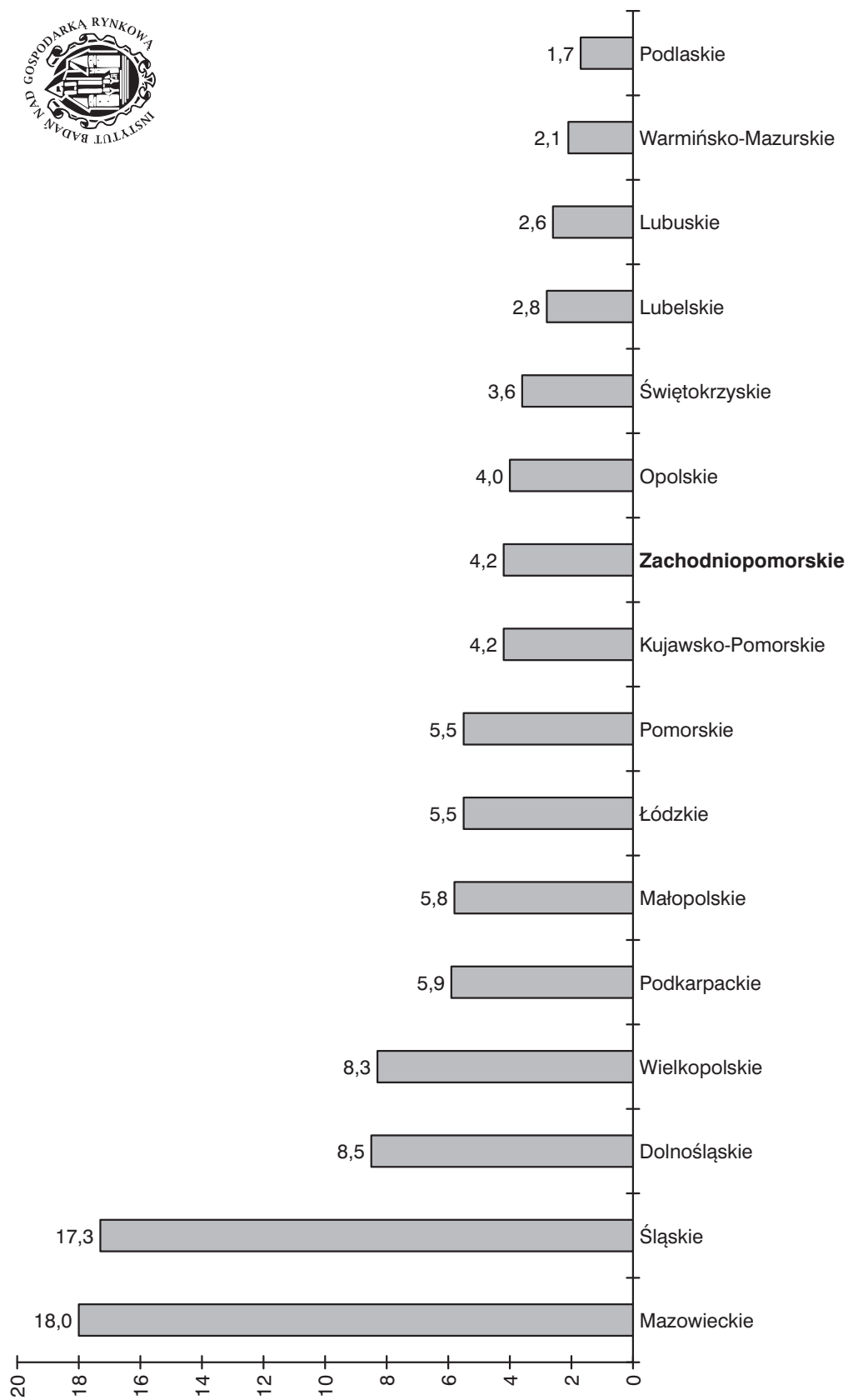
Cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki światowej jest wzrost znaczenia innowacyjności. Decyduje ona nie tylko o kierunkach i tempie rozwoju gospodarczego, ale też o strukturze i warunkach współpracy między krajami, regionami i przedsiębiorstwami. Innowacje technologiczne umożliwiają obniżenie kosztów produkcji, podniesienie jakości produkowanych wyrobów oraz wprowadzenie nowych produktów lub ich modeli na rynki krajowe i zagraniczne.

Działalność innowacyjna przyczynia się do powstawania nowych form walki konkurencyjnej. Dynamika zmiany technologicznej, tempo działalności innowacyjnej oraz skuteczność sposobów wprowadzania innowacji do produkcji zmniejszają znaczenie cenowych form konkurencji.

Według danych GUS, w 1998 r. wartość nakładów na działalność innowacyjną³ w przemyśle w województwie zachodniopomorskim wyniosła około 247 mln PLN, co stanowiło 2,1% całości ogólnopolskich nakładów na innowacje. W obrębie działalności innowacyjnej do najważniejszych kategorii należy działalność badawczo-rozwojowa. W Zachodniopomorskiem nakłady na tę działalność w 1998 r. wyniosły 93,1 mln PLN

³ Innowacje mają miejsce wtedy, gdy na rynek wprowadzony zostaje nowy lub zmodernizowany wyrób albo gdy w produkcji zastosowany zostaje nowy zmieniony proces. Mniejsze techniczne lub estetyczne modyfikacje wyrobów i procesów, nie wpływające na właściwości, koszty lub też na zużycie materiałów, energii i komponentów nie są traktowane jako innowacje technologiczne. Innowacje technologiczne powstają w wyniku działalności innowacyjnej obejmującej działania o charakterze badawczym (naukowym), technicznym, organizacyjnym, finansowym i handlowym.

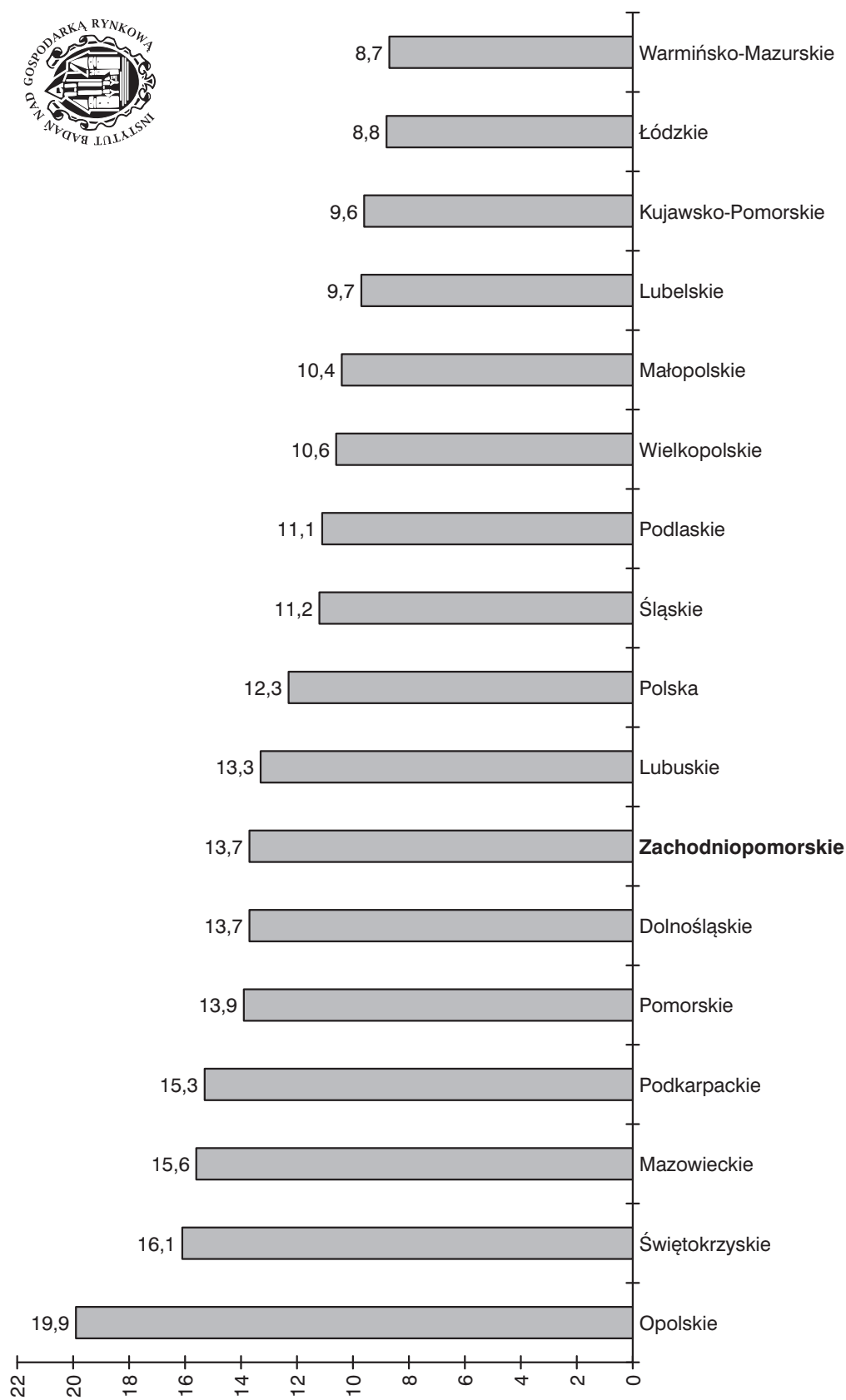
Wykres 4.6. Udział województw w ogólnopolskich nakładach inwestycyjnych w przemyśle w 1998 r. w procentach (ceny bieżące)

Źródło: GUS, Rocznik Statystyczny Województw, 1999.

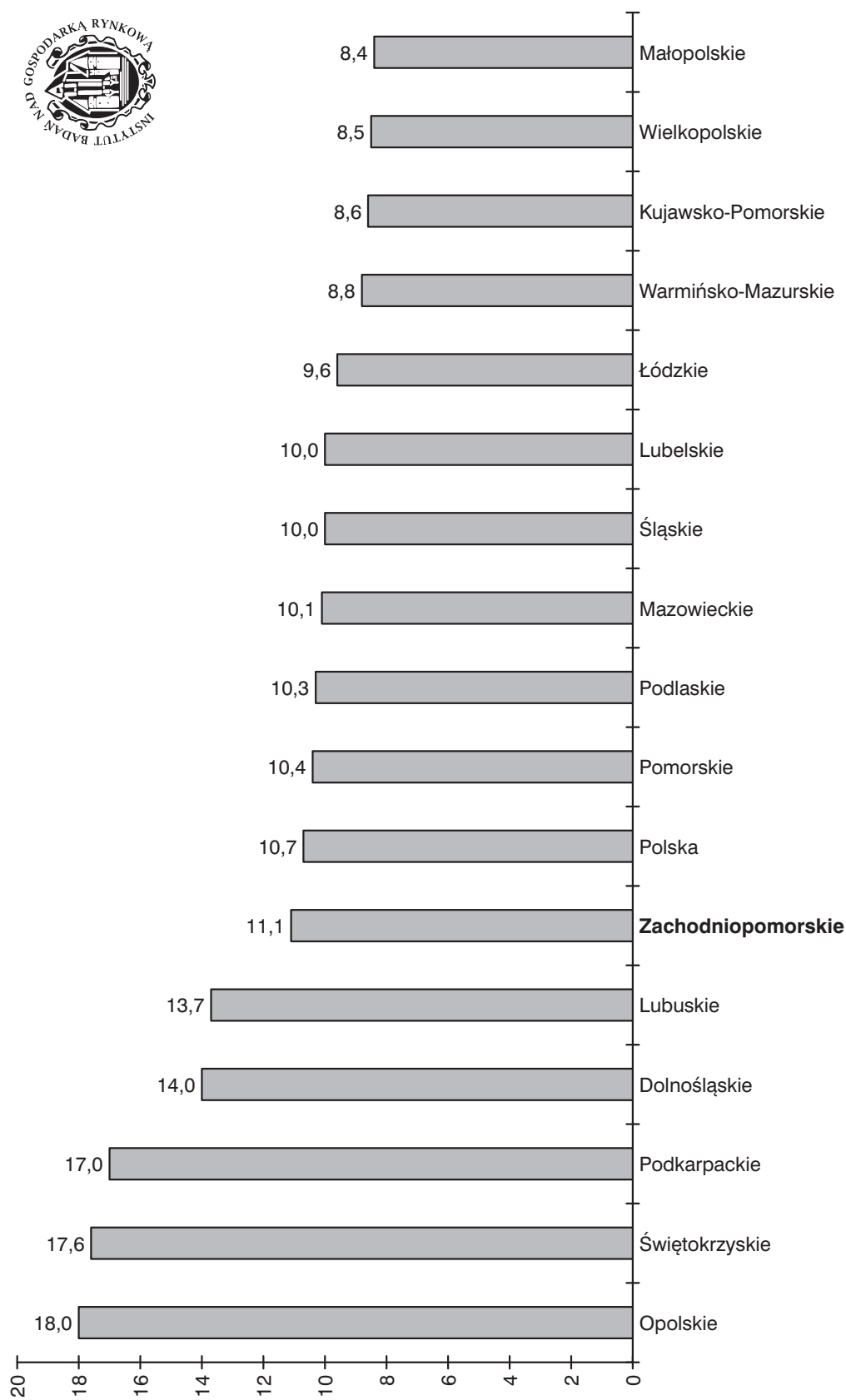
Wykres 4.7. Wartość nakładów inwestycyjnych na jednego zatrudnionego (tys. PLN, 1998 r.)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.8. Udział nakładów inwestycyjnych w produkcji sprzedanej przemysłu (w %, 1998 r.)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

(2,3 % nakładów ogólnopolskich). O potencjale badawczo-rozwojowym regionu świadczy też poziom zatrudnienia w sferze badawczo-rozwojowej. W 1998 r. w województwie zachodniopomorskim w sferze B+R zatrudnionych było ponad 2,4 tys. osób (2,8 % całości zatrudnienia w sferze B+R w kraju).

4.4. Sprzedaż na rynki zagraniczne

Rynki zagraniczne są z reguły bardziej wymagające niż rynek krajowy. Im wyższa jest zatem zdolność do eksportu, o której świadczy wskaźnik udziału eksportu w produkcji sprzedanej, tym bardziej konkurencyjny jest przemysł regionalny. W 1998 r. w Zachodniopomorskiem wskaźnik ten wynosił 22 %, co plasowało województwo na 2. miejscu w kraju, za Lubuskim. Warto odnotować fakt, że udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu był znacznie wyższy niż średnia dla Polski (12,8 %). Udział województwa zachodniopomorskiego w całości eksportu krajowego przemysłu w 1998 r. wynosił 5,5 %.

4.5. Podsumowanie

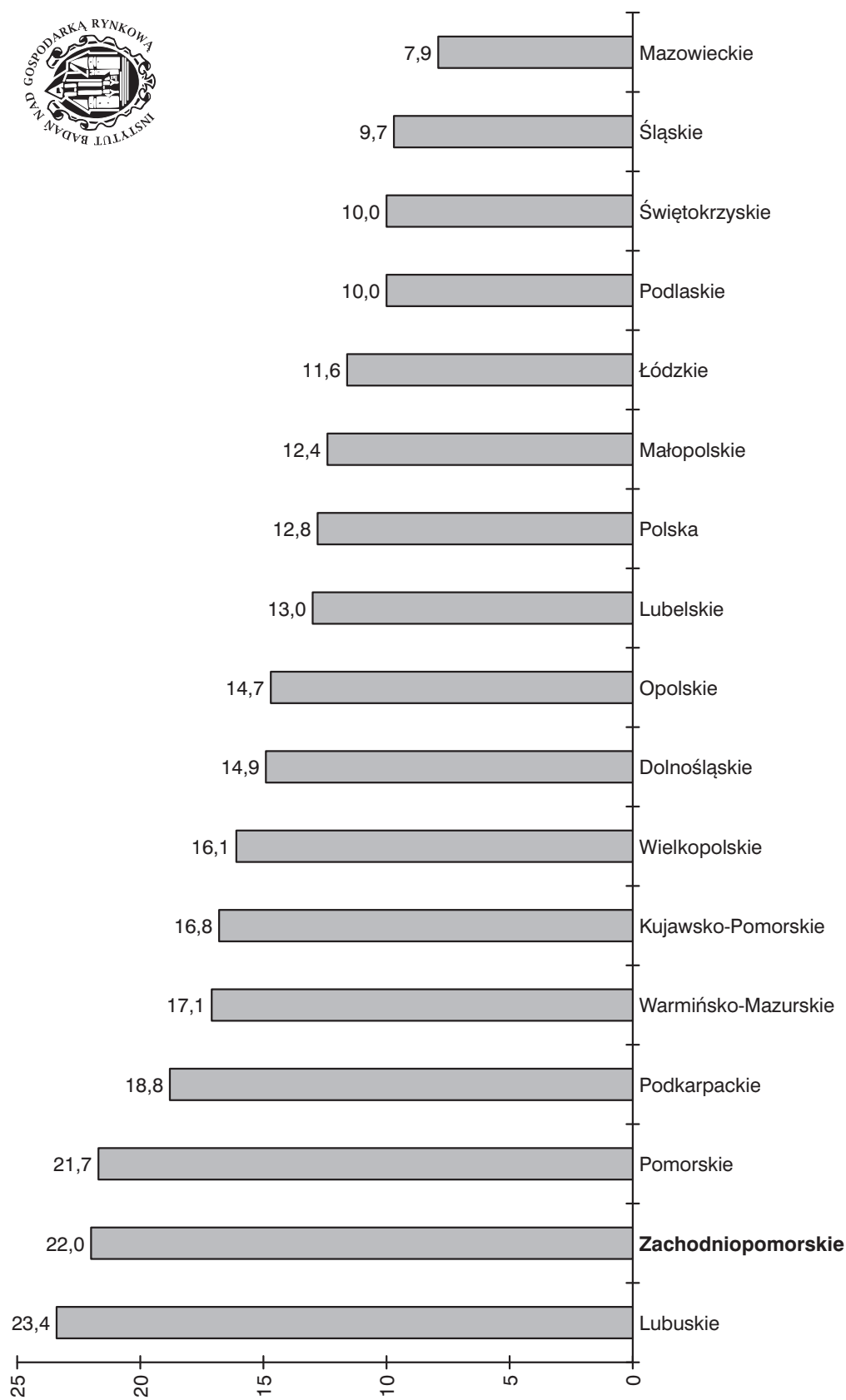
Zachodniopomorskie dostarcza 3,9 % ogólnopolskiej produkcji przemysłowej. Produkcja przemysłowa na 1 zatrudnionego jest – w porównaniu do innych województw – relatywnie wysoka.

Przemysł charakteryzuje się stosunkowo silną koncentracją. Szczególnie ważną rolę odgrywa produkcja artykułów spożywczych i napojów, na które przypada 37 % wartości produkcji sprzedanej województwa. Analiza kierunków inwestycji świadczy o tym, że obecna struktura przemysłu może się utrwalić.

Z punktu widzenia własności, najważniejszy jest sektor własności prywatnej. W porównaniu do sytuacji w Polsce, Zachodniopomorskie charakteryzuje się wyższym od przeciętnego krajowego udziałem sektora prywatnego w produkcji sprzedanej i wyższą od średniej krajowej dynamiką zmian udziału tego sektora w produkcji sprzedanej.

Z kolei udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu kształtuje się na poziomie 22 % i jest znacznie wyższy od średniego dla Polski.

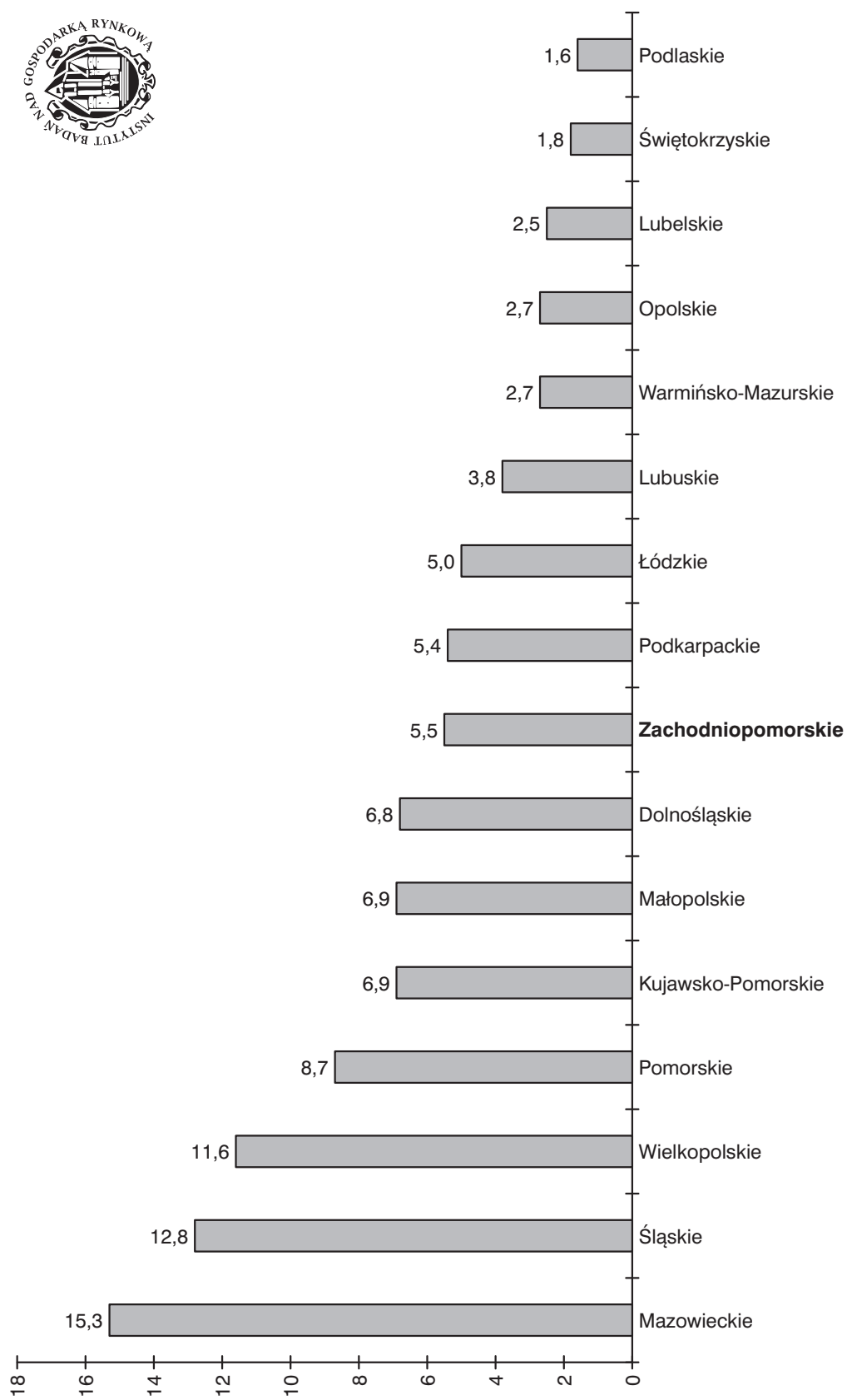
Wykres 4.9. Udział eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu (w %, 1998 r.)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 4.10. Udział województw w całości eksportu krajowego przemysłu (w %, 1998 r.)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

5. Usługi

Charakterystyczną cechą współczesnej gospodarki krajów rozwiniętych jest wzrost znaczenia sektora usług. Pojęcie „kraje wysoko uprzemysłowione” zastąpić można – bez większego błędu – określeniem „gospodarki zdominowane przez usługi”. Jak już wspomniano, prawidłowości i korzyści związane z rozwojem sektora usług dotyczą zarówno gospodarki narodowej jak i regionalnej.

Dla sytuacji gospodarczej regionów, znaczenie usług wiąże się z możliwością kreowania przez nie największej liczby miejsc pracy. Jest to szczególnie istotne dla obszarów charakteryzujących się wysokim lub rosnącym bezrobociem. W regionach, w których występuje koncentracja tzw. schyłkowych lub upadających gałęzi przemysłu, rozwijające się usługi zaabsorbować mogą nadwyżki siły roboczej pojawiające się w wyniku restrukturyzacji przemysłu.

Korzyści związane z wysokim poziomem rozwoju sektora trzeciego przejawiają się również w mniejszym uzależnieniu gospodarki od tzw. szoków zewnętrznych. Regiony o wysokim udziale zatrudnienia w usługach cechuje mniejsza wrażliwość na wahania koniunktury. W Polsce w latach 1990–1997 najniższe stopy bezrobocia występowały w województwach, które określić można jako wysoce zurbanizowane, o znacznym udziale sektora usług w gospodarce⁴.

Wzrost roli działalności usługowej w gospodarce regionalnej jest z jednej strony skutkiem rozwoju gospodarczego i wzrostu dochodów mieszkańców, z drugiej strony, sektor ten przyczynia się do przyspieszenia regionalnego tempa wzrostu. Obecność w regionie firm działających w sferze tzw. usług nowoczesnych (takich jak usługi doradcze, projektowe, finansowe czy marketingowe) przekłada się na wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw zarówno przemysłowych, jak i rolniczych.

Jednym z przejawów zmian jakościowych jest powstawanie tzw. nowych usług, które w gospodarce centralnie planowanej nie istniały. Ich rozwój w Polsce możliwy był dopiero po rozpoczęciu zmian systemowych. Do kategorii tej zalicza się usługi na rzecz biznesu, obejmujące między innymi działalność: banków, funduszy i agencji rozwoju regionalnego, ośrodków doradczych, szkoleniowych i informacyjnych, ośrodków innowacji i przedsiębiorczości oraz instytucji o charakterze promocyjno-handlowym. Proces tworzenia się otoczenia dla biznesu jest istotny dla całej gospodarki regionalnej, ponieważ wyższy poziom infrastruktury determinuje w znacznym stopniu konkurencyjność sektorów produkcyjnych.

Należy dodać, że rola usług w procesie rozwoju regionalnego jest większa, niż wynikałoby to ze stopnia, w jakim partycypują one w tworzeniu PKB czy miejsc pracy. Z powiązań między usługami i innymi sektorami gospodarki wynikają liczne korzyści zewnętrzne, które są szczególnie ważne w przypadku usług pośrednich (traktowanych jako czynnik produkcji), czyli tzw. usług dla producenta.

⁴ Najwyższe natomiast w województwach rolniczych, w których istotną rolę w okresie gospodarki centralnie planowanej odgrywały państwowe gospodarstwa rolne. Zob. szerzej w: Kwiatkowski E., Kubiak P., *Poziom rozwój gospodarczego i dynamika restrukturyzacji a bezrobocie regionalne w Polsce*, Gospodarka Narodowa 7/98.

Tabela 5.1.

Dziesięć działów EKD o najwyższym zatrudnieniu w sektorze usług w województwie w 1998 r.

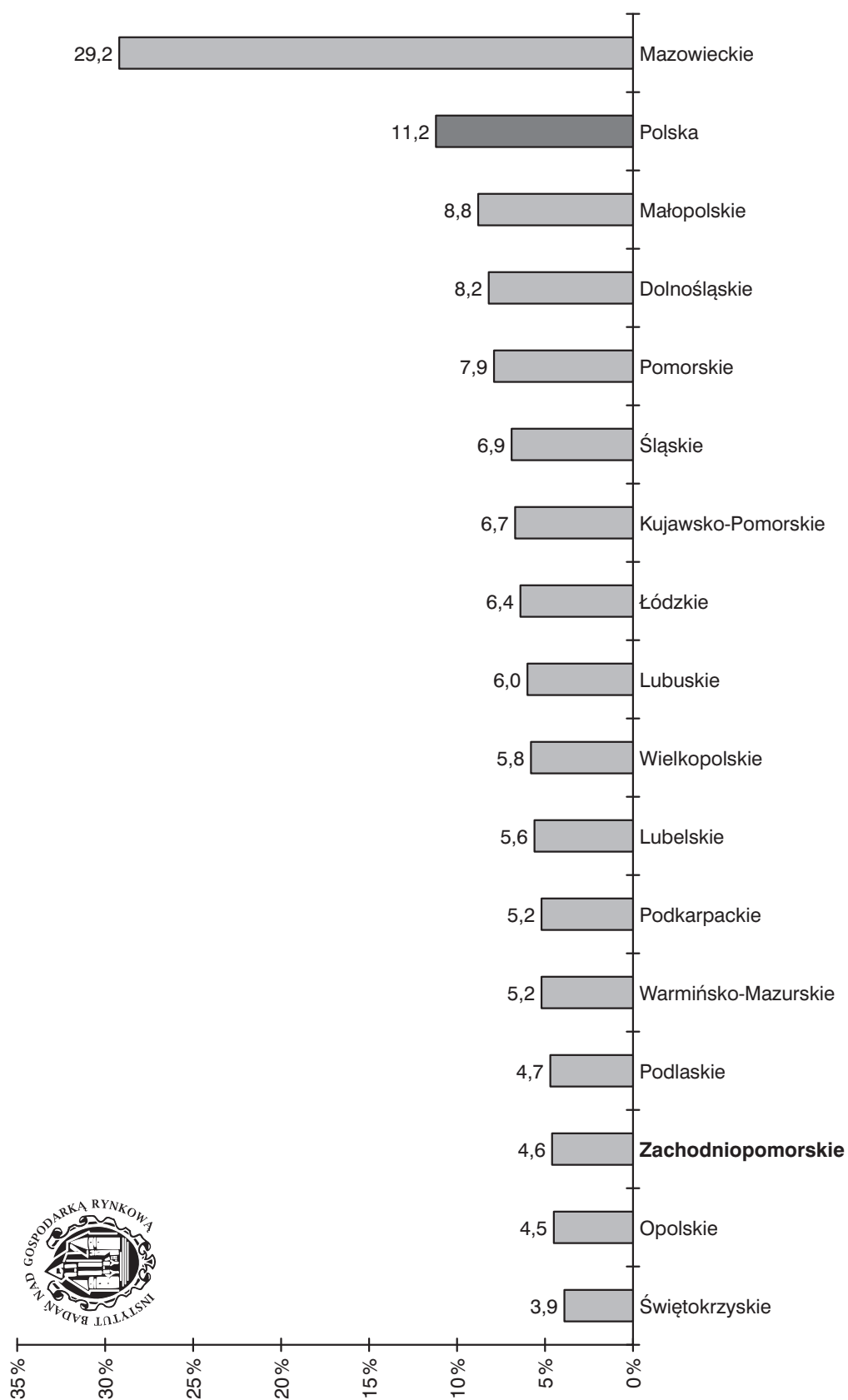
Dział EKD	Liczba zatrudnionych	Udział w proc.
Budownictwo	16 298	19,44
Handel detaliczny, z wyjątkiem sprzedaży pojazdów mechanicznych i motocykli, naprawy artykułów przeznaczenia osobistego i użytku domowego	13 096	15,62
Handel hurtowy i komisowy, z wyjątkiem handlu pojazdami mechanicznymi i motocyklami	10 164	12,12
Zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	7 976	9,51
Działalność wspierająca i pomocnicza dla transportu, działalność agencji turystycznych	6 571	7,84
Transport lądowy, transport rurociągami	4 551	5,43
Transport wodny	4 429	5,28
Obsługa nieruchomości	4 169	4,97
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	3 072	3,66
Pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów	2 938	3,50

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie GUS.

Usługi obejmują bardzo zróżnicowany zakres działalności, tj. transport, łączność, bankowość, ubezpieczenia, handel, pośrednictwo, budownictwo, usługi profesjonalne, usługi osobiste itd., których wspólną cechą nie jest fizyczny produkt, lecz charakter wykonywanej czynności. Struktura usług występująca w danym regionie determinowana jest m. in. czynnikami naturalnymi (np. walory województw nadmorskich lub położonych w górach stwarzają warunki do rozwoju usług turystycznych). Przyczyną powstania określonej działalności usługowej może być poziom rozwoju gospodarczego. Przykładem może być Mazowieckie, które z racji funkcji stołecznych Warszawy jest województwem, w którym występuje bardzo duża koncentracja firm, dzięki czemu szczególnie dobrze rozwinięte są usługi dla biznesu.

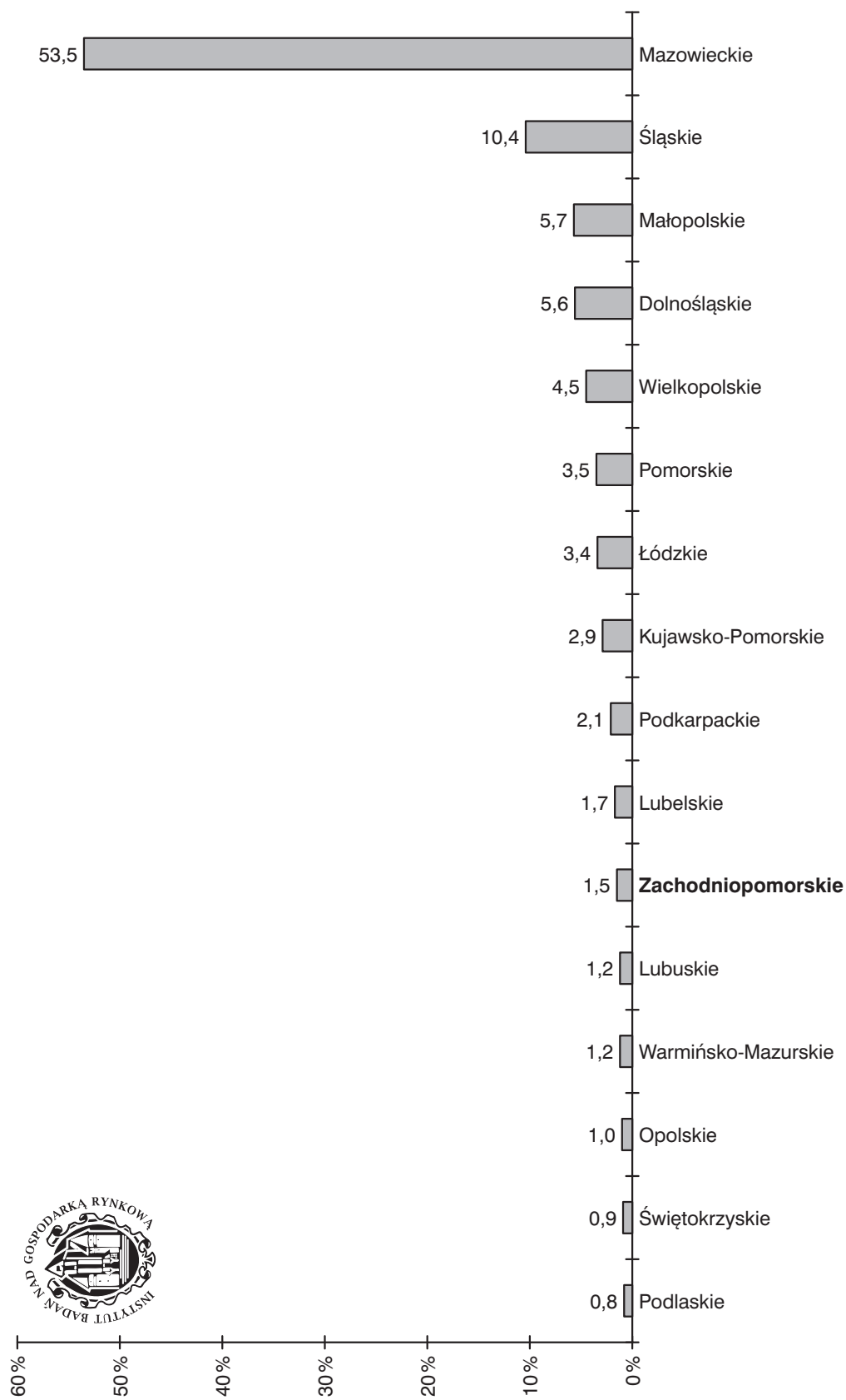
Długofalowy rozwój sektora usług w regionie stwarza – w dłuższym horyzoncie czasowym – szansę na realizację tzw. proinnowacyjnej strategii rozwoju regionalnego. Chociaż nowe produkty zasadniczo pojawiać się mogą także w sektorze przemysłu czy rolnictwa, innowacje powstają przede wszystkim w regionach charakteryzujących się dużą podażą kapitału ludzkiego (usługi edukacyjne), dostępnością infrastruktury informatyczno-telekomunikacyjnej (usługi telekomunikacyjne, komputerowe, *software*),

Wykres 5.1. Udziały przedsiębiorstw wspomagających prowadzenie działalności gospodarczej w zatrudnieniu w województwie na tle Polski w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 5.2. Udziały województw w zatrudnieniu w grupie przedsiębiorstw wspomagających prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

dostępnością usług transportowych oraz umiędzynarodowieniem życia społecznego i gospodarczego⁵.

Ogółem, pod względem udziału w ogólnopolskiej liczbie pracujących w usługach, Pomorze Zachodnie z udziałem 4,9 % zajmuje 9. miejsce w Polsce.

Do najważniejszych, z punktu widzenia znaczenia dla rynku pracy, działów EKD w Zachodniopomorskiem należą: budownictwo, handel detaliczny i hurtowy oraz zaopatrywanie w energię, gaz i wodę. Działy te zapewniają łącznie pracę ponad 57 % zatrudnionych w usługach, co stanowi ponad 28 % zatrudnionych w województwie.

92,2 % wytworzonej produkcji budowlano-montażowej znajduje nabywców wewnątrz województwa, natomiast 7,8 % sprzedawane jest na zewnątrz.

W województwie zachodniopomorskim w usługach wspierających biznes⁶ pracuje 7,8 tys. osób, co stanowi 1,5 % zajmujących się tego rodzaju działalnością w kraju. Generują oni 1,5 % sprzedaży sektora przy udziale w majątku trwałym rzędu 3,3 %.

⁵ Wstępne założenia strategii rozwoju województwa pomorskiego (tezy do dyskusji społecznej), Gdańsk 1999.

⁶ Do usług wspierających prowadzenie działalności gospodarczej zaliczono następujące działy EKD: *działalność pomocnicza związana z pośrednictwem finansowym, edukacja, informatyka i działalność pokrewna, obsługa nieruchomości, poczta i telekomunikacja, pośrednictwo finansowe z wyjątkiem ubezpieczeń i funduszu emerytalno-rentowego, pozostała działalność związana z prowadzeniem interesów, prowadzenie prac badawczo-rozwojowych.*

6. Rynek pracy

6.1. Założenia metodologiczne

1. Wszystkie dane wykorzystane w opracowaniu pochodzą z publikacji *Bezrobocie rejestrowane* – biuletyny GUS z lat 1994–1999 lub bezpośrednio z Głównego Urzędu Statystycznego – Departamentu Rynku Pracy.
2. Na podstawie ww. danych dokonano obliczeń dotyczących liczby bezrobotnych w latach 1994–1998 w każdym z 16 województw. Przyjętą metodą było sumowanie odnośnych danych dla rejonów (obszarów objętych działaniem rejonowych urzędów pracy) wchodzących w skład poszczególnych województw.
3. Przyjęto, iż dany rejon wchodzi w skład województwa w całości, jeżeli siedziba rejonowego urzędu pracy znajduje się na terenie województwa.
4. Stopę bezrobocia dla lat 1994–1998 obliczono jako iloraz liczby bezrobotnych oraz liczby osób aktywnych zawodowo (suma liczby osób bezrobotnych oraz liczby pracujących) wg stanu na koniec roku.
5. Zróżnicowanie sytuacji na regionalnych rynkach pracy zaprezentowano poprzez wyróżnienie w każdym województwie rejonów z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy. Aby tego dokonać, posłużono się następującą metodą: obliczono średnie stopy bezrobocia w rejonach za okres 1994–1998 r. (biorąc pod uwagę stopy bezrobocia wg stanu na koniec roku), następnie obliczono średnią stopę bezrobocia dla każdego województwa oraz odchylenie standardowe. Rejony, w których wartość średniej stopy bezrobocia była wyższa od przeciętnej wartości dla województwa o więcej niż jedno odchylenie standardowe, zaklasyfikowano jako rejony o najgorszej sytuacji na rynku pracy, natomiast te, gdzie wartość średniej stopy bezrobocia była niższa od przeciętnej wartości dla województwa o więcej niż jedno odchylenie standardowe zaklasyfikowano jako rejony o najlepszej sytuacji na rynku pracy.
6. Do analizy ofert pracy i elastyczności rynku pracy wykorzystano kwartalne dane za lata 1994–1998. Zgodnie z zasadą stosowaną w opisie całego profilu, przetworzone informacje z województwa porównano z danymi ogólnopolskimi.
7. Obliczone współczynniki niedopasowania popytu mówią, jaki odsetek bezrobotnych należałoby przemieścić pomiędzy rejonowymi urzędami pracy, aby mieli jednakową szansę znalezienia pracy (a więc wówczas mielibyśmy sytuację, że w każdym rejonie liczbę bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy byłaby jednakowa).

Współczynniki odpływu i napływu bezrobotnych dla rejonów i województwa wskazują w syntetyczny sposób, na ile rynek pracy jest elastyczny. Natomiast zmienność współczynników dla rejonowych urzędów pracy (określona odchyleniem standardowym) określa, na ile lokalne rynki pracy różnią się elastycznością pomiędzy sobą. Odpowiednie wzory, z których skorzystano przy obliczeniach umieszczono pod tabelami.

6.2. Analiza rynku pracy

Popyt na pracę w Zachodniopomorskim jest relatywnie bardziej równomiernie rozłożony niż w Polsce. Wskazują na to współczynniki niedopasowania popytu na pracę

do struktury bezrobocia w latach 1994–1998 (porównaj wykres: Kwartalne wskaźniki niedopasowania popytu na pracę w Polsce i w Zachodniopomorskiem). Z wyjątkiem jednego kwartału w 1996 r. oraz w 1998 r., niedopasowanie popytu było zawsze niższe w Zachodniopomorskiem niż w Polsce. Jest to z pewnością korzystne zjawisko.

Kwartalne współczynniki niedopasowania popytu w Zachodniopomorskiem wykazują pewną zależność od dynamiki rozwoju gospodarczego. W latach 1994–1998 obserwujemy wzrost wartości tych współczynników w fazie szybszego wzrostu gospodarczego (lata 1995–1997) oraz niższe wartości w pozostałym okresie (lata 1994 i 1998).

Zachodniopomorskie charakteryzuje się również bardziej elastycznym rynkiem pracy niż Polska. Jest to widoczne w całym obserwowanym okresie, tj. w latach 1994–1998. W tym okresie, z wyjątkiem jednego kwartału, wszystkie kwartalne współczynniki zarówno napływu jak i odpływu bezrobotnych dla województwa są wyższe niż odpowiednio współczynniki dla całego kraju (porównaj wykresy: Kwartalne wskaźniki napływu i odpływu bezrobotnych w Polsce i w Zachodniopomorskiem).

Występuje ponadto znaczna korelacja obu serii współczynników dla Zachodniopomorskiego i dla całego kraju. Można więc stwierdzić, że rynek pracy w tym województwie reaguje podobnie, jak w całej Polsce, ale zakres tego oddziaływania jest głębszy. Świadczy to o tym, że przez wojewódzki rynek pracy przewija się więcej osób, a alokacja pracy jest efektywniejsza.

Jednocześnie zmienność współczynników napływu i odpływu z bezrobocia w Zachodniopomorskiem rośnie od 1994 r. Podobna tendencja co do zmienności tych współczynników występuje w odniesieniu do rejonów w całym kraju. Można więc wyciągnąć dwa wnioski. W województwie zachodniopomorskim zróżnicowanie pomiędzy lokalnymi rynkami pracy (definiowanymi jako obejmujące obszar rejonowych urzędów pracy) pogłębiało się w latach 1994–1998; oraz że Zachodniopomorskie pod względem zróżnicowania lokalnych rynków pracy jest podobne do reszty kraju.

Liczba bezrobotnych w województwie zachodniopomorskim stanowiła w końcu czerwca 1999 r. 5,46 % całkowitej liczby bezrobotnych w Polsce. Od grudnia 1994 r. do końca 1997 r. w regionie utrzymywała się tendencja spadkowa zarówno liczby bezrobotnych, jak i stopy bezrobocia. Lata 1998 i 1999 przyniosły wzrost liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia (przy czym bezrobocie wśród mężczyzn rosło szybciej niż wśród kobiet). W populacji bezrobotnych dominowały kobiety, przy czym udział kobiet w ogóle bezrobotnych wzrósł w badanym okresie z 53,4 % do 57,2 %. Szczegółowe dane dotyczące liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia zawiera tabela 6.4.

Najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych stanowią osoby z przedziału wiekowego od 35 do 44 lat. Udział osób pomiędzy 35. a 54. rokiem życia w ogóle bezrobotnych jest zdecydowanie większy niż przeciętnie w kraju. Natomiast grupa bezrobotnych w wieku do 24 lat ma mniejszy udział w populacji bezrobotnych niż przeciętnie w kraju. Szczegółowe dane dotyczące struktury bezrobotnych według wieku zawiera tabela 6.5.

Struktura wykształcenia bezrobotnych znacznie odbiega od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. Najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, podczas gdy w zdecydowanej większości regionów najliczniejszą grupę stanowią bezrobotni z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Mniejszy udział niż przeciętnie w kraju stanowią natomiast bezrobotni

Tabela 6.1.

Kwartalne współczynniki napływu bezrobotnych w Polsce i w województwie w latach 1994–1998

Napływ	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,184	0,191	0,192	0,177	0,235	0,233	0,232	0,213	0,183	0,236	0,258	0,23	0,235	0,25	0,29	0,275	0,26	0,329	0,344
Zachodniopomorskie	0,189	0,193	0,218	0,197	0,2299	0,2492	0,2679	0,235	0,194	0,29	0,258	0,238	0,235	0,25	0,29	0,301	0,285	0,376	0,375
SD Polska (n=354)	0,043	0,052	0,0534	0,045	0,047	0,056	0,048	0,0444	0,0321	0,0514	0,0581	0,0566	0,0592	0,0786	0,0852	0,0875	0,0793	0,0986	0,0897
SD Zachodniopomorskie (n=21)	0,065	0,089	0,07	0,052	0,05	0,061	0,062	0,046	0,031	0,064	0,078	0,061	0,046	0,071	0,075	0,093	0,074	0,087	0,081

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

SD – odchylenie standardowe, wsk. napływu = liczba bezrobotnych nowo zarejestrowanych w kwartale / śr. liczba bezrobotnych w kwartale.

Tabela 6.2.

Kwartalne współczynniki odpływu bezrobotnych w Polsce i w województwie w latach 1994 – 1998

Odpływ	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,19	0,197	0,219	0,207	0,257	0,246	0,243	0,176	0,266	0,305	0,25	0,283	0,327	0,346	0,302	0,265	0,354	0,336	0,26
Zachodnio-pomorskie	0,223	0,2	0,24	0,211	0,299	0,267	0,244	0,193	0,298	0,319	0,255	0,316	0,384	0,384	0,31	0,273	0,444	0,368	0,248
SD Polska (n=354)	0,070	0,0662	0,075	0,061	0,065	0,063	0,051	0,043	0,063	0,068	0,063	0,0867	0,0794	0,0924	0,0983	0,0986	0,106	0,102	0,083
SD Zachod- niopomorskie (n=21)	0,117	0,089	0,061	0,044	0,075	0,062	0,038	0,038	0,105	0,062	0,056	0,074	0,078	0,076	0,086	0,09	0,127	0,084	0,075

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

SD – odchylenie standardowe, wsk. odpływu = liczba bezrobotnych opuszczających bezrobocie w kwartale / śr. liczba bezrobotnych w kwartale.

Tabela 6.3.

Kwartalne współczynniki niedopasowania popytu w Polsce i w województwie w latach 1994–1998

	1994			1995				1996				1997				1998			
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Polska	0,217	0,217	0,229	0,194	0,229	0,225	0,271	0,216	0,213	0,213	0,235	0,202	0,295	0,208	0,269	0,212	0,189	0,199	0,216
Zachodniopomorskie	0,184	0,169	0,181	0,191	0,215	0,175	0,249	0,217	0,224	0,195	0,211	0,201	0,191	0,182	0,252	0,24	0,149	0,174	0,172

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wsp. niedopasowania popytu = $\frac{1}{2} \sum \left| \frac{u_i}{U} - \frac{v_i}{V} \right|$, gdzie: u_i – liczba ofert pracy w rejonowym urzędzie pracy i , U – ogólna liczba ofert pracy (odpowiednio w Polsce i w województwie), v_i – liczba bezrobotnych w rejonowym urzędzie pracy i , V – ogólna liczba bezrobotnych (odpowiednio w Polsce i w województwie).

Tabela 6.4.

Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w województwie w latach 1994 – 1999

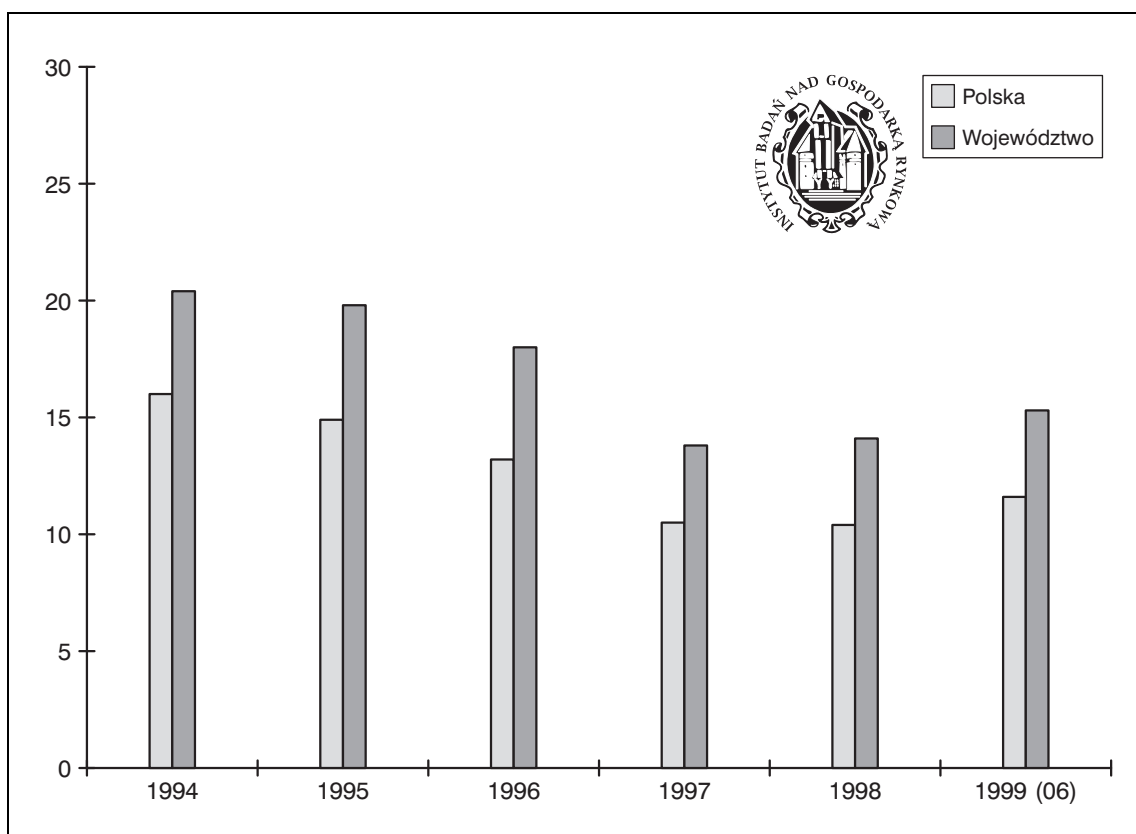
Rok	Liczba bezrobotnych (w tysiącach, stan na koniec roku)		Stopa bezrobocia (liczba bezrobotnych do liczby zawodowo czynnych w %)
	ogółem	kobiety	
1994	153,8	82,1	20,4
1995	142,4	78,8	19,8
1996	130,0	76,7	18,0
1997	98,8	61,5	13,8
1998	100,6	60,1	14,1
1999*	113,2	64,8	15,3

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

* Stan w końcu czerwca.

Wykres 6.1.

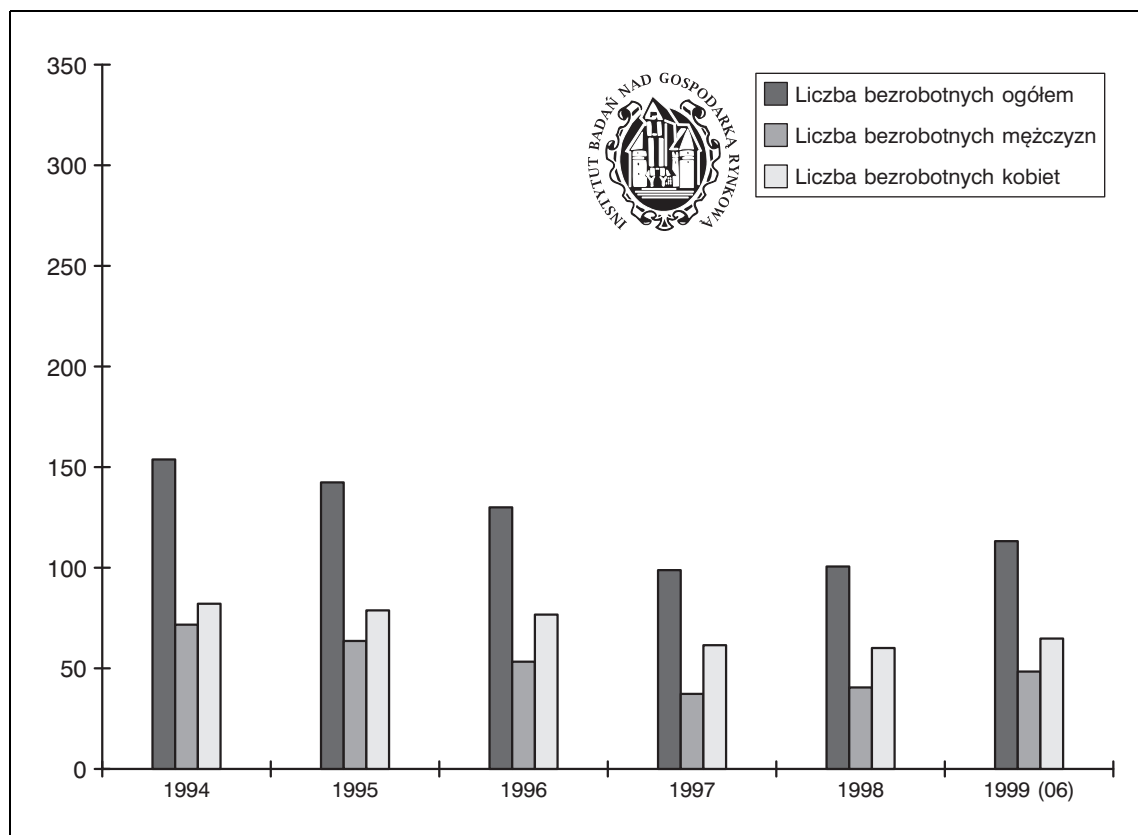
Stopa bezrobocia w województwie

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.2.

Liczba bezrobotnych w województwie

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

z wykształceniem średnim zawodowym i zasadniczym zawodowym. Szczegółowe dane dotyczące struktury wykształcenia bezrobotnych zawiera tabela 6.6.

Struktura bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy jest korzystniejsza od przeciętnych wskaźników w tym zakresie dla całego kraju. Większy udział od przeciętnego w kraju mają bezrobotni krótkookresowi – pozostający bez pracy krócej niż 6 miesięcy, mniejszy natomiast bezrobotni długookresowi. Szczegółowe dane odnośnie do struktury bezrobotnych według czasu pozostawania bez pracy zawiera tabela 6.7.

Wśród zawodów najczęściej reprezentowanych przez bezrobotnych dominowały zawody z grupy pracownicy przy pracach prostych (ponad 26 tys. bezrobotnych pochodziło z tej grupy). Najmniejsze szanse na znalezienie wolnego miejsca pracy miały osoby z grup: rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby, średni personel rolnictwa i ochrony zdrowia oraz osoby bez zawodu. Tabela 6.8 przedstawia szczegółowe dane dotyczące liczby bezrobotnych i ofert pracy w grupach zawodowych.

Przeciętna stopa bezrobocia wszystkich rejonów wchodzących w skład województwa zachodniopomorskiego w badanym okresie wyniosła 22,19. Wyróżniono 4 rejon, gdzie przeciętna stopa bezrobocia była wyższa więcej niż o jedno odchylenie standardowe od średniej dla całego województwa, i 3 rejon, gdzie przeciętna stopa bezrobocia była

Tabela 6.5.

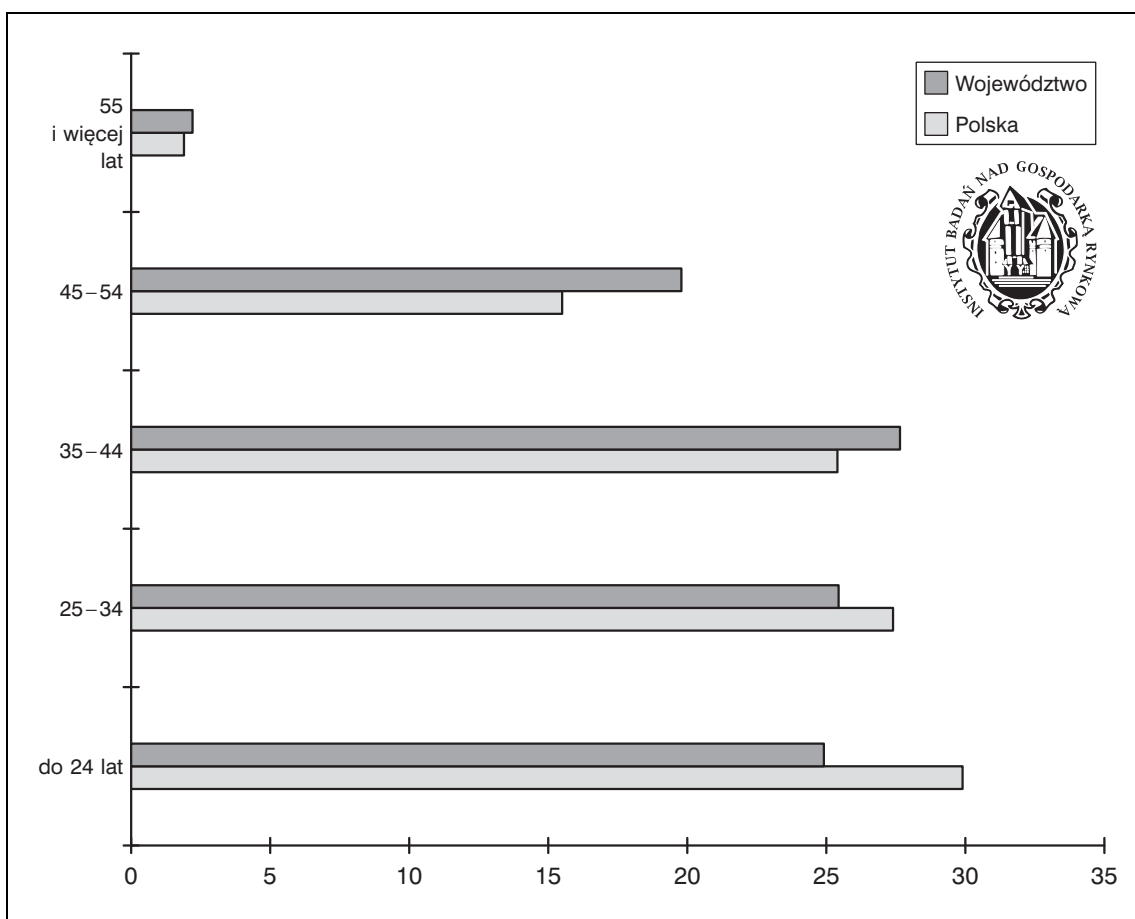
Bezrobotni wg wieku, stan w końcu czerwca 1999 r.

Przedziały wiekowe	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
do 24 lat	28,2	24,9
25–34	28,8	25,4
35–44	31,3	27,7
45–54	22,4	19,8
55 i więcej lat	2,5	2,2
Ogółem	113,2	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.3.

Struktura bezrobotnych wg wieku

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.6.

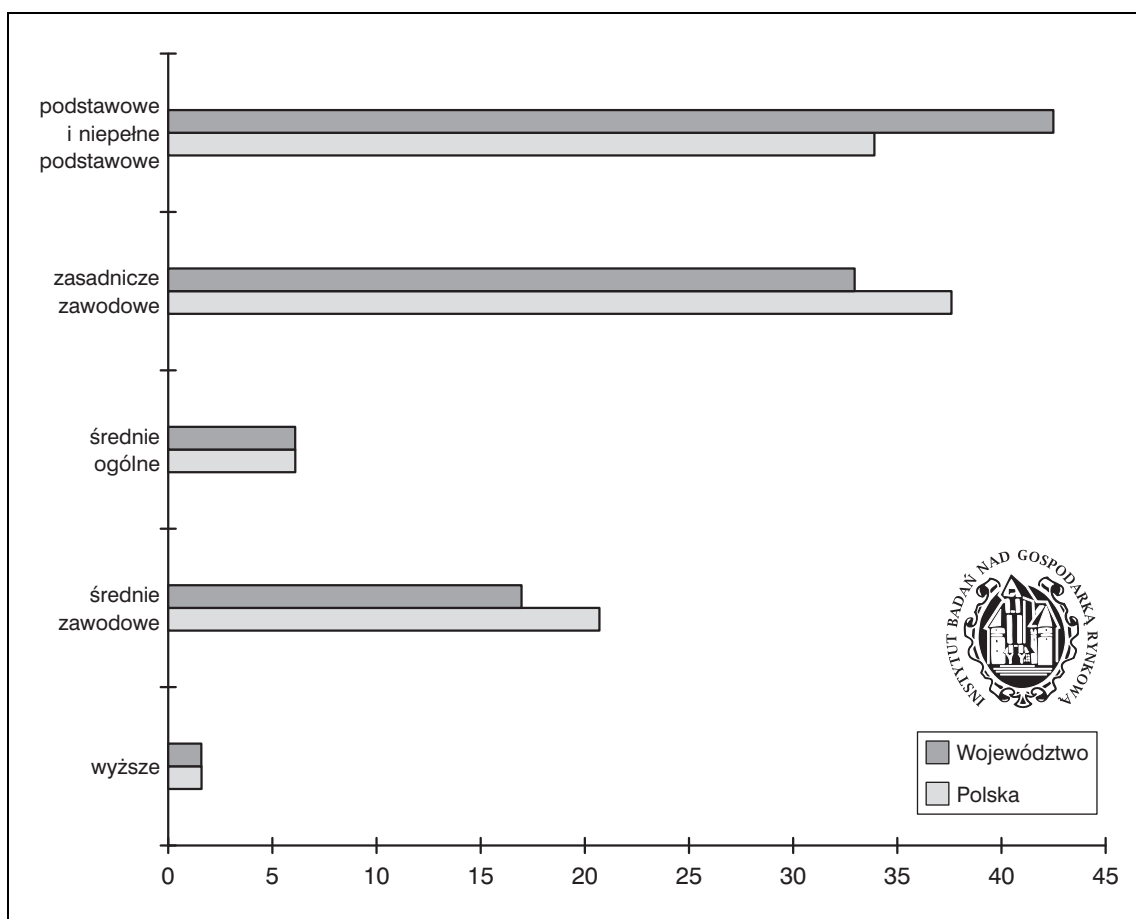
Bezrobotni wg wykształcenia, stan w końcu czerwca 1999 r.

Wykształcenie	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
wyższe	1,8	1,6
średnie zawodowe	19,2	17,0
średnie ogólne	6,9	6,1
zasadnicze zawodowe	37,3	33,0
podstawowe i niepełne podstawowe	48,1	42,5
Ogółem	113,2	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.4.

Struktura bezrobotnych wg wykształcenia

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.7.

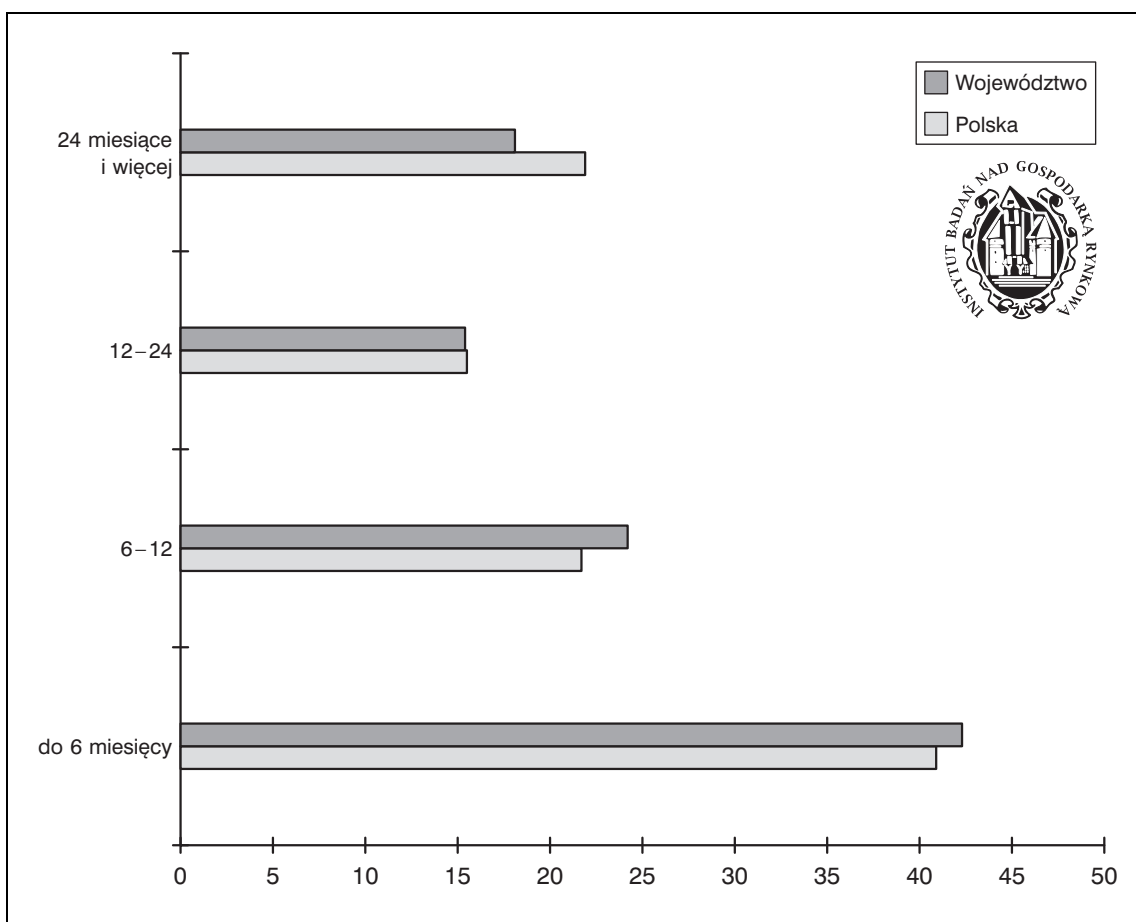
Bezrobotni wg czasu pozostawania bez pracy, stan w końcu czerwca 1999

Czas pozostawania bez pracy	Bezrobotni	
	w tysiącach	w procentach
do 6 miesięcy	47,9	42,3
6–12	27,4	24,2
12–24	17,4	15,4
24 miesiące i więcej	20,5	18,1
Ogółem	113,2	100,0

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.5.

Struktura bezrobotnych wg czasu pozostawania bez pracy

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 6.8.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
–	OGÓŁEM	113 237	64 765	1998	20281	5,58
1.	Parlamentarzyści wyżsi urzędnicy i kierownicy	292	127	0	54	5,41
11.	Parlamentarzyści, politycy, wyżsi urzędnicy, zawodowi działacze	1	0	0	0	–
12.	Kierownicy wielkich organizacji	139	47	0	36	3,86
13.	Kierownicy małych i średnich zakładów pracy	152	80	0	18	8,44
2.	Specjaliści	2 415	1 806	301	481	5,02
21.	Specjaliści nauk fizycznych, matematycznych i technicznych	335	166	60	100	3,35
22.	Specjaliści nauk przyrodniczych i ochrony zdrowia	160	86	22	16	10,00
23.	Nauczyciele	663	576	32	111	5,97
24.	Pozostali specjaliści	1 257	978	187	254	4,95
3.	Technicy i inny średni personel	7 985	5 202	503	1425	5,60
31.	Średni personel techniczny	3 323	1 464	239	494	6,73
32.	Średni personel rolnictwa i ochrony zdrowia	2 950	2 444	217	220	13,41
33.	Nauczyciele praktycznej nauki zawodu i instruktorzy	77	67	5	42	1,83
34.	Pracownicy pozostałych specjalności	1 635	1 227	42	669	2,44

Tabela 6.8. c.d.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
4.	Pracownicy biurowi	7 806	6 864	279	1557	5,01
41.	Pracownicy obsługi biurowej	7 118	6 226	275	1366	5,21
42.	Pracownicy obrotu pieniężnego i obsługi klientów	688	638	4	191	3,60
5.	Pracownicy usług osobistych i sprzedawcy	17 490	15 470	216	2889	6,05
51.	Pracownicy usług osobistych i ochrony	6 567	5 473	110	1358	4,84
52.	Modelki, sprzedawcy i demonstratorzy	10 923	9 997	106	1531	7,13
6.	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy	5 242	3 492	66	576	9,10
61.	Rolnicy, ogrodnicy, leśnicy i rybacy zorientowani na rynek	5 005	3 304	37	574	8,72
62.	Rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby	237	188	29	2	118,50
7.	Robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	24 996	6 769	311	5206	4,80
71.	Górnicy i robotnicy budowlani	7 337	308	42	2141	3,43
72.	Robotnicy obróbki metali i mechanicy maszyn i urządzeń	9 177	387	151	1393	6,59
73.	Robotnicy zawodów precyzyjnych, ceramicy, wytwórcy wyrobów galanteryjnych, robotnicy poligraficzni i pokrewni	293	173	1	41	7,15
74.	Pozostali robotnicy przemysłowi i rzemieślnicy	8 189	5 901	117	1631	5,02

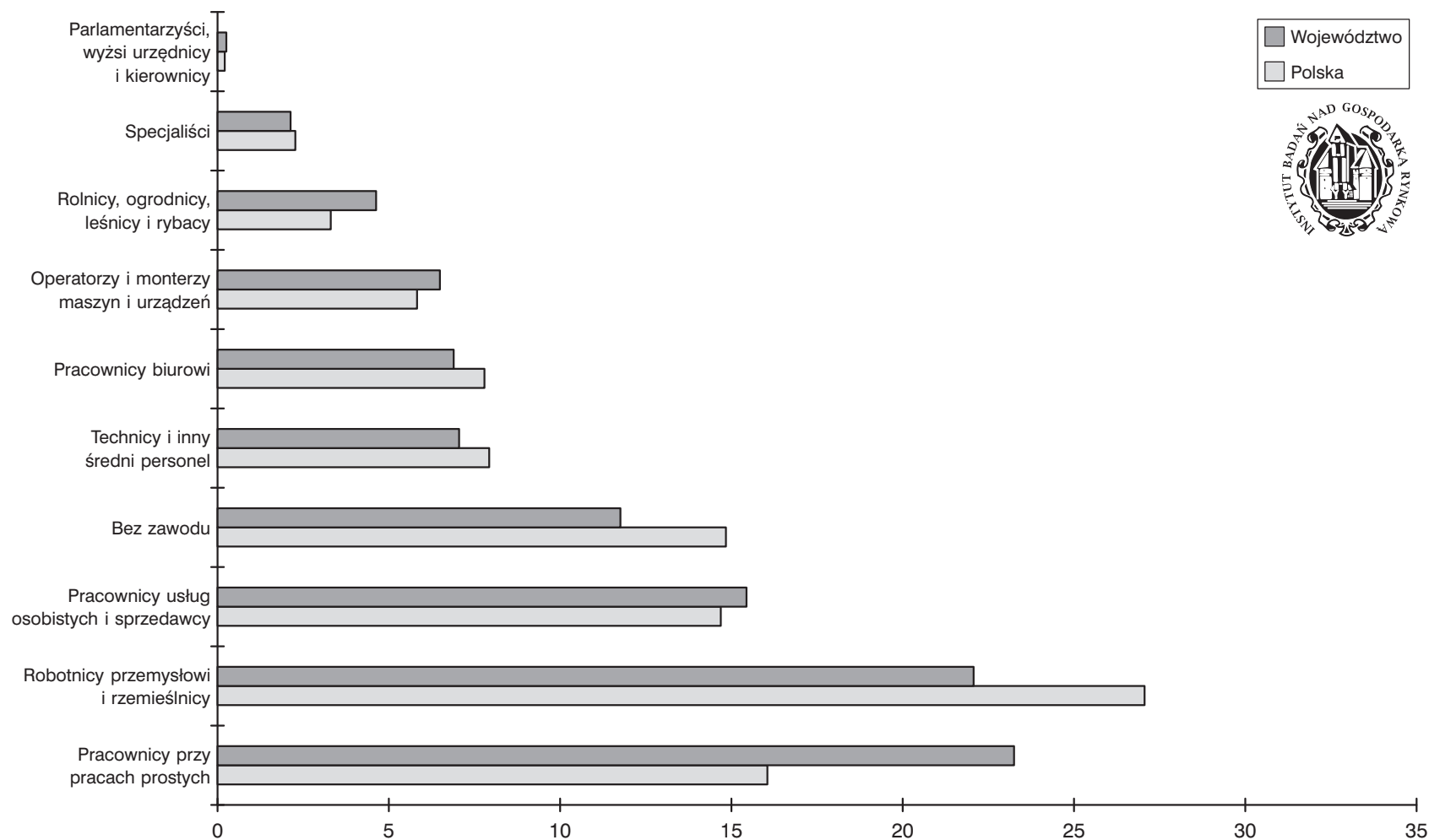
Tabela 6.8. c.d.

Liczba bezrobotnych i ofert pracy wg grup zawodowych w końcu czerwca 1999

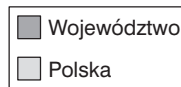
KOD	Grupy zawodów	Liczba bezrobotnych			Oferty pracy	
		ogółem	kobiety	absolwenci	liczba ofert pracy w I poł. 1999	liczba bezrobotnych przypadających na jedną ofertę pracy
8.	Operatorzy i monterzy maszyn i urządzeń	7 351	1 175	20	1462	5,03
81.	Operatorzy maszyn i urządzeń wydobywczych i przetwórczych	1 179	197	2	146	8,08
82.	Operatorzy i monterzy maszyn	1 313	796	10	511	2,57
83.	Kierowcy i operatorzy pojazdów i maszyn samojezdnych	4 859	182	8	805	6,04
9.	Pracownicy przy pracach prostych	26 337	14 736	9	6134	4,29
91.	Pracownicy przy pracach prostych w handlu i usługach	9 687	7 138	1	2573	3,76
92.	Robotnicy pomocniczy w rolnictwie, rybołówstwie i pokrewni	857	544	0	108	7,94
93.	Robotnicy pomocniczy w górnictwie, przemyśle, budownictwie i transporcie	15 793	7 054	8	3453	4,57
	Bez zawodu	13 323	9 124	293	497	26,81

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 6.6. Struktura bezrobotnych według grup zawodowych

Źródło: Opracowanie IBnGR na podstawie danych GUS.

niższa więcej niż o jedno odchylenie standardowe od średniej dla całego województwa⁷. Tabela zawiera zestawienie rejonów charakteryzujących się najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy. Oceny sytuacji dokonano uwzględniając wskaźnik przeciętnego poziomu stopy bezrobocia w badanym okresie.

Tabela 6.9.

Rejony z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy w latach 1994 – 1998

Rejony z najgorszą sytuacją na rynku pracy	Stopa bezrobocia wg stanu na koniec roku					Przeciętna stopa bezrobocia w rejonie w latach 1994–1998
	1994	1995	1996	1997	1998	
Białogard	34,9	34,9	33,4	26,3	26,9	31,3
Łobez	32,1	31,6	34,8	29,9	27,5	31,2
Świdwin	34,1	33,8	31,3	26,4	26,6	30,4
Drawsko Pomorskie	35,7	33,8	33,2	24,4	24,7	30,4
Rejony z najlepszą sytuacją na rynku pracy	Stopa bezrobocia wg stanu na koniec roku					Przeciętna stopa bezrobocia w rejonie w latach 1994–1998
	1994	1995	1996	1997	1998	
Szczecin	7	7	6,3	3,7	3,8	5,6
Świnoujście	8,3	8,9	8,5	6,8	7,6	8
Gryfino	9,1	10,7	9,8	8,2	9,6	9,5

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Podsumowując, należy stwierdzić, że do najistotniejszych cech rynku pracy województwa zachodniopomorskiego w latach 1994 – 1999 należą:

- tendencja spadkowa liczby i stopy bezrobocia do roku 1997, następnie odwrócenie tendencji,
- zdecydowanie wyższa niż przeciętna w kraju stopa bezrobocia,
- przewaga kobiet w populacji bezrobotnych,
- zdecydowanie największy udział w populacji bezrobotnych stanowią osoby powyżej 35. roku życia,
- ponad 75% bezrobotnych to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub podstawowym i niepełnym podstawowym, przy czym ta ostatnia grupa stanowi najliczniejszą grupę wśród bezrobotnych; sytuacja taka występuje jedynie w czterech województwach (w pozostałych na 1. miejscu pod względem liczebności znajdują się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym),
- zdecydowana większość bezrobotnych to bezrobotni pozostający bez pracy krócej niż 6 miesięcy – 42,3%, wskaźnik korzystniejszy niż przeciętny w kraju,

⁷ Metodologię wyodrębnienia rejonów z najgorszą i najlepszą sytuacją na rynku pracy szczegółowo omówiono w *Uwagach metodologicznych* na początku opracowania.

- bezrobocie długookresowe – powyżej 24 miesięcy – stanowi 18,1 %; wskaźnik ten jest niższy od przeciętnego w kraju,
- najliczniejszą grupę zawodową wśród bezrobotnych stanowią pracownicy prac prostych – ponad 26 tys. bezrobotnych pochodziło z tej grupy; najmniejsze szanse na znalezienie wolnego miejsca pracy mają osoby z grup zawodowych: rolnicy i rybacy pracujący na własne potrzeby, średni personel rolnictwa i ochrony zdrowia oraz osoby bez zawodu,
- rejon, gdzie zjawisko bezrobocia stanowi szczególne zagrożenie, to: Białogard, Łobez, Świdwin, Drawsko Pomorskie – stopa bezrobocia w tych rejonach, według stanu na koniec czerwca 1999 r., wynosiła powyżej 24 %, a więc była ponad dwukrotnie wyższa niż przeciętna w kraju,
- Zachodniopomorskie charakteryzuje się bardziej elastycznym rynkiem pracy niż cały kraj, jest to widoczne w całym obserwowanym okresie, tj. w latach 1994–1998,
- rynek pracy w Zachodniopomorskiem reaguje podobnie jak ma to miejsce w Polsce, ale zakres tego oddziaływania jest głębszy. Świadczy to o tym, że przez wojewódzki rynek pracy przewija się więcej osób, a alokacja pracy jest efektywniejsza,
- popyt na pracę w Zachodniopomorskiem jest relatywnie bardziej równomiernie rozłożony niż w Polsce; jest to z pewnością korzystne zjawisko,
- niedopasowanie popytu na pracę nasila się w okresie silnego wzrostu.

7. Poziom oraz struktura dochodów

7.1. Dochody osobiste gospodarstw domowych. Poziom wynagrodzeń

Wielkość dochodów osobistych gospodarstw domowych stanowi najważniejszy czynnik określający siłę nabywczą kierowaną na konsumpcję prywatną w województwie. Skumulowane dochody gospodarstw domowych i osób prawnych określają popyt wyznaczający produkcję w regionie. W określaniu wielkości tego popytu należy też uwzględnić saldo wydatków nierezydentów regionu i mieszkańców poza regionem. W przypadku województwa zachodniopomorskiego jest ono dodatnie.

Poziom dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych przypadający na 1 mieszkańca był w 1998 r. w województwie zachodniopomorskim o 2 % wyższy od średniej krajowej. Pozwoliło to regionowi zająć 6. pozycję w kraju, przed m.in. takimi województwami, jak wielkopolskie i małopolskie.

W województwie zachodniopomorskim odnotowano najwyższy w kraju, wynoszący 53,6 % udział wynagrodzeń w strukturze dochodów. Jest to o 5,5 punktu procentowego więcej niż wynosi średnia krajowa. Sam poziom wynagrodzeń w regionie stanowi 93 % średniej krajowej, co daje regionowi 7. miejsce wśród wszystkich województw.

Stosunkowo wysoki jest też udział w dochodach gospodarstw domowych województwa zachodniopomorskiego dochodów z nie związanej z rolnictwem działalności gospodarczej. Stanowią one 9,6 % ogółu dochodów, co stawia region zachodniopomorski zaraz za pierwszym pod tym względem województwem lubuskim.

Tabela 7.1.

Główne źródła dochodów gospodarstw domowych w roku 1998 ogółem i w przeliczeniu *per capita*

Źródło dochodu	Ogółem (rocznie) w mln PLN	Na 1 mieszkańca (miesięcznie)	
		w PLN	Polska = 100
Dochody do dyspozycji	10 820	533	102
<i>w tym:</i>		Na 1 zarabiającego (miesięcznie)	
Wynagrodzenia	5 805	1 146	93
Dochody z działalności gospodarczej	1 037	bd.	bd.
Dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych	345	bd.	bd.
		Na 1 otrzymującego (miesięcznie)	
Dochody ze świadczeń społecznych	3 131	X	X
ZUS	X	6811	96
KRUS	X	539	107

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw GUS 1999 s. 33, 62, 63 oraz danych uzyskanych bezpośrednio w Departamencie Statystyki ZUS i Kwartalnej Informacji Statystycznej KRUS za IV kwartał 1998 r.

Tabela 7.2.

Struktura głównych źródeł dochodów gospodarstw domowych w 1998 r

Źródło dochodu	Udział w dochodach ogółem (w procentach)	Kolejność w Polsce
Wynagrodzenia	53,6	1
Dochody z działalności gospodarczej	9,6	2
Dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych	3,2	14
Dochody ze świadczeń społecznych	28,9	15
Pozostałe	4,7	X

Źródło: Obliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Województw GUS 1999, s. 33, 62, 63 oraz danych uzyskanych bezpośrednio w Departamencie Statystyki ZUS i Kwartalnej Informacji Statystycznej KRUS za IV kwartał 1998 r.

Nieduże znaczenie mają natomiast dochody z indywidualnych gospodarstw rolnych, które stanowią 3,2 % wszystkich dochodów gospodarstw domowych w regionie. Mniejszy udział dochodów z tego źródła mają jedynie Śląsk i Dolny Śląsk.

Podobnie mały, w porównaniu z innymi województwami, jest udział w strukturze dochodów świadczeń społecznych. W województwie zachodniopomorskim stanowią one jedynie 28,9 %, co daje Pomorzu Zachodniemu przedostatnią pozycję w zestawieniu wszystkich województw. Mniejszy udział świadczeń w dochodach zanotowano jedynie w województwie mazowieckim. Wyższe o 7 % niż średnia krajowa są w Zachodniopomorskiem świadczenia z KRUS, a niższe od średniej o 4 % świadczenia z ZUS. Daje to regionowi odpowiednio 5. i 7. miejsce w kraju pod względem wysokości świadczeń z obu źródeł.

7.2. Dochody podmiotów prawnych w latach 1995–1998⁸

7.2.1. Założenia metodologiczne

1. Wpływy z podatku dochodowego od osób prawnych i fizycznych obliczono na podstawie udziałów gmin w podatkach dochodowych przy założeniu jednakowego udziału poszczególnych gmin w tych podatkach.
2. Dochód podmiotów prawnych obliczono na podstawie udziału gmin w podatku od osób prawnych, skorygowanego o odpowiednią dla danego roku nominalną stopę opodatkowania przedsiębiorstw. Udział gmin w podatku od osób prawnych wynosi 5% wpływów podatkowych od przedsiębiorstw posiadających siedzibę na terenie gminy. Ponadto część wpływów od przedsiębiorstw wielooddziałowych przekazywana jest do gminy, gdzie znajduje się wyodrębniony organizacyjnie oddział, z gminy, w której przedsiębiorstwo posiada siedzibę. Transfer jest proporcjonalny do liczby osób zatrudnionych w oddziale na podstawie stosunku pracy.
3. Dochód podmiotów prawnych jest równy kwocie stanowiącej podstawę opodatkowania przedsiębiorstw, na którą składa się przychód pomniejszony o koszty uzyskania przychodu oraz przysługujące podmiotowi odliczenia, takie jak darowizny czy ulgi inwestycyjne. Suma tak ujętych dochodów stanowi przybliżenie strumienia finansowego, jaki w danym roku pozostaje do dyspozycji przedsiębiorstw i państwa, który pochodzi z działalności gospodarczej przedsiębiorstw. Jest więc jednym ze wskaźników chłonności rynku regionalnego i popytu inwestycyjnego.
4. W najprostszym modelu ekonomicznym dochód przedsiębiorstw jest źródłem popytu inwestycyjnego, natomiast dochód ludności – popytu konsumpcyjnego. Część wypracowanych przez gospodarstwa domowe i przedsiębiorstwa dochodów trafia do sektora publicznego w formie podatków i stanowi źródło jego popytu. Tym samym obliczony dochód podmiotów prawnych jest szacunkiem części regionalnego produktu brutto.
5. Możliwość wnioskowania na temat dochodu przedsiębiorstw na podstawie wpływów podatkowych od nich potwierdzają dane Ministerstwa Finansów dotyczące deklaracji podatkowych od osób fizycznych: mimo że ulgi podatkowe są wykorzystywane najczęściej przez osoby o największych dochodach, i tak płacą one najwyższe podatki.
6. Za zbiór podmiotów prawnych przyjęto sumę spółek prawa handlowego, spółdzielni i przedsiębiorstw państwowych – podmioty te nie obejmują wszystkich płatników podatku od osób prawnych, ale stanowią ich reprezentatywną próbę.
7. Dane na temat udziału gmin w podatkach oraz liczby podmiotów prawnych pochodzą z BDL GUS, baza ta umożliwia przeprowadzenie niżej prezentowanych szacunków także dla powiatów i gmin.
8. Liczbę ogółu zakładów/podmiotów w danym województwie podano wg publikacji „Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 r.”, GUS, Warszawa 1999 r., s. 102–105. Z tego również źródła pochodzi liczba pracujących w województwach w zakładach poszczególnych klas wielkości (liczba ta dotyczy jednak także zakładów-osób fizycznych). Liczbę pracujących w podmiotach prawnych w poszczególnych województwach oszacowano jako sumę ogółu pracujących w zakładach o liczbie

⁸ Autorka rozdziału jest stypendystką Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej.

- pracujących powyżej 50 i odsetka pracujących w zakładach o wielkości od 0 do 50 pracujących.
9. Przedstawione obliczenia stanowią szacunki, a więc mogą być obarczone pewnym błędem. Podjęcie badań uzasadnione jest jednak brakiem innych danych na temat dochodu podmiotów prawnych. Informacje na temat wpływów z podatków od osób fizycznych, stanowiących przybliżenie dochodów osób, a także zakładów-osób fizycznych i spółek cywilnych, zamieszczono dla uzupełnienia analizy regionalnego zróżnicowania dochodów podmiotów prawnych.
 10. Duży udział przedsiębiorstw usługowych oraz firm z udziałem zagranicznym może zaniżać wartość dochodu ponieważ łatwiej jest ukrywać dochody z działalności usługowej niż produkcyjnej. Przedsiębiorstwa zagraniczne mają natomiast większą możliwość zaniżania dochodu przez stosowanie cen transferowych.
 11. Wartość deklarowanego dochodu podmiotów prawnych może być również zaniżana przez fakt obecności w regionach specjalnych stref ekonomicznych.
 12. W województwach o niewielkiej liczbie podmiotów prawnych o ich dobrych wynikach może decydować jedna większa inwestycja.
 13. Duży udział ludności rolniczej w strukturze gospodarczej województwa będzie skutkował niską wartością wpływów z podatku od osób fizycznych.
 14. Bardzo duży udział Mazowsza w dochodach podmiotów prawnych oraz wpływach z podatków od osób prawnych może oznaczać niską skuteczność przekazywania części wpływów podatkowych z centrali do gmin, gdzie znajdują się oddziały przedsiębiorstw.

7.2.2. Szacunki dochodów podmiotów prawnych i wpływów z podatków dochodowych

Dochód całkowity podmiotów prawnych Zachodniopomorskiego w 1998 r. wyniósł 1306,19 mln PLN, tj. 3,03 % całkowitego dochodu osób prawnych Polski, i był to wskaźnik nieznacznie wyższy niż w 1995 r. Najniższy poziom dochodów podmiotów prawnych zanotowano w województwie zachodniopomorskim w 1997 r., gdy wyniósł on 2,65 % dochodów Polski (przeciętne miejsce województwa – 9. w kraju). Dynamika dochodu osób prawnych w Zachodniopomorskiem 1998/1995 wyniosła 185,5. W ujęciu wskaźnika dynamiki województwo uplasowało się na 9. miejscu w Polsce.

Liczba podmiotów prawnych w województwie zachodniopomorskim jest większa niż udział sektora w dochodach całkowitych podmiotów prawnych kraju. W 1998 r. w Zachodniopomorskiem było 8353 osób prawnych, co odpowiadało 5,25 % udziałowi w całkowitym zbiorze krajowym. Udział ten był nieznacznie większy niż w 1995 r. Liczba podmiotów prawnych przypadających na 1 tys. mieszkańców jest jedna z wyższych w kraju i w 1998 r. wyniosła 4,83, co oznaczało 3. miejsce w Polsce. Oznacza to stosunkowo małą wielkość przeciętnego podmiotu prawnego w województwie zachodniopomorskim. W 1998 r. pracowały w nim 43 osoby przy przeciętnej krajowej 51 osób. Szacunkowo w podmiotach prawnych województwa zachodniopomorskiego (przedsiębiorstwa państwowe, spółki prawa handlowego i spółdzielnie) w 1998 r. pracowało 356,5 tys. osób, co odpowiadało udziałowi w całkowitej liczbie pracujących w podmiotach prawnych w Polsce rzędu 4,41 %.

Tabela 7.3.

Dochody podmiotów prawnych i wpływy z podatków bezpośrednich w latach 1995–1998

Zmienna	1995	1996	1997	1998	Przeciętne miejsce w Polsce
Dochód całkowity podmiotów prawnych regionu w mln PLN	704,09	845,09	982,11	1306,19	9
Udział w zagregowanym dochodzie osób prawnych Polski	3 %	3 %	2,65 %	3,03 %	9
Dynamika dochodu zagregowanego	1996/1995 120	1997/1996 116,7	1998/1997 133	1998/1995 185,5	10
Liczba podmiotów prawnych	6715	7311	7844	8353	
Udział w liczbie podmiotów prawnych Polski	5,20 %			5,25 %	7
Liczba podmiotów prawnych na tysiąc mieszkańców	3,88	4,23	4,53	4,83	3
Dochód na podmiot w tys. PLN	104,9	115,6	125,2	156,4	16
Dochód na podmiot Polska = 100	58	57	50,6	57,6	16
Dochód na pracującego (społeczna wydajność pracy) w tys. PLN	1,73	2,08	2,41	3,21	12
Dochód na pracującego gdy Polska = 100	68,7	68,5	60,65	69,16	'98 rok: 12
Wpływy z podatków od osób prawnych na mieszkańca, Polska = 100	67,14	66,9	59,3	67,6	9
Wpływy z podatków od osób fizycznych na mieszkańca, Polska = 100	96,44	94	90,22	90,7	9
Odsetek krajowych wpływów z podatków od osób fizycznych powstający w województwie	4,32 %	4,19 %	4,04 %	4,06 %	9

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS, Rocznika Statystycznego Rzeczypospolitej Polskiej GUS z 1998 r., Małego Rocznika Statystycznego z 1999 r. oraz „Pracujący w gospodarce narodowej w 1998 r.”, GUS, Warszawa 1999 r., str. 102–105.

Tabela 7.4.

Struktura podmiotów prawnych

Udział w całkowitej liczbie podmiotów prawnych	1995	1996	1997	1998	Przeciętne miejsce w Polsce
Przedsiębiorstwa państwowe	3,65	3,1	2,56	2,08	10
Spółdzielnie	19	17,7	16,5	15,5	8
Spółki prawa handlowego	77,4	79,24	81	82,4	8
Spółki z udziałem zagr.	25,72	27,7	29,27	30,72	2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS.

Dochodowość podmiotów prawnych na Pomorzu Zachodnim jest jednak znacznie niższa od przeciętnej krajowej. W 1998 r. dochód w przeliczeniu na podmiot prawny był tu najniższy w kraju i wyniósł 156,4 tys. PLN (57,6% średniej krajowej przy prawie trzy razy wyższym dochodzie w Mazowieckiem), natomiast dochód w przeliczeniu na pracującego w podmiotach prawnych wyniósł tu 3,66 tys. PLN – 69% średniej krajowej (12. miejsce w Polsce). Relatywna wydajność pracy w podmiotach prawnych jest więc nieznacznie wyższa niż dochód przypadający na podmiot prawny. Możliwe, że w zbiorze podmiotów prawnych województwa występują przedsiębiorstwa, które obecnie nie prowadzą działalności lub wykazują straty. Przyczyną bardzo niskich wartości wskaźnika dochodu na podmiot prawny może też być znaczna liczba spółek z udziałem zagranicznym w województwie: ponad 30% ogółu podmiotów prawnych w 1998 r. (2. miejsce w Polsce). Przedsiębiorstwa takie szczególnie łatwo zaniżają dochody poprzez stosowanie cen transferowych.

Wpływy z podatków od osób prawnych w regionie zachodniopomorskim utrzymują się od 1995 r. na poziomie niższym od 70% przeciętnej krajowej, ale w ujęciu tego wskaźnika województwo wypada lepiej niż w przypadku dwóch wcześniej analizowanych i plasuje się na 9. pozycji w kraju. Należy wnioskować, że wyższe od dochodu na podmiot wartości wskaźnika wpływów z podatku od osób prawnych na mieszkańca w województwie wynikają z obecności kilku dużych firm posiadających centrale w Zachodniopomorskiem. Od nich właśnie w dużym stopniu zależą dochody budżetowe z tytułu podatku od osób prawnych. Reszta podmiotów prawnych to znacznie mniejsze przedsiębiorstwa, których duża liczba określa na niskie przeciętne wartości wskaźnika.

Podmioty prawne w Zachodniopomorskiem w 1998 r. stanowiły blisko 60% wszystkich zakładów. Przybliżeniem kondycji pozostałych podmiotów gospodarujących (jak spółki cywilne czy ZOF) oraz względnej zamożności ludzi jest wskaźnik wpływów z podatków od osób fizycznych *per capita*. W ujęciu tego wskaźnika województwo lokuje się również na 9. pozycji w kraju, ale od 1995 r. wartość wskaźnika stale przekracza poziom 90% średniej krajowej.

Lata 1995–1997 to lata pewnej dekonjunkury w Zachodniopomorskiem, która została przełamana w 1998 r. Jednak zamożność osób fizycznych nie osiągnęła jeszcze poziomu z lat 1995 i 1996, podczas gdy dochodowość podmiotów prawnych wzrosła do najwyższego od 1995 r. poziomu.

7.3. Dochody gmin

7.3.1. Podział administracyjny województwa

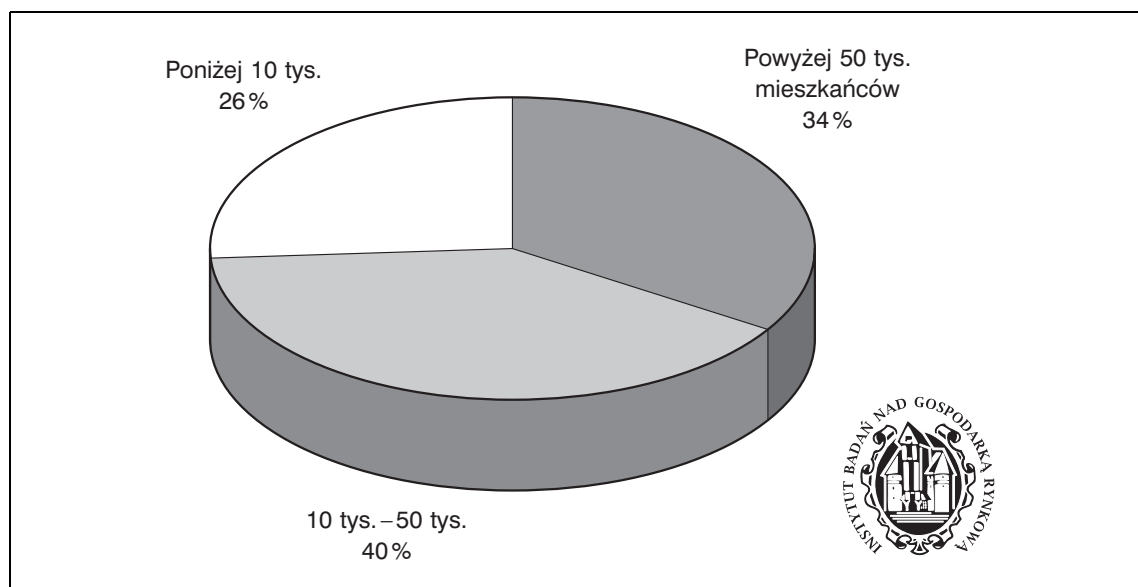
W województwie zachodniopomorskim mieszka 1731,8 tys. osób (4,5 % ludności Polski). Prawie 48 % mieszkańców województwa osiadło w gminach miejskich, 36 % populacji mieszka w gminach miejsko-wiejskich, a ponad 16 % – w gminach wiejskich.

Struktura zamieszkania na Pomorzu Zachodnim znacznie odbiega od struktury ogólnopolskiej, w której mieszkańcy gmin wiejskich stanowią ponad 28 % całej populacji. Wśród 100 gmin z największą liczbą ludności w Polsce województwo zachodniopomorskie jest reprezentowane przez 3 miasta: Szczecin (406 tys. mieszkańców, 7. miejsce w Polsce), Koszalin (110 tys., 40. miejsce) i Stargard Szczeciński (74 tys., 62. miejsce). Pozostałe gminy liczą do 50 tys. mieszkańców. W 32 gminach zachodniopomorskich zamieszkuje od 10 tys. do 50 tys. osób, podczas gdy 79 gmin liczy do 10 tys. osób. Najmniejsza jednostka – Nowe Warpno – liczy 1726 mieszkańców. Jest to trzecia gmina w Polsce pod względem najmniejszej liczby mieszkańców.

W porównaniu ze strukturą zamieszkania w całej Polsce, mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego częściej osiedlają się w średnich gminach, rzadziej mieszkają w dużych jednostkach. W mieście wojewódzkim – Szczecinie – mieszka 23,5 % osób, a we wszystkich 3 miastach na prawach powiatu – ponad 32 % ludności. Charakterystyczna dla województwa zachodniopomorskiego jest znaczna liczba miejsko-wiejskich gmin średniej wielkości.

Wykres 7.1.

Struktura zamieszkania w województwie według wielkości gminy

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W gminach województwa zachodniopomorskiego zamieszkuje średnio 15,2 tys. osób, o 2,4 % mniej niż w średniej gminie w Polsce (15,5 tys.). Liczba mieszkańców zmienia się w zależności od rodzaju gminy. W gminach miejskich zamieszkuje średnio 74,9 tys. mieszkańców (o 24 % więcej niż średnio w gminach miejskich Polski), w gminach

miejsko-wiejskich – 12,4 tys. (o 17,6 % mniej niż średnio w Polsce), w gminach wiejskich natomiast – 5,4 tys. (o ponad 20 % mniej niż średnio w Polsce).

7.3.2. Ogólne informacje dotyczące potencjału inwestycyjnego samorządów

Gminy zachodniopomorskie zaplanowały na 1999 r. uzyskanie dochodów równych 1947,1 mln PLN (4,5 % dochodów gminnych w Polsce). W tym samym roku dochody powiatów zachodniopomorskich miały wynieść 848,4 mln PLN (5,5 % dochodów powiatowych w Polsce). Łączna kwota dochodów zaplanowanych przez gminy i powiaty z Pomorza Zachodniego miała być równa 2795,5 mln PLN (4,8 % planowanych dochodów gminnych i powiatowych w Polsce).

W 1998 r. dochody budżetów gmin, przypadające na 1 mieszkańca województwa zachodniopomorskiego, wynosiły 1238 PLN, co oznacza, że były o 4,6 % większe od dochodów gminnych przypadających na 1 mieszkańca Polski. Nadmorska gmina Rewal uzyskała największe dochody na 1 mieszkańca (4983 PLN) na Pomorzu Zachodnim. Rewal jest drugą gminą w Polsce pod względem dochodów *per capita*. Jednostką o najmniejszych dochodach na 1 mieszkańca w województwie zachodniopomorskim jest Barlinek (883 PLN). Dochody przypadające na 1 mieszkańca gminy Rewal stanowią 564 % dochodów na 1 mieszkańca w Barlinku.

W 1998 r. gminy zachodniopomorskie przeznaczyły 565,3 mln PLN na inwestycje. Udział inwestycji w wydatkach ogółem tych gmin wyniósł 25,3 %. Inwestycje przypadające na 1 mieszkańca były równe 327 PLN, czyli o 18,7 % więcej od inwestycji gminnych przypadających na 1 mieszkańca Polski.

7.3.3. Dochody gmin w 1998 r.

Wprowadzenie

W 1998 r. gminy województwa zachodniopomorskiego osiągnęły dochody w wysokości 2 139 669 tys. PLN (4,7 % dochodów gminnych w skali kraju). Średnie dochody gmin przypadające na 1 mieszkańca województwa zachodniopomorskiego wyniosły 1238 PLN, czyli o 54 PLN więcej (4,6 %) niż średnie dochody gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski. W pierwszej setce najbogatszych polskich gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca znalazło się 10 gmin z Pomorza Zachodniego, z czego aż 3 jednostki znajdują się w pierwszej dziesiątce. Prawie wszystkie gminy z tej grupy są położone w bezpośrednim sąsiedztwie morza lub Zalewu Szczecińskiego. Poza Świnoujściem są to małe gminy, w których zamieszkuje do 10 tys. osób. Najistotniejszym źródłem bogactwa tych jednostek jest bliskość dużych zbiorników wodnych, wykorzystanych do utworzenia bazy wypoczynkowo-turystycznej przynoszącej znaczne dochody. Najbardziej zamożne gminy to: **Rewal (2. miejsce w Polsce, 4983 PLN na osobę)**, Mielno (7. miejsce, 3046 PLN), Świnoujście (8. miejsce, 2897 PLN), Ustronie Morskie (19. miejsce, 2468 PLN), Międzyzdroje (22. miejsce, 2337 PLN), Dziwnów (25. miejsce, 2199 PLN), Dobra (Szczecińska) (29. miejsce, 2168 PLN), Nowe Warpno (41. miejsce, 1977 PLN), Stepnica (54. miejsce, 1849 PLN) i Borne Sulinowo (67. miejsce, 1735 PLN). Pod względem struktury dochodów zwracają uwagę małe, wiejskie lub miejsko-wiejskie nadmorskie gminy turystyczne, które mają bardzo wysoki udział dochodów własnych w ogólnej kwocie dochodów. Rekordzistą pod tym względem – wśród wyżej wymienionych gmin – jest Rewal (80 % udział dochodów własnych w dochodach ogółem), niewiele

mniejszy udział tej kategorii w ogólnej kwocie dochodów mają: Mielno (77%), Międzyzdroje i Dziwnów (po 71%). Miasto wojewódzkie – Szczecin – osiągnęło dochody znacznie przewyższające średni dochód w województwie zachodniopomorskim, przypadający na 1 mieszkańca. W omawianym rankingu Szczecin znalazł się na 16. pozycji w województwie (1 398 PLN).

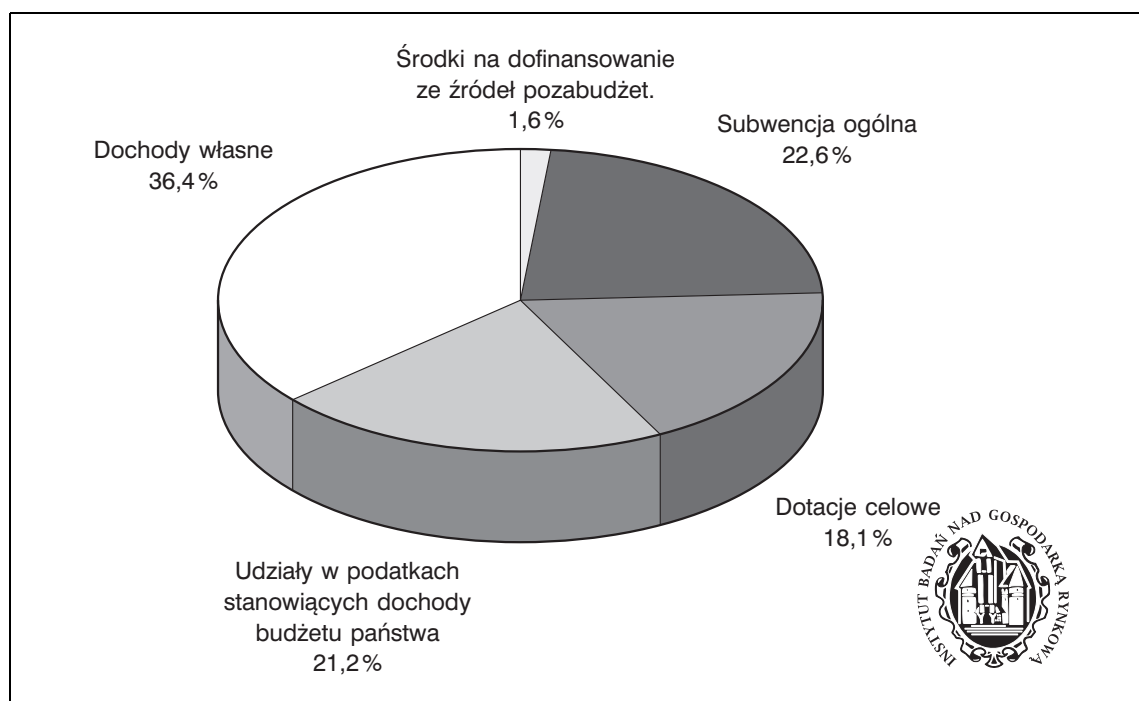
W grupie 600 gmin o najmniejszych dochodach *per capita* w Polsce nie znalazła się ani jedna jednostka z województwa zachodniopomorskiego. Najmniejsze dochody gminne na 1 mieszkańca w województwie zachodniopomorskim uzyskała gmina Barlinek (610. miejsce pod względem najniższych dochodów *per capita* w Polsce, 883 PLN). Dochody te były o 29% mniejsze od średnich dochodów gminnych przypadających na 1 mieszkańca w województwie. Dochody *per capita* w najbogatszej gminie – Rewalu – stanowiły 564% dochodów uzyskanych w Barlinku, zatem rozpiętość dochodowa na Pomorzu Zachodnim była bardzo duża na tle większości innych województw. Wśród gmin o najmniejszych dochodach przypadających na 1 mieszkańca w województwie zachodniopomorskim przeważają średniej wielkości gminy miejsko-wiejskie.

Struktura dochodów

Struktura dochodów budżetów gminnych województwa zachodniopomorskiego jest bardzo podobna do struktury dochodów budżetów gminnych w Polsce. W przypadku gmin zachodniopomorskich nieco większy jest udział dochodów własnych i dotacji celowych w dochodach budżetowych, natomiast mniejszy jest udział podatków stanowiących dochody budżetu państwa oraz udział subwencji ogólnej.

Wykres 7.2.

Struktura dochodów w gminach województwa w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 7.5.

Dochody gmin województwa w 1998 roku

Wyszczególnienie	1998			
	tys. PLN	Struktura	1994 = 100*	1997 = 100*
Dochody ogółem				
Gminy miejskie	1 109 556	100,0	150,3	111,2
Gminy miejsko-wiejskie	674 607	100,0	171,4	102,4
Gminy wiejskie	355 507	100,0	192,7	103,6
Dochody własne				
Gminy miejskie	413 269	37,2	126,0	108,0
Gminy miejsko-wiejskie	232 680	34,5	126,7	98,0
Gminy wiejskie	133 556	37,6	143,1	100,7
Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa				
Gminy miejskie	303 092	27,3	196,6	109,4
Gminy miejsko-wiejskie	108 488	16,1	113,3	105,5
Gminy wiejskie	42 736	12,0	104,5	104,5
Subwencja ogólna				
Gminy miejskie	187 913	16,9	183,0	112,7
Gminy miejsko-wiejskie	191 332	28,4	386,1	106,4
Gminy wiejskie	103 671	29,2	520,0	109,9
Dotacje z budżetu państwa				
Gminy miejskie	194 978	17,6	126,9	123,2
Gminy miejsko-wiejskie	127 659	18,9	197,0	100,3
Gminy wiejskie	65 487	18,4	215,9	103,4

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

* Dochody realne.

W kategorii wpływów z podatków dochodowych od osób fizycznych i prawnych 95 % środków stanowią wpływy z udziału w podatku dochodowym od osób fizycznych, a pozostała część to wpływy z udziału w podatku dochodowym od osób prawnych. Dochody podatkowe, opłaty lokalne i opłata skarbową mają największy udział w dochodach własnych (56,9%), podczas gdy dochody majątkowe stanowią 9,2% dochodów własnych. W kategorii dotacji celowych przeważają dotacje na cele bieżące (70,1%), resztę zaś stanowią dotacje na cele inwestycyjne.

Rodzaje gmin

W województwie zachodniopomorskim występują różnice w strukturze dochodów pomiędzy poszczególnymi rodzajami gmin. Dochody własne stanowiły źródło najwięk-

szych dochodów we wszystkich rodzajach gmin. Największy udział dochodów własnych w dochodach budżetowych zaobserwowano w jednostkach wiejskich. W innych województwach sytuacja wygląda odmiennie, największy bowiem udział dochodów własnych w dochodach ogółem występuje w gminach miejskich. Natomiast podobny jest rozkład udziałów w podatkach dochodowych od osób fizycznych i prawnych: gminy miejskie uzyskują ponad dwukrotnie większą część dochodów z tego źródła niż gminy wiejskie. Z kolei gminy wiejskie i miejsko-wiejskie w znacznie większym stopniu niż jednostki miejskie korzystają z subwencji ogólnej. Różnice w udziale dotacji celowej pomiędzy poszczególnymi rodzajami gmin są niewielkie. Miasta wojewódzkie – Szczecin i Koszalin – wyróżniały się bardzo dużym udziałem wpływów z podatku dochodowego od osób fizycznych i od osób prawnych (34,1 % dochodów) oraz małym udziałem dotacji celowych w dochodach budżetowych (10,7 %). Wyżej wymienione miasta czerpały największe dochody z tytułu dochodów własnych (40 % dochodów).

Dynamika dochodów – trendy

Dochody osiągnięte w 1998 r. były nominalnie o 351,5 mln PLN (czyli o 19,7 %) większe od dochodów w 1997 r., a ich realny wzrost wyniósł 7 %. Pomiedzy 1994 i 1998 r. średni realny wzrost dochodów gmin zachodniopomorskich wynosił 13,3 % w skali roku. W tym okresie dochody gmin wzrosły o 62,5 %. Największy udział w tak wysokim wzroście miało zwiększenie subwencji ogólnej, szczególnie znaczące w 1996 r. (wzrost o 142 % w stosunku do 1995 r.)⁹. Wśród innych pozycji tworzących dochody budżetów gminnych na uwagę zasługuje wzrost o 56 % wielkości środków uzyskiwanych z udziałów w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa. W tym przypadku decydujące znaczenie miał wzrost o 62 % dochodów stanowiących udział w podatkach od osób fizycznych. Dochody własne wzrosły pomiędzy 1994 i 1998 r. o 28,8 %.

7.3.4. Wydatki bieżące i inwestycyjne w 1998 r.

Wydatki budżetowe gmin i ich struktura

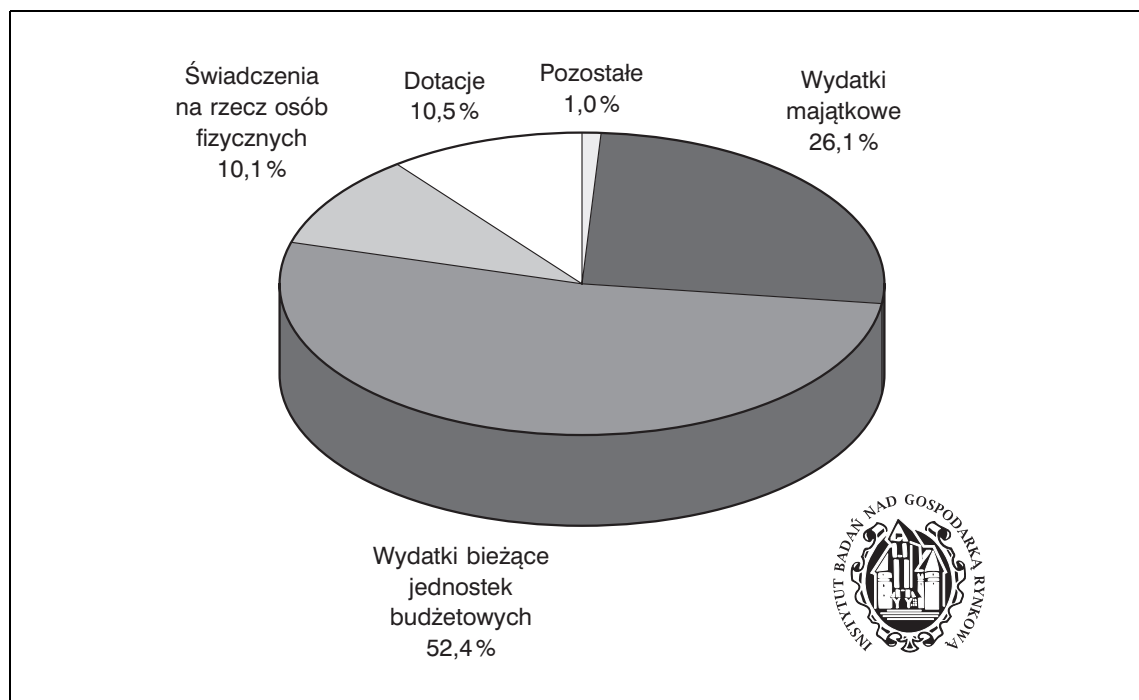
W 1998 r. gminy zachodniopomorskie wydały prawie 2 237 596 tys. PLN, co stanowi 4,7 % wydatków poniesionych przez gminy w Polsce. Najwięcej pochłonięły wydatki bieżące jednostek budżetowych (1172 mln PLN), z czego 40 % przeznaczono na wynagrodzenia. Na inwestycje przeznaczono 565,3 mln PLN (25,3 % wszystkich wydatków, czyli więcej niż średnio w Polsce). Pozostałe środki podzielono przede wszystkim pomiędzy osoby fizyczne (w postaci należnych świadczeń) oraz dotacje (głównie dla jednostek gospodarki budżetowej i funduszy celowych).

W 1998 r. na jednego mieszkańca województwa zachodniopomorskiego przypadały wydatki gminne rządu 1295 PLN, czyli o 6,2 % więcej od wydatków gminnych przypadających na 1 osobę w Polsce. Udział wydatków bieżących w wydatkach polskich gmin w 1998 r. był większy niż na Pomorzu Zachodnim i wynosił 76,9 %, podczas gdy w gminach województwa zachodniopomorskiego udział ten wynosił 73,9 %. Oznacza to, że w budżetach gmin zachodniopomorskich pozostawało więcej środków na wydatki inwestycyjne niż w przeciętnej polskiej gminie.

⁹ Po uwzględnieniu subwencji oświatowej, która w latach 1994 i 1995 stanowiła osobną pozycję w budżecie gminy.

Wykres 7.3.

Struktura wydatków budżetowych gmin w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

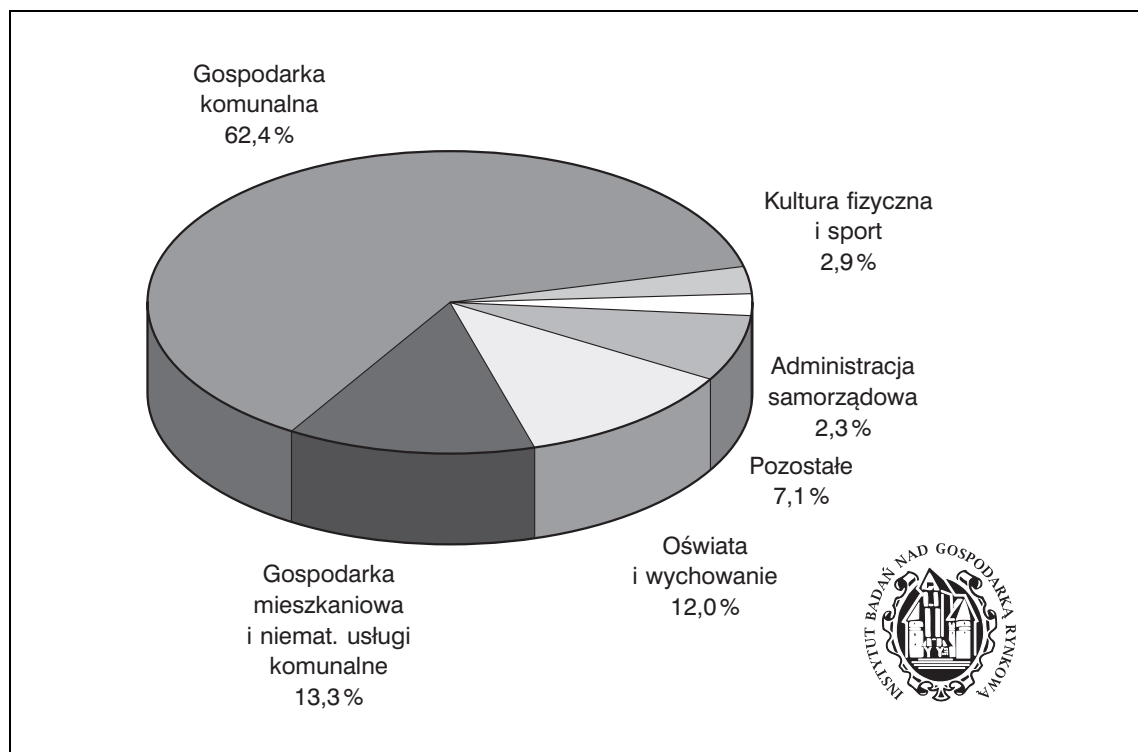
Kierunki inwestowania

Największe wydatki majątkowe w 1998 r. gminy zachodniopomorskie poniosły na gospodarkę komunalną (364,3 mln PLN), gospodarkę mieszkaniową (77,8 mln PLN) oraz oświatę i wychowanie (70,2 mln PLN). Struktura działowa wydatków majątkowych w tych gminach jest zbliżona do struktury ogólnopolskiej. W porównaniu ze strukturą wydatków majątkowych w całej Polsce, w województwie zachodniopomorskim zaobserwowano znacznie większy udział wydatków na gospodarkę komunalną oraz gospodarkę mieszkaniową, natomiast mniejszy na rolnictwo i transport.

Gminy województwa zachodniopomorskiego zainwestowały łącznie 565,3 mln PLN, średnio na jedną gminę przypadało więc 5 mln PLN (o 16 % więcej niż wyniosły inwestycje przypadające na 1 gminę w Polsce). Władze samorządowe Szczecina i Świnoujścia zainwestowały ponad 50 mln PLN (odpowiednio: 161,5 mln PLN i 68,9 mln PLN). Inwestycje wykonane przez Szczecin stanowiły 28,6 % inwestycji gminnych na Pomorzu Zachodnim w 1998 r. W województwie zachodniopomorskim znajduje się 6 gmin, które w 1998 r. inwestowały ponad 10 mln PLN. W 74 gminach (68 % populacji) inwestycje mieściły się w przedziale 1–10 mln PLN, natomiast 34 gminy przeznaczyły poniżej 1 mln PLN na ten cel. Odsetek gmin inwestujących na małą skalę (poniżej 1 mln PLN) w województwie zachodniopomorskim był nieco większy niż średnio w Polsce, natomiast mniejszy był odsetek średnich inwestorów (1–10 mln PLN). Najmniejsze inwestycje poczyniono w gminie Marianowo (10,4 tys. PLN).

Wykres 7.4.

Struktura działowa inwestycji gminnych w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Średnie inwestycje gminne przypadające na 1 mieszkańca województwa zachodniopomorskiego wyniosły 327 PLN, były więc o 18,7% większe od średnich inwestycji gminnych przypadających na 1 mieszkańca w Polsce. Wśród największych inwestorów gminnych na 1 mieszkańca w województwie zachodniopomorskim wyróżnia się grupa turystycznych gmin nadmorskich i znad Zalewu Szczecińskiego. Natomiast gmina Kobyłanka, oprócz atrakcyjnego położenia turystycznego nad jeziorem Miedwie, czerpie korzyści z położenia komunikacyjnego na trasie Szczecin – Stargard Szczeciński. Dogodne położenie na szlaku komunikacyjnym prowadzącym do Niemiec zapewnia znaczne dochody gminom: Świnoujście i Dobra (Szczecińska). Wśród 100 największych inwestorów gminnych na 1 mieszkańca w Polsce znalazło się 11 gmin zachodniopomorskich: **Rewal** (2. miejsce w Polsce, 2484 PLN na osobę), Dobra (Szczecińska) (3. miejsce, 2361 PLN), Świnoujście (8. miejsce, 1590 PLN), Mielno (11. miejsce, 1380 PLN), Stepnica (13. miejsce, 1292 PLN), Ustronie Morskie (15. miejsce, 1232 PLN), Kobyłanka (16. miejsce, 1211 PLN), Dziwnów (43. miejsce, 818 PLN), Ińsko (60. miejsce, 725 PLN), Międzyzdroje (66. miejsce, 709 PLN) oraz Bielice (84. miejsce, 652 PLN). Wielkość inwestycji na osobę w Szczecinie wyniosła 398 PLN. Najmniejsze inwestycje gminne na 1 mieszkańca przypadają w gminie Marianowo (3 PLN na osobę, 6. miejsce pod względem najmniejszych inwestycji gminnych na mieszkańca w Polsce) oraz w gminach: Dobrzany (44 PLN, 52. miejsce), Radowo Małe (49 PLN, 61. miejsce) i Karnice (58 PLN, 83. miejsce). Najmniej inwestujące gminy nie są jednostkami nad-

morskimi. Poza Dobrzanami są to gminy wiejskie. **Rozkład gminnych inwestycji na osobę w województwie zachodniopomorskim wypada korzystniej od przeciętnego rozkładu inwestycji gminnych w Polsce.** W 1998 r. w 12,3 % gmin zachodniopomorskich inwestycje gminne przekroczyły 500 PLN na osobę, podczas gdy w skali całego kraju odsetek tej grupy gmin wyniósł 7 %. W badanym województwie udział gmin o inwestycjach poniżej 100 PLN na osobę był znacznie mniejszy (8 %) niż średnio w polskich województwach (11,5 %).

7.3.5. Wynik finansowy w 1998 r.

W 1998 r. gminy województwa zachodniopomorskiego osiągnęły łącznie ujemny wynik finansowy. Niedobory wyniosły 97,9 mln PLN. **Nadwyżkę finansową osiągnęły 33 gminy zachodniopomorskie (29 %)**, a pozostałych 81 gmin zakończyło rok z deficytem budżetowym. W tym samym roku w Polsce 40 % jednostek osiągnęło nadwyżkę finansową.

Wynik finansowy jednostek zachodniopomorskich ma rozkład niesymetryczny. Podczas gdy jedna gmina (Nowe Warpno) osiągnęła nadwyżkę przekraczającą 10 % łącznej kwoty dochodów tej jednostki, to 18 gmin (16 %) uzyskało deficyt przekraczający 10 % ich dochodów ogółem.

7.3.6. Plan dochodów i wydatków budżetowych w gminach i powiatach w 1999 r.

Gminy. Dochody i ich struktura w 1999 r.

W 1999 r. gminy z województwa zachodniopomorskiego zaplanowały uzyskanie dochodów mniejszych od wielkości z 1998 r. (nominalny spadek o 9 %)¹⁰. Wzrosnąć miała wielkość subwencji ogólnej (o 12,6 %) oraz dochody własne (o 10,2 %), podczas gdy udziały w podatkach dochodowych oraz dotacje celowe miały być mniejsze odpowiednio o 17,7 % i 56,1 %. Łączne dochody gmin zachodniopomorskich zaplanowano na 1947,1 mln PLN, co stanowi 4,5 % planowanych dochodów budżetowych w polskich gminach. Na 1 gminę przypadały dochody równe 17,1 mln PLN, nieco mniej niż średnie planowane dochody przypadające na gminę w Polsce. Średni planowany dochód budżetów gminnych przypadający na 1 mieszkańca województwa zachodniopomorskiego w 1999 r. wynosił 1127 PLN – niewiele więcej niż dochód gminny przeliczony na 1 mieszkańca Polski.

Planowane dochody 3 gmin – miast na prawach powiatu stanowiły 1/3 planowanych dochodów we wszystkich gminach województwa. Struktura dochodów w miastach na prawach powiatu oraz w pozostałych gminach jest wyraźnie odmienna. Wyróżnione miasta otrzymują dochody ze źródeł pozwalających prowadzić bardziej niezależną politykę gminną. Dochody własne oraz dochody z należnej części podatków dochodowych od osób fizycznych i prawnych generują ponad 3/4 wszystkich dochodów, jakie otrzymują 3 zachodniopomorskie miasta na prawach powiatu. W pozostałych gminach udział tych dwóch kategorii w dochodach budżetowych wynosi 57 %, nieco więcej niż w przypadku Polski. W gminach tych występuje istotnie niższy niż w zachodniopomorskich miastach

¹⁰ W części poświęconej dochodom gmin wzięto pod uwagę jedynie gminną część dochodów budżetowych miast na prawach powiatu. Dochody powiatowe uzyskiwane przez miasta na prawach powiatu są omówione w części poświęconej powiatom.

na prawach powiatu i nieco niższy niż średnio w innych województwach udział dochodów z podatków dochodowych w dochodach ogółem (co jest związane z koncentracją działalności gospodarczej w dużych aglomeracjach); niższy jest także udział dochodów własnych. Większy niż w miastach na prawach powiatu jest udział subwencji ogólnej i dotacji celowych. Według budżetów na 1999 r., Koszalin, Szczecin i Świnoujście – miasta na prawach powiatu – uzyskać miały 37,4 % wszystkich gminnych dochodów własnych w województwie zachodniopomorskim (w tym: 52,2 % wpływów z karty podatkowej, ponad 2/3 wpływów z tytułu podatku od spadków i darowizn, 52,2 % wpływów z opłaty skarbowej oraz 58,6 % wpływów z opłaty targowej) oraz 45,1 % wpływów gminnych z podatku dochodowego (w tym 66,2 % wpływów z podatku dochodowego od osób prawnych). Pozostałe gminy mogły generować dochody ze źródeł własnych w mniejszym stopniu, pomimo to największe wpływy planowały uzyskać z dochodów własnych. Drugą kategorię pod względem wielkości dochodów stanowiła subwencja ogólna (32 % dochodów). Należy jednak pamiętać, że prawie 84 % wpływów z subwencji ogólnej, jakie zaplanowały na 1999 r. gminy województwa zachodniopomorskiego, stanowiła subwencja oświatowa, co istotnie ogranicza swobodę dysponowania środkami przekazanymi z tego tytułu.

Powiaty. Dochody i ich struktura w 1999 r.

Według planów budżetowych na 1999 r., powiaty województwa zachodniopomorskiego powinny uzyskać dochody w wysokości 848,4 mln PLN, co stanowi 5,5 % dochodów planowanych przez wszystkie polskie powiaty. Trzy miasta na prawach powiatu miały uzyskać 353,2 mln PLN (w części dochodów powiatowych). Dochody powiatów przypadające na 1 mieszkańca są znacznie wyższe od średniej krajowej (491 PLN, co stanowi 22,8 % więcej od średnich dochodów budżetów powiatowych na 1 mieszkańca w Polsce). Średnie dochody jednego powiatu w województwie zachodniopomorskim wynosiły 42,4 mln PLN i były o 2,4 % większe niż średnie dochody powiatów w Polsce. Dochody powiatów są w wysokim stopniu uzależnione od środków przekazywanych przez administrację państwową. Dochody własne stanowiły zaledwie 3 % dochodów ogółem zaplanowanych w budżetach powiatowych¹¹ i 3,2 % dochodów miast na prawach powiatu w części dochodów powiatowych. Dotacje celowe pokrywały 51,6 % dochodów powiatowych (w przypadku miast na prawach powiatu w części dochodów powiatowych 45,3 %), a subwencja ogólna – 44 %, w tym 32,3 % przypadało na subwencję oświatową.

Potencjał dochodowy samorządów terytorialnych w województwie zachodniopomorskim w 1999 r.

Łączna kwota planowanych na 1999 r. dochodów gmin i powiatów wynosiła 2795,5 mln PLN (4,8 % dochodów samorządowych w Polsce)¹². Na jednego mieszkańca województwa zachodniopomorskiego przypadało zatem 1618 PLN dochodów wyżej wymienionych jednostek samorządowych. Średnio na 1 mieszkańca Polski przypadało 1511 PLN dochodów gminnych i powiatowych, o 6,6 % mniej niż w województwie zachodniopomorskim. **Województwo zachodniopomorskie znajduje się na 3. pozycji pod względem dochodów jednostek samorządowych w przeliczeniu na 1 mieszkańca.**

¹¹ Bez miast na prawach powiatu.

¹² Bez samorządu wojewódzkiego.

Tabela 7.6.

Dochody gmin województwa w 1998 roku

Wyszczególnienie	1998 (wykonanie)			1999 (plan)	
	tys. PLN	1994 = 100*	1997 = 100*	tys. PLN	1998 = 100
Ogółem	2 139 669	162,5	107,0	1 947 137	91,0
1. Dochody własne	779 504	128,8	103,6	858 925	110,2
2. Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa budżetu państwa, z tego:	454 317	156,3	108,0	373 822	82,3
– podatek dochodowy od osób prawnych	23 511	96,2	112,7	19 125	81,3
– podatek dochodowy od osób fizycznych	430 805	161,8	107,7	354 697	82,3
3. Subwencja ogólna**	482 915	280,5	109,5	543 887	112,6
4. Dotacje z budżetu państwa	388 124	156,0	111,2	170 504	43,9

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

* W ujęciu realnym.

** Po doliczeniu subwencji oświatowej w 1994 r.

Tabela 7.7.

Dochody budżetów gminnych w latach 1994–1999

Wyszczególnienie	Gminy*	Miasta na prawach powiatu	Powiaty*
Dochody ogółem	1 300 577	999 792	495 152
Dochody własne	537 575	332 575	14 971
Dochody z majątku	127 573	96 003	1 626
Udziały w podatkach stanowiących dochód budżetu państwa	205 402	174 404	6 767
Udział w podatkach od osób fizycznych	198 936	161 745	6 767
Udział w podatkach od osób prawnych	6 465	12 659	0
Dotacje celowe	141 798	188 694	255 504
Dotacje na zadania własne	23 670	69 989	98 233
Dotacje na zadania zlecone	118 128	118 706	157 271
Subwencja ogólna	415 803	304 119	217 909
Wydatki ogółem	1 391 838	1 028 557	497 822
Wydatki inwestycyjne	287 192	205 161	22 502
Wynik finansowy	-91 261	-28 765	-2 670

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

* Bez miast na prawach powiatu.

Dochody samorządowe przypadające na 1 mieszkańca w województwie mazowieckim – najbogatszym w Polsce – były o ponad 16 % większe od dochodów w województwie zachodniopomorskim.

Wydatki gmin i powiatów samorządowych w 1999 r.

Wydatki zaplanowane w budżetach gmin na 1999 r. (bez miast na prawach powiatu, które nie mają w swoich budżetach podziału na wydatki gminne i powiatowe, dlatego zostały opisane oddzielnie) wyniosły 1391,8 mln PLN (4,3 % wydatków gminnych w Polsce), z czego 287,2 mln PLN (20,6 % wydatków ogółem) przeznaczono na wydatki inwestycyjne. Daje to gminom zachodniopomorskim 6. pozycję w Polsce pod względem udziału inwestycji w wydatkach budżetowych. Ważnym wskaźnikiem możliwości inwestycyjnych jest relacja wydatków bieżących do dochodów ogółem. Informuje ona, jaka wielkość dochodów jest przeznaczana na wydatki bieżące, co z kolei pozwala określić, jakie są możliwości inwestycyjne badanych jednostek samorządowych. Wartość tego wskaźnika dla gmin województwa zachodniopomorskiego wynosiła 84,8 %, nieco więcej niż średnio dla Polski. Jednocześnie relacja wydatków majątkowych do dochodów ogółem wyniosła 22,2 %, podczas gdy średnio w Polsce relacja ta wynosiła

23,3%. Wynika z tego, że w **1999 r. gminy zachodniopomorskie miały mniejszy potencjał inwestycyjny niż średnio gminy w Polsce.**

Różnica pomiędzy planowanymi w 1999 r. wydatkami i dochodami budżetów gminnych wyniosła 91,3 mln PLN (4% deficytu polskich gmin). Wielkość deficytu stanowi 7% dochodów gmin zachodniopomorskich. Struktura finansowania deficytu budżetowego gmin w badanym województwie w znacznym stopniu odbiega od średniej ogólnopolskiej. W województwie zachodniopomorskim najważniejszą pozycję stanowią pożyczki, które pokrywają połowę deficytu. Brakujące środki pochodzą przede wszystkim z nadwyżki budżetowej w latach poprzednich (27% wielkości deficytu) oraz z kredytów zaciągniętych w krajowych bankach (20% wielkości deficytu). **Udział funduszy obcych w strukturze finansowania deficytu budżetowego gmin zachodniopomorskich jest wyższy (72%) niż średnio w Polsce (69%).**

Planowane wydatki powiatów w 1999 r. (bez miast na prawach powiatu) wynosiły 497,8 mln PLN, czyli niewiele więcej niż dochody tych jednostek. Na potrzeby bieżące przeznaczono 95% wydatków, podczas gdy udział wydatków majątkowych kształtował się na poziomie 5%. **Był to poziom trochę mniejszy od przeciętnego udziału wydatków majątkowych w wydatkach budżetowych polskich powiatów.** Relacja wydatków bieżących do dochodów budżetowych wynosi 95,6%, co oznacza, że **na inwestycje pozostaje ponad 4% dochodów budżetowych.** Jest to poziom nieco niższy od średniego w kraju. Powiaty zachodniopomorskie zaplanowały inwestycje w wysokości 22,5 mln PLN (4,6% powiatowych inwestycji w Polsce). Różnica pomiędzy planowanymi wydatkami i dochodami powiatów w województwie zachodniopomorskim wyniosła 2,7 mln PLN (4,6% deficytu budżetów powiatowych w Polsce). **Wielkość deficytu stanowi zaledwie 0,5% dochodów powiatów zachodniopomorskich.** Deficyt miał zostać sfinansowany w 90% poprzez kredyty zaciągnięte w krajowych bankach, a w 10% – dzięki środkom uzyskanym z pożyczek.

Planowane wydatki miast na prawach powiatu wyniosły 1028,6 mln PLN. Z kwoty tej przeznaczono 205,2 mln PLN (19,9%) na wydatki inwestycyjne. Relacja wydatków bieżących do dochodów wynosiła 81%, co oznacza, że **na inwestycje pozostaje 9% dochodów budżetowych. Jest to poziom znacznie wyższy od średniego w kraju. W skali kraju trzy zachodniopomorskie miasta na prawach powiatu mają duże możliwości inwestycyjne.** Wydatki ogółem tych miast przewyższały planowane dochody o 28,8 mln PLN, co stanowiło 2,9% dochodów tych miast. Deficyt budżetowy miał być finansowany ze środków stanowiących nadwyżkę finansową miast w poprzednich latach (9/10 wielkości deficytu) oraz poprzez kredyty zaciągnięte w krajowych bankach (1/10 wielkości deficytu).

7.3.7. Trendy

W latach 1994–1998 wydatki gmin rosły nieco szybciej od dochodów (średnio 13,8% rocznie). Zmieniała się struktura wydatków w badanym okresie. Udział wydatków bieżących w wydatkach ogółem w 1998 r. wynosił prawie 74%, czyli w porównaniu z udziałem z 1994 r. był o prawie 1,2 punktu większy. **Wydatki majątkowe rosły realnie trochę wolniej (12,3% rocznie) od dochodów i wydatków budżetowych. Zwiększyła się też wielkość deficytu budżetowego.** W 1994 r. deficyt wynosił 27 mln PLN i stanowił 4% wielkości dochodów gminnych, podczas gdy w 1998 r. zwiększył się do 98 mln PLN, stanowiąc 4,6% wielkości dochodów gminnych.

Gminy w coraz mniejszym stopniu finansują się z dochodów własnych. Pomiedzy 1994 i 1998 r. udział dochodów własnych w dochodach ogółem zmniejszył się o prawie 10 punktów procentowych, spadł także udział wpływów z podatków stanowiących dochód budżetu państwa. Oznacza to, że w badanym okresie **zmniejszyła się swoboda dysponowania środkami budżetowymi gmin**, natomiast zwiększyła się część zadaniowa określana przez administrację państwową¹³. Tendencja do zwiększania udziału środków zadaniowych kierowanych do budżetów gmin przez administrację państwową osłabia potencjał inwestycyjny tych jednostek.

¹³ W latach 1994–1998 wzrósł udział subwencji ogólnej, której podstawową część stanowi subwencja szkolna.

8. Transformacja gospodarcza

Obserwacja procesów transformacji jest szczególnie istotna, zarówno z punktu widzenia polityki inter-, jak i intraregionalnej.

Procesy regionalnej transformacji gospodarczej Polski były wielokrotnie omawiane w literaturze krajowej i zagranicznej¹⁴. Niezależnie od przyjętych kryteriów badacze zjawiska dochodzą do podobnych wniosków. Liderami transformacji są głównie województwa związane z dużymi aglomeracjami miejskimi oraz zachodnie regiony Polski. Na zdecydowanie słabszej pozycji znajdują się obszary postpegeerowskie i ściana wschodnia. Propozycję typologii regionów w nowej sytuacji społeczno-gospodarczej prezentuje tabela.

Tabela 8.1.

Dawny i obecny potencjał regionów – sytuacje modelowe

		reakcja na transformację	
		dodatnia	ujemna
sytuacja w gospodarce socjalistycznej	dobra	pozytywna kontynuacja (np. wielkie aglomeracje miejskie)	negatywna nieciągłość (np. stare okręgi przemysłowe)
	zła	pozytywna nieciągłość (np. regiony zachodnie)	negatywna kontynuacja (np. ściana wschodnia)

Źródło: G. Gorzelak, *Regionalne uwarunkowania transformacji ustrojowej*, w: Jałowiecki B. (red.), *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, Uniwersytet Warszawski, Katedra UNESCO Trwałego Rozwoju, Warszawa 1995.

Niezależnie od dokonywanych typologii województw należy podkreślić, że wyniki badań pokazują trwałość różnic międzyregionalnych w Polsce. Badacze dopatrują się przyczyn tych różnic nawet w XVIII wieku¹⁵. Okres powojenny, mimo założeń o wyrównywaniu tych różnic był *de facto* okresem, w którym utrwał się podział na Polskę A i B¹⁶. Po 1989 r. najczęściej stawiana jest teza o pogłębianiu się różnic między woje-

¹⁴ Przykładowo: Szlachta J., *Regionalne prawidłowości procesu transformacji*, w: *Rozwój regionalny w Polsce*, Fundacja im. Friedricha Eberta przedstawicielstwo w Polsce, Warszawa 1994; Gorzelak G., *Regionalne oblicze polskiej transformacji w latach 1990–2005*, w: A. Mync, B. Jałowiecki (red.), *Przedsiębiorczość i prywatyzacja*, Biuletyn KPZK PAN, Zeszyt 168, Warszawa 1994; A. G. Lodkowska-Skoneczna, A. Pyszkowski, J. Szlachta *Rozwój regionalny Polski. Raport diagnostyczny*, Zespół Zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa 1996.

¹⁵ Zob. np.: B. Jałowiecki, *Przestrzeń historyczna, regionalizm, regionalizacja*, w: B. Jałowiecki (red.) *Oblicza polskich regionów*, EUROREG UW, Warszawa 1996; J. Hryniewicz, *Czynniki rozwoju regionalnego*, w: B. Jałowiecki, op. cit.

¹⁶ Por. A. Kukliński, *Diagnoza stanu gospodarki przestrzennej Polski. Wstępne wyniki badań*, w: A. Kukliński (red.), *Problematyka przestrzeni europejskiej*, EUROREG UW, Warszawa 1997.

wództwami. Procesowi temu sprzyjają zjawiska związane z transformacją gospodarki¹⁷. Do najważniejszych z nich możemy zaliczyć:

- bezrobocie,
- pojawienie się na dużą skalę inwestycji zagranicznych,
- procesy prywatyzacyjne,
- rozwój przedsiębiorczości krajowej,
- rozwój instytucji otoczenia biznesu.

Część wymienionych zjawisk omawiana była szczegółowo w innych rozdziałach niniejszej publikacji, dlatego uogólnione wnioski na temat efektów transformacji gospodarczej w województwie sformułowane są na podstawie kilku najbardziej charakterystycznych wskaźników. Należą do nich:

- odsetek ludności pracującej,
- inwestycje zagraniczne,
- przekształcenia przedsiębiorstw państwowych,
- zakłady osób fizycznych,
- instytucje otoczenia biznesu.

8.1. Pracujący

W 1998 r. liczba pracujących poza rolnictwem w Polsce wyniosła ponad 9300 tys. i była o ponad 113 tys. wyższa niż w 1994 r.¹⁸ (tabela). Największą liczbą pracujących na 10 tys. mieszkańców charakteryzowało się województwo śląskie (2888,1). 3 województwa osiągnęły poziom omawianego wskaźnika powyżej średniej dla kraju (2405,3 pracujących na 10 tys. mieszkańców). Są to województwa: mazowieckie, wielkopolskie i dolnośląskie. Również 3 województwa nie przekroczyły w 1998 r. wartości 2 tys. pracujących na 10 tys. mieszkańców, przy czym województwa świętokrzyskie i lubelskie utraciły w latach 1994–1998 odpowiednio 3600 i 2700. miejsc pracy. Na Podlasiu liczba pracujących wzrosła o 3294 osoby. Zachodniopomorskie znalazło się na 5. miejscu pod względem liczby pracujących na 10 tys. mieszkańców. Liczba pracujących wynosiła tam prawie 415 tys., na 10 tys. mieszkańców przypadało więc 2400 pracujących.

Województwa mazowieckie i wielkopolskie są zdecydowanymi liderami ze względu na wzrost liczby pracujących w latach 1994–1998 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców (odpowiednio o 171 i 100 osób, przy średniej dla kraju 29,4). W województwie zachodniopomorskim nastąpił znaczny spadek liczby pracujących (prawie 14 tys. osób), czyli 80 na 10 tys. ludności. Poza tym spadek liczby pracujących odnotowano w województwach: lubelskim (najmniejszy), świętokrzyskim, łódzkim, śląskim, dolnośląskim i opolskim.

¹⁷ Por. K. Gawlikowska-Hueckel, K. Strzała, D. Sobczak, *Mapa ryzyka inwestycyjnego. Ujęcie regionalne*, IBnGR, Warszawa 1997.

¹⁸ Jest to liczba pracujących podana przez BDL. W porównaniu z danymi z najnowszego *Rocznika Statystycznego Województw* różni się o ponad 4 mln osób. Różnica ta wynika z faktu, iż dane BDL nie uwzględniają pracujących w rolnictwie. Jednak ze względu na możliwość dokonania dokładnych porównań z 1994 r. zdecydowano się analizować dane nie obejmujące pełnej zbiorowości pracujących.

Tabela 8.2.

Liczba pracujących w poszczególnych województwach w 1994 i 1998 r.

Województwa	1994	1998			1998–1994	
		Liczba	Polska = 100	na 10 tys. ludności	Liczba	na 10 tys. ludności
Śląskie	1 439 197	1 410 112	15,2	2888,1	-29 085	-60
Mazowieckie	1 319 353	1 406 035	15,1	2775,1	86 682	171
Wielkopolskie	814 676	848 347	9,1	2531,3	33 671	100
Dolnośląskie	749 203	730 234	7,9	2448,7	-18 969	-64
Polska	9 186 982	9 300 667	100,0	2405,3	113 685	29
Zachodniopomorskie	428 271	414 458	4,5	2393,2	-13 813	-80
Pomorskie	513 580	521 713	5,6	2387,0	8 133	37
Lubuskie	239 758	240 072	2,6	2347,8	314	3
Kujawsko-Pomorskie	466 984	483 687	5,2	2303,2	16 703	80
Łódzkie	618 768	608 996	6,5	2286,4	-9 772	-37
Opolskie	256 806	248 501	2,7	2280,7	-8 305	-76
Małopolskie	695 663	722 142	7,8	2245,5	26 479	82
Warmińsko-Mazurskie	296 955	307 338	3,3	2100,0	10 383	71
Podkarpackie	430 509	444 778	4,8	2095,9	14 269	67
Świętokrzyskie	268 752	265 151	2,9	1999,3	-3 601	-27
Podlaskie	226 230	229 524	2,5	1875,5	3 294	27
Lubelskie	422 277	419 579	4,5	1873,5	-2 698	-12

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL.

W tabeli 8.2 zaprezentowano dane na temat liczby pracujących łącznie z pracującymi w rolnictwie.

Najwyższą liczbą pracujących charakteryzuje się Mazowieckie, w dalszej kolejności są województwa: śląskie, małopolskie i wielkopolskie. W 1998 r. udział sektora prywatnego w liczbie pracujących wyniósł 70,7 %. Najwyższym odsetkiem pracujących w sektorze prywatnym charakteryzowały się województwa: świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie, podkarpackie i wielkopolskie. Wszystkie województwa Polski północnej i zachodniej charakteryzują się wielkością omawianego udziału poniżej średniej krajowej. W województwie zachodniopomorskim odsetek ludności zatrudnionej w sektorze prywatnym osiągnął wartość 66,7 (14. miejsce w kraju).

Tabela 8.3.

Pracujący ogółem i udział pracujących w sektorze prywatnym w 1998 r.

Województwo	Ogółem w tys.	% pracujących w sektorze prywatnym
Świętokrzyskie	622,8	77,2
Lubelskie	1020,2	75,7
Podlaskie	513,5	75,4
Podkarpackie	983,9	74,8
Wielkopolskie	1383,0	74,3
Łódzkie	1134,7	73,4
Małopolskie	1401,5	73,2
Mazowieckie	2410,8	72,7
Kujawsko-pomorskie	808,1	71,6
Polska	15921,1	70,7
Warmińsko-mazurskie	516,0	70,1
Opolskie	392,2	68,0
Pomorskie	776,0	67,3
Lubuskie	359,8	67,2
Zachodniopomorskie	624,1	66,7
Dolnośląskie	1059,4	64,1
Śląskie	1915,1	61,0

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS.

8.2. Inwestycje zagraniczne

Inwestycje zagraniczne traktowane są często jako jeden z głównych efektów transformacji gospodarczej. Przed 1989 r. napływ kapitału zagranicznego do Polski był znacznie ograniczony¹⁹. Analiza opinii i zachowań inwestorów wyraźnie pokazuje, że możemy wyróżnić trzy obszary szczególnego zainteresowania kapitału zagranicznego. Należą do nich:

- duże skupiska ludności (aglomeracje i duże miasta),
- tereny położone bliżej kraju inwestora,

¹⁹ Zob. np. J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowowschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996; W. Dziemianowicz, *Kapitał zagraniczny a rozwój regionalny i lokalny w Polsce*, EUROREG UW, Warszawa 1997.

– tereny z atrakcyjnymi dla inwestorów przedsiębiorstwami krajowymi²⁰.

Należy podkreślić, że transformacja gospodarcza powoduje zmniejszanie się liczby atrakcyjnych dla kapitału zagranicznego polskich przedsiębiorstw. Konsekwencją tego powinien być wzrost inwestycji typu *greenfield*²¹. Może dochodzić do sytuacji, w których inwestorzy w poszukiwaniu np. tańszych gruntów budować będą swoje zakłady w oddaleniu od najdroższych największych skupisk miejskich²².

Tabela 8.4 prezentuje liczbę podmiotów posiadających inwestorów zagranicznych w poszczególnych województwach oraz napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 1998 r. Zdecydowanie najwięcej podmiotów gospodarczych, w których zainwestowano powyżej 500 tys. USD, jest w województwie mazowieckim (923 spółki, co stanowi 43 % tych podmiotów w kraju). Prawie 11 % działa w województwie wielkopolskim, które znalazło się na 2. miejscu, natomiast kolejne 8,5 % zlokalizowanych jest w województwie śląskim. Województwo zachodniopomorskie zajęło 7. miejsce w klasyfikacji z 86 przedsiębiorstwami tego typu. Pod względem liczby podmiotów, w których ulokowano inwestycje od 10 tys. do 499 tys. USD wyróżniają się również te same województwa, aczkolwiek w nieco innej kolejności: mazowieckie, śląskie, wielkopolskie. Znaczną liczbą firm, w których inwestycje zagraniczne nie przekraczają 10 tys. USD, charakteryzują się, poza wymienionymi wcześniej, województwa dolnośląskie (2. miejsce po mazowieckim) i zachodniopomorskie, które zajęło 4. miejsce. Liczba spółek, w których zaangażowano kapitał do 10 tys. USD, wynosiła tam 737.

Największy napływ bezpośrednich inwestycji w 1998 r. nastąpił w województwach, które przodują pod względem łącznej wartości już zainwestowanego kapitału zagranicznego, tj. w mazowieckim, śląskim i wielkopolskim. Saldo napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w 1998 r. w województwie zachodniopomorskim było ujemne (−8,2 mln USD). Drugim województwem o ujemnym napływie jest opolskie (−5,9 mln USD).

Omawiane powyżej dane wskazują na dużą koncentrację inwestycji. Potwierdzają to również statystyki zaprezentowane w tabeli. W samym 1998 r. w województwie mazowieckim zarejestrowano prawie 1300 nowych spółek z udziałem zagranicznym, a w drugim w kolejności województwie dolnośląskim – 416. Różnica między tymi regionami a województwami o najmniejszej liczbie zarejestrowanych jednoznacznie wskazuje preferencje lokalizacyjne inwestorów zagranicznych. W Podlaskiem, Świętokrzyskiem i Podkarpackiem zarejestrowano w 1998 r. odpowiednio: 10, 41 i 68 spółek. W ciągu pierwszego półrocza 1999 r. w województwach tych przybyło po jednym inwestorze z listy PAIZ. Przykładowo: województwo mazowieckie wzbogaciło się o 12 takich inwestorów, jeszcze więcej przybyło ich w województwie śląskim – 33. W województwie zachodniopomorskim zarejestrowano 270 spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Pod względem ich liczby w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców Zachodniopomorskie zajęło 3. miejsce w Polsce z wynikiem 15,6 spółki. Liczba inwestorów z listy PAIZ w ciągu I półrocza 1999 r. wzrosła o 4 (z 72 do 76).

²⁰ W. Dziemianowicz, op. cit., por. J. Witkowska, *Motywacje inwestorów zagranicznych – aspekty porównawcze*, w: Z. Olesiński (red.), *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*, PWE, Warszawa 1998.

²¹ Por. J. Szlachta, op. cit.

²² Co nie oznacza, że siedziby spółek będą przenoszone do obszarów peryferyjnych.

Tabela 8.4.

Inwestorzy zagraniczni i BIZ według województw w 1998 r.

Województwo	Podmioty posiadające zagranicznych inwestorów bezpośrednich			Ogółem	Napływ w 1998 r. w mln USD	Zasoby na koniec 1998 r. w mln USD*
	Wartość zaangażowanego kapitału zagranicznego w dniu 31.12.1998 r.					
	powyżej 500 tys. USD	10–499,9 tys. USD	do 10 tys. USD			
Polska	2140	6740	7938	16818	4340,3	16063,2
Dolnośląskie	144	635	891	1670	121,3	472,4
Kujawsko-Pomorskie	53	188	264	505	31,2	337,0
Lubelskie	26	64	183	273	40,0	168,8
Lubuskie	52	253	418	723	65,7	159,6
Łódzkie	73	322	288	683	32,5	420,3
Małopolskie	93	362	489	944	287,4	884,4
Mazowieckie	923	2043	1717	4683	1811,7	7836,4
Opolskie	38	175	211	424	-5,9	233,7
Podkarpackie	34	76	119	229	79,6	326,7
Podlaskie	24	42	72	138	3,3	101,6
Pomorskie	112	486	616	1214	107,4	555,8
Śląskie	182	729	972	1883	1002,0	2178,3
Świętokrzyskie	32	63	75	170	135,3	312,4
Warmińsko-mazurskie	33	116	157	306	42,9	285,3
Wielkopolskie	235	666	729	1630	575,9	1551,4
Zachodniopomorskie	86	520	737	1343	-8,2	211,4

Źródło: *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce w 1998 r.*, NBP, Warszawa 1999.

* Bez kredytów od inwestorów zagranicznych.

Tabela 8.5.

Spółki z kapitałem zagranicznym zarejestrowane w REGON oraz lokalizacje największych inwestorów zagranicznych w Polsce w 1998 i 1999 r.

Województwo	Spółki zarejestrowane tylko w 1998 r.		Liczba inwestorów z listy PAIZ	
	Liczba	na 1 tys. mieszkańców	1998	połowa 1999
Mazowieckie	1283	25,4	449	461
Dolnośląskie	416	14,0	153	159
Wielkopolskie	362	10,8	216	227
Śląskie	338	6,9	231	264
Zachodniopomorskie	270	15,6	72	76
Pomorskie	255	11,7	139	144
Lubuskie	190	18,6	40	42
Małopolskie	157	4,9	101	106
Łódzkie	143	5,3	109	113
Kujawsko-Pomorskie	115	5,5	76	79
Opolskie	107	9,8	35	36
Lubelskie	84	3,7	48	52
Warmińsko-Mazurskie	82	5,6	43	45
Podkarpackie	68	3,2	48	49
Świętokrzyskie	41	3,1	44	45
Podlaskie	10	0,8	30	31

Źródło: Obliczenia własne na podstawie BDL oraz dane PAIZ.

Zaangażowanie inwestorów zagranicznych jest wypadkową ogólnej atrakcyjności województwa, atrakcyjności konkretnych miejsc lokalizacji oraz atrakcyjności przedsiębiorstw, w których podejmowane są inwestycje zagraniczne. Atrakcyjność województw omówiona została w części 11. W tym rozdziale zwracamy uwagę na atrakcyjność inwestycyjną miast²³. Badania atrakcyjności miast obejmują cztery niezależne rankingi: miast wojewódzkich, powiatów grodzkich, miast powiatowych i miast małych²⁴.

²³ Zob. szerzej: Swianiewicz P., Dziemianowicz W., *Atrakcyjność inwestycyjna miast 1998–1999*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 1999.

²⁴ Uwaga! Nie wolno porównywać ocen z różnych rankingów. Ocena C wśród miast wojewódzkich nie musi oznaczać mniejszej atrakcyjności inwestycyjnej niż ocena A wśród miast powiatów grodzkich.

Stolica województwa Szczecin należy do klasy B atrakcyjności inwestycyjnej i zajmuje wśród nowych miast wojewódzkich 7. miejsce²⁵. Spośród powiatów grodzkich województwa zachodniopomorskiego najwyżej oceniono następujące miasta: Koszalin (klasa B) i Świnoujście (klasa D atrakcyjności) (tab. 8.6).

2 miasta powiatowe regionu charakteryzuje się wysoką atrakcyjnością inwestycyjną. Należą do nich: Kołobrzeg (ocena A) i Starogard Szczeciński (ocena B). W województwie zachodniopomorskim są 2 takie miasta. Najwyżej oceniono: Międzyzdroje i Wolin (klasa A) oraz Czaplinek i Barlinek (klasa B). W tabeli zamieszczono dane na temat średniej atrakcyjności inwestycyjnej miast małych. Wynika z niej, że województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się dość wysoką atrakcyjnością małych ośrodków miejskich. 7,5% tych miast należy do klasy A, tylko 35% do klasy niższej od przeciętnej atrakcyjności. Oznacza to, że małe miasta regionu są średnio atrakcyjniejsze od przeciętnej dla kraju.

Tabela 8.6.

Atrakcyjność inwestycyjna małych miast województwa

Klasa atrakcyjności	Polska	Zachodniopomorskie
A – najatrakcyjniejsze	7,7	7,5
B – bardzo wysoka atrakcyjność	11,8	5,0
C – wysoka atrakcyjność	11,0	20,0
D – atrakcyjność przeciętna	25,0	32,5
Pozostałe (klasy E, F i G)	44,5	35,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie wyników atrakcyjności inwestycyjnej miast.

8.3. Prywatyzacja

Najwięcej przedsiębiorstw państwowych funkcjonowało w 1998 r. w Mazowieckim i Śląskim (odpowiednio 432 i 386) (tab. 8.7). Wymienione województwa charakteryzowały się również najmniejszym procentowym spadkiem liczby tych przedsiębiorstw w 1998 r. Województwa: opolskie, lubuskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie miały na swoim terenie poniżej 100 przedsiębiorstw państwowych, przy czym zdecydowanie najmniej działało w województwie opolskim (70). W Zachodniopomorskim w 1998 r. działały 174 przedsiębiorstwa państwowe, a ich liczba w porównaniu z 1997 r. spadła o 13,4%, co zapewniło województwu 7. miejsce w Polsce. W 1998 r. największą dynamiką prywatyzacji charakteryzowało się województwo dolnośląskie, w którym – w porównaniu z końcem 1997 r., liczba przedsiębiorstw państwowych zmniejszyła się o ponad 20%. Znaczny spadek liczby przedsiębiorstw państwowych wystąpił również w województwach: opolskim, podkarpackim, podlaskim i kujawsko-pomorskim.

²⁵ W przypadku województw lubuskiego i kujawsko-pomorskiego analizowano po dwa miasta: Gorzów Wlkp. i Zieloną Górę oraz Toruń i Bydgoszcz. Dlatego w gronie stolic nowych województw znalazło się 18 miast.

Dynamika przekształceń przedsiębiorstw państwowych nie oddaje w pełni znaczenia sektora publicznego w gospodarce poszczególnych województw. Niezbędne jest uwzględnienie liczby pracujących w sektorze prywatnym (omówiono wcześniej), jak i danych np. o wartości produkcji sprzedanej przemysłu (tabela). Największym udziałem sektora prywatnego w ogóle produkcji sprzedanej przemysłu cechuje się województwo warmińsko-mazurskie (86,8%). Również: Wielkopolskie, Lubuskie i Kujawsko-Pomorskie charakteryzują się ponad 80% udziałem sektora prywatnego w przemyśle. Spośród 16 nowych województw najmniejszy udział sektora prywatnego w produkcji przemysłowej występuje w dwóch województwach południowej Polski (dolnośląskie i śląskie). Udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej województwa zachodniopomorskiego wyniósł 76,4 (5. miejsce w kraju).

Tabela 8.7.

Przedsiębiorstwa państwowe i wartość produkcji sprzedanej przemysłu w 1997 i 1998 r.

Województwo	Liczba przedsiębiorstw			Produkcja sprzedana przemysłu w 1998 r.	
	1997	1998	1997 = 100	ogółem mln PLN	sektor prywatny (%)
Warmińsko-Mazurskie	111	94	84,7	9 986,4	86,8
Wielkopolskie	285	249	87,4	40 553	85,7
Lubuskie	99	87	87,9	8 021,2	85,6
Kujawsko-Pomorskie	190	158	83,2	20 371,9	80,0
Zachodniopomorskie	201	174	86,6	15 651,7	76,4
Podlaskie	107	89	83,2	6 929,2	75,5
Łódzkie	287	248	86,4	23 733,9	74,5
Świętokrzyskie	135	114	84,4	8 542	73,9
Pomorskie	167	145	86,8	21 789,1	69,7
Mazowieckie	467	432	92,5	73 731,6	69,3
Lubelskie	155	136	87,7	11 635,2	68,4
Opolskie	88	70	79,5	9 230	66,0
Małopolskie	234	199	85,0	28 843,1	65,7
Podkarpackie	124	103	83,1	14 336,1	65,5
Dolnośląskie	282	222	78,7	25 134,3	61,9
Śląskie	437	386	88,3	71 707,4	52,5

Źródło: Rocznik Statystyczny Województw, GUS.

8.4. Drobną przedsiębiorczość

Zdecydowanie najwięcej małych przedsiębiorstw działa w województwie mazowieckim. Ich liczba stanowi 16% ogólnej liczby przedsiębiorstw w kraju (tab. 8.8). Dalsze miejsca zajęły województwa: śląskie, wielkopolskie i małopolskie. Od średniej odbiega Opolskie, w którym działa jedynie 37 914 przedsiębiorstw, co stanowi 2,3% ich liczby w kraju. W 1998 r. wskaźnik liczby przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców był najwyższy w województwie mazowieckim (52,9). Na 2. pozycji uplasowało się Zachodniopomorskie (48,6), a dalsze miejsca zajęły Lubuskie i Łódzkie (odpowiednio 45,2 i 45,5). Najslabiej wypadły województwa ściany wschodniej: lubelskie, podkarpackie i podlaskie.

Tabela 8.8.

Przedsiębiorstwa i pracujący według województw w 1998 r.

Województwa	Przedsiębiorstwa		Pracujący	
	ogółem	na 1 tys. mieszkańców	ogółem	na 1 tys. mieszkańców
Ogółem	1 634 176	42,3	2 659 887	68,8
Dolnośląskie	120 063	40,2	193 903	65,0
Kujawsko-Pomorskie	86 829	41,4	144 642	68,9
Lubelskie	68 439	30,5	106 687	47,6
Lubuskie	46 161	45,2	74 453	72,9
Łódzkie	121 380	45,5	198 795	74,5
Małopolskie	138 697	43,2	228 069	71,0
Mazowieckie	268 194	52,9	436 474	86,2
Opolskie	37 914	34,8	63 668	58,4
Podkarpackie	66 332	31,3	110 226	52,0
Podlaskie	40 222	32,9	61 339	50,1
Pomorskie	97 686	44,8	158 813	72,8
Śląskie	212 459	43,4	353 804	72,4
Świętokrzyskie	48 219	36,3	76 626	57,7
Warmińsko-Mazurskie	49 989	34,2	88 494	60,5
Wielkopolskie	147 451	44,0	230 409	68,8
Zachodniopomorskie	84 141	48,6	133 485	77,1

Źródło: Działalność gospodarcza małych przedsiębiorstw w 1998 r., GUS, Warszawa 1999 r.

Wysoki odsetek pracujących był charakterystyczny dla województw wyróżniających się również pod względem liczby przedsiębiorstw, tj. w mazowieckiego, zachodniopomorskiego i łódzkiego. W Zachodniopomorskiem udział pracujących wyniósł 77,1%, był więc znacznie wyższy od średniej krajowej. Liczba ludności pracującej na 1 tys. mieszkańców najniższą wartość, podobnie jak w przypadku liczby przedsiębiorstw na 1 tys. mieszkańców, osiągnęła w województwach lubelskim, podkarpackim i podlaskim.

9. Otoczenie biznesu

9.1. Wprowadzenie

Wzrastająca rola usług stanowi obecnie czynnik stymulujący wzrost i rozwój gospodarczy²⁶. Proces ten polega na tworzeniu i rozwijaniu w układzie regionalnym innowacyjności, technologii, szkoleń, edukacji, sektora teleinformatycznego oraz usług konsultacyjno-doradczych. Możliwe jest to dzięki zaangażowaniu szeregu podmiotów tworzących sieć powiązań instytucjonalnych.

Pojęcie „otoczenie biznesu” obejmuje następujące podmioty wspierające przedsiębiorczość oraz organizacje działające na rzecz rozwoju regionalnego: wszelkiego rodzaju instytucje finansowe, agencje, fundacje i stowarzyszenia rozwoju regionalnego, ośrodki szkoleniowo-doradcze, inkubatory przedsiębiorczości, specjalne strefy ekonomiczne, euroregiony, izby gospodarcze oraz tym podobne instytucje.

Prezentacji otoczenia biznesu dokonano w trzech zasadniczych częściach. W pierwszej części omawiane są euroregiony, których funkcjonowanie powinno być czynnikiem rozwojowym. Dlatego skoncentrowano się na sile euroregionu jako wyodrębnionej całości, aby możliwe było ukazanie różnic pomiędzy gminami z jego obszaru a pozostałą częścią kraju.

Do najważniejszych celów, które wymieniane są przez wszystkie euroregiony, należą: wspieranie rozwoju regionalnego, rozwój gospodarki i handlu oraz ochrona i poprawa stanu środowiska. Biorąc pod uwagę fakt, że współpracą euroregionalną objęte jest 36 % powierzchni kraju, postęp w zakresie rozwijania tej formy współpracy zagranicznej może przynieść znaczące dla rozwoju regionów efekty. Informacje na temat działalności euroregionów, ich celów i założeń pochodzą z publikacji *Euroregiony w nowym podziale terytorialnym Polski*, red. Halina Dmochowska, Główny Urząd Statystyczny, natomiast dane dotyczące stopnia aktywności gospodarczej i stanu infrastruktury w euroregionie oparto na obliczeniach własnych na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Przy przedstawianiu takich instytucji otoczenia biznesu, jak ośrodki szkoleniowo-doradcze, ośrodki transferu technologii i informacji, fundusze pożyczkowe i poręczeniowe oraz centra i parki technologiczne wykorzystano badania przeprowadzone przez Katedrę Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego i Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce. Monitoring rozwoju infrastruktury przedsiębiorczości i transferu technologii prowadzony jest przez te ośrodki od połowy lat 90., a najnowsze badania pochodzą z końca 1999 r. Bardziej szczegółowe informacje dotyczące ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w Polsce można znaleźć w publikacji K. Matusiaka i T. Niesiołowskiego, *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Raport 2000, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Warszawa 1999.

Pozostałe instytucje otoczenia biznesu zostały opisane na podstawie informacji nadesłanych w odpowiedzi na ankiety Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową z II połowy 1999 r., publikacji A. Nawrot, *Bilans instytucji promocji rozwoju regionalnego i otoczenia biznesu w nowym układzie terytorialnym. Raport wstępny*, IBnGR, Gdańsk-Warszawa

²⁶ Porównaj rozdział 5 (usługi).

1999 oraz W. Dziemianowicza, M. Mackiewicz, *Model instytucjonalny województwa warmińsko-mazurskiego*, w: *Model instytucjonalny polityki rozwoju regionalnego w Polsce*, A. Pyszkowski, J. Szlachta, J. Szomburg (red.), Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Polska Regionów, Gdańsk-Warszawa 2000.

Do najważniejszych ośrodków otoczenia biznesu w województwie zachodniopomorskim należą:

- Stowarzyszenie Europejskich Regionów Granicznych – Biuro Informacyjne w Szczecinie,
- euroregion Pomerania,
- euroregion Bałtyk,
- euroregion Pro Europa Viadrina,
- sejmik samorządowy,
- Izba Gospodarcza.

9.3. Euroregiony

Na terenie województwa zachodniopomorskiego znajdują się trzy euroregiony: **Pomerania, Pro Europa Viadrina i Bałtyk**.

Gminy województwa zachodniopomorskiego należące do euroregionu **Pomerania** stanowią 38,4 % jego powierzchni. Euroregion Pomerania istnieje od 15 grudnia 1995 r. i obejmuje tereny przygraniczne czterech państw: Danii, Szwecji, Niemiec i Polski. Celem współpracy w euroregionie jest podejmowanie wspólnych przedsięwzięć prowadzących do zrównoważonego rozwoju oraz zbliżenie instytucji i mieszkańców należących do regionu, co ma sprzyjać wzajemnemu poznaniu społeczności zamieszkujących regiony przygraniczne. Przedsięwzięcia te koncentrują się głównie na tworzeniu nowych miejsc pracy oraz wspieraniu inwestycji i programów gospodarczych. Do ważnych zadań należy również propagowanie idei jedności europejskiej i międzynarodowego zrozumienia.

Tabela 9.1.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w euroregionie Pomerania w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	239,83	272 630,40	72,82	58,21	0,93	218,23
Euroregion Pomerania	268,26	395 556,80	102,55	83,07	1,90	276,14
Polska	240,54	275 685,28	73,56	58,82	0,95	219,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Tabela 9.2.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w miastach euroregionu Pomerania w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba odbiorców gazu (gospodarstwa domowe)	ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	ludność korzystająca z sieci wodociągowej	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	330,29	329 612,50	92,30	72,75	1,32	186,31	824,87	915,84	289,36
Euroregion Pomerania	306,84	437 363,90	114,86	92,51	2,10	283,57	929,77	978,46	319,79
Polska	329,55	332 936,75	93,02	73,37	1,35	189,38	828,18	917,82	290,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Euroregion zamieszkuje 960918 mieszkańców, z czego 26,8% stanowi ludność pracująca zawodowo. Jak wynika z zamieszczonej poniżej tabeli, wszystkie badane wskaźniki przekraczają średnią dla Polski. Na uwagę zasługuje najwyższa liczba abonentów telefonicznych, liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego oraz liczba zakładów osób fizycznych. W przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców wartości te znacznie przekraczają wartość przeciętną nie tylko dla Polski, ale również pozostałych euroregionów. Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego jest o 102% wyższa od średniej krajowej, liczba zakładów osób fizycznych o 42%, a liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych o 39%.

Infrastruktura w miastach również znacznie odbiega *in plus* od średniej krajowej. Liczba odbiorców gazu (gospodarstwa domowe), liczba ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej i wodociągowej znacznie przekracza przeciętną, co obrazuje tabela 9.2.

Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego jest o 57,8% wyższa od średniej krajowej. Jest to związane z dużą ilością inwestycji zagranicznych, co jest cechą charakterystyczną obszarów leżących przy zachodniej granicy. Liczba zarejestrowanych spółek przekracza średnią krajową o 23,5%, natomiast liczba zakładów osób fizycznych o 26,9%. Warto zwrócić również uwagę na fakt, że wydatki budżetów miast na inwestycje są aż o 31,3% wyższe niż przeciętnie w Polsce.

Gminy województwa zachodniopomorskiego należące do euroregionu **Pro Europa Viadrina** stanowią 7,6% jego powierzchni. W 1998 r. obszar ten zamieszkiwało 415 130 ludności, z czego 25% stanowiła ludność pracująca zawodowo.

Euroregion powstał w grudniu 1993 r. Do jego głównych celów należy umacnianie siły gospodarczej, tworzenie nowych miejsc pracy oraz rozwój dobrych stosunków sąsiedzkich. Władze euroregionu ustalają przedsięwzięcia i starają się pozyskiwać środki na ich realizację. Euroregion korzystał ze środków funduszu Phare CBC i Interreg II. Poza wspieraniem transgranicznej kooperacji przedsiębiorstw i zwiększaniem przepustowości przejść granicznych oraz współpracą kulturalną, w kręgu zainteresowań władz euroregionu leży również wspieranie idei jedności europejskiej i międzynarodowego zrozumienia.

Tabela 9.3.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w euroregionie Pro Europa Viadrina w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	240,40	274 741,90	73,51	58,78	0,94	219,70
Euroregion Pro Europa Viadrina	253,63	362 608,60	77,75	63,05	1,80	216,99
Polska	240,54	275 685,28	73,56	58,82	0,95	219,67

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Tabela 9.4.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w miastach euroregionu Pro Europa Viadrina w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba odbiorców gazu (gospodarstwa domowe)	ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	ludność korzystająca z sieci wodociągowej	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	329,63	331 427,90	93,00	73,34	1,34	189,10	827,62	917,65	290,54
Euroregion Pro Europa Viadrina	323,09	467 582,80	94,14	76,05	2,16	213,45	876,24	931,48	271,69
Polska	329,55	332 936,75	93,02	73,37	1,35	189,38	828,18	917,82	290,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Obszar objęty współpracą transgraniczną w ramach euroregionu Pro Europa Viadrina wyróżnia się pozytywnie zarówno na tle Polski, jak również innych euroregionów.

Liczba spółek z kapitałem zagranicznym na 1 tys. mieszkańców jest na tym obszarze o 89,5% wyższa od przeciętnej wartości na terenie Polski. Liczba zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1 tys. mieszkańców przekracza średnią krajową o 5,7%. Powyżej przeciętnej znalazły się również wydatki inwestycyjne budżetów gmin oraz liczba zakładów osób fizycznych.

Podobna jest sytuacja w miastach euroregionu. Większość badanych wskaźników wykracza poza przeciętną. Wartość wydatków budżetów gmin miejskich na inwestycje w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców jest w euroregionie najwyższa, zarówno w porównaniu z obszarem Polski, jak i z pozostałymi euroregionami, i wynosi 467 582,8 PLN. Pozostałe dane dla miast euroregionu przedstawia tabela 9.4.

Euroregion Bałtyk łączy w ramach współpracy transgranicznej obszary leżące na terytorium 6 krajów – Polski, Danii, Litwy, Łotwy, Rosji i Szwecji – i jest pod tym względem ewenementem wśród euroregionów w Europie. Po stronie polskiej euroregion Bałtyk leży na obszarze trzech województw: pomorskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Podstawowe cele współpracy, wynikające ze statutu euroregionu, obejmują:²⁷

- poprawę warunków życia ludzi zamieszkujących obszar euroregionu,
- ułatwianie wzajemnych kontaktów,
- zbliżanie lokalnych społeczności,
- przełamywanie historycznych uprzedzeń,
- programowanie prac zmierzających do zapewnienia zrównoważonego rozwoju gospodarczego z uwzględnieniem stanu rozwoju gospodarki każdej ze stron umowy,
- wpieranie działań zmierzających do nawiązywania współpracy między władzami regionalnymi i terytorialnymi.

Gminy województwa zachodniopomorskiego należące do euroregionu **Bałtyk** stanowią 1% jego powierzchni.

Tabela 9.5.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w euroregionie Bałtyk w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	239,28	273 539,20	73,13	58,57	0,94	73,13
Euroregion Bałtyk	264,84	317 094,40	81,78	63,71	1,22	81,78
Polska	240,54	275 685,28	73,56	58,82	0,95	73,56

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

²⁷ *Euroregiony...*, op. cit., s. 331.

Tabela 9.6.

Czynniki określające stopień aktywności gospodarczej i stan infrastruktury w miastach euroregionu Bałtyk w 1998 r. w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

	liczba ludności pracującej	wydatki budżetu gminy na inwestycje	zarejestrowane podmioty gospodarcze	liczba zakładów osób fizycznych	spółki z kapitałem zagranicznym	liczba odbiorców gazu (gospodarstwa domowe)	ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	ludność korzystająca z sieci wodociągowej	liczba abonentów TP SA
Obszar Polski poza euroregionem	331,74	332 309,20	93,18	73,60	1,35	183,45	823,47	913,54	289,42
Euroregion Bałtyk	298,27	343 074,90	90,64	70,12	1,41	273,93	895,44	978,72	303,20
Polska	329,55	332 936,75	93,02	73,37	1,35	189,38	828,18	917,82	290,32

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

Polską część euroregionu zamieszkuje 1 905 182 osób według danych z 1998 r. Aż 26,5 % stanowi ludność pracująca zawodowo. Jest to jeden z wyższych wskaźników w porównaniu z innymi euroregionami i przeciętną wartością dla kraju wynoszącą 24 %.

Aktywność gospodarcza w gminach województwa należących do euroregionu jest wyższa od przeciętnej. Świadczy o tym liczba podmiotów gospodarczych, spółek z udziałem kapitału zagranicznego i zakładów osób fizycznych. Wyższe od średniej krajowej są również wydatki budżetów gmin na inwestycje. Dane dotyczące gmin województwa pomorskiego należących do euroregionu Bałtyk przedstawia tabela 9.5.

Wskaźniki dla miast w euroregionie Bałtyk również wykraczają poza przeciętną. Bardzo dobrze rozwinięte są sieci: gazowa, wodociągowa i kanalizacyjna oraz telefoniczna.

9.4. Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości

Do ważnych instytucji otoczenia biznesu należą ośrodki innowacji i przedsiębiorczości. Są to instytucje zajmujące się, ogólnie rzecz biorąc, szerzeniem wiedzy (poprzez doradztwo i szkolenia), pomocą w rozpowszechnianiu i wdrażaniu nowej wiedzy technologicznej, pomocą finansową w formie funduszy pożyczkowych i gwarancyjnych oraz tworzeniem skupisk przedsiębiorstw i innowacyjnego środowiska w ramach inkubatorów przedsiębiorczości, centrów i parków technologicznych.

Według „Raportu 2000” SOOIPP²⁸ (dane z końca 1999 r.) działały w Polsce 273 takie ośrodki, w tym:

- 147 ośrodków doradczo-szkoleniowych,
- 23 ośrodki transferu technologii i informacji,
- 51 funduszy pożyczkowo-poręczeniowych,
- 52 inkubatory przedsiębiorczości, centra bądź parki technologiczne.

Na początku 2000 r. planowane jest otwarcie kilku nowych ośrodków, m. in. parków technologicznych w Gliwicach, Koszalinie, Lublinie, Płocku, Toruniu i Warszawie.

Inkubator bądź centrum/park zajmuje przeciętnie powierzchnię 2581 m², z czego 74 % stanowi powierzchnia pod wynajem. Doświadczenia międzynarodowe wskazują, że ośrodki o powierzchni powyżej 2000 m² są w stanie samodzielnie się utrzymywać, natomiast mniejsze wymagają zazwyczaj dofinansowania zewnętrznego. W Polsce 61 % ośrodków dysponuje powierzchnią ponad 2000 m².

Według danych z końca 1999 r. we wszystkich inkubatorach, parkach i centrach działało 1118 podmiotów gospodarczych, z czego 19 % stanowili lokatorzy strategiczni tj. firmy osiedlające się w inkubatorze na zasadach komercyjnych, mające zapewnić stały, pewny dochód. W porównaniu z 1998 r. liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości spadła. Spadek ten spowodowany był trudnościami finansowymi ośrodków.

W województwie zachodniopomorskim według danych SOOIPP z końca 1999 r. działało 5 ośrodków szkoleniowo-doradczych, 3 fundusze pożyczkowo-poręczeniowe, 4 inkubatory przedsiębiorczości i 1 centrum technologiczne²⁹. W Szczecinie działała cen-

²⁸ K. Matusiak, T. Niesiołowski, *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Raport 2000, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Warszawa 1999.

²⁹ Tamże

Tabela 9.7.

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w 1998 i 1999 r.

Województwo	Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości 1998	Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości 1999
Łódzkie	36	32
Mazowieckie	44	30
Lubelskie	23	24
Wielkopolskie	20	23
Pomorskie	23	22
Śląskie	27	21
Warmińsko-Mazurskie	14	19
Podlaskie	22	18
Dolnośląskie	14	16
Małopolskie	16	15
Podkarpackie	16	14
Zachodniopomorskie	15	13
Lubuskie	12	9
Kujawsko-Pomorskie	8	7
Świętokrzyskie	8	6
Opolskie	6	4

Źródło: B. Matusiak, T. Niesiołowski, *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, SOOIPP, Raport 2000, Warszawa 1999.

trum technologiczne i inkubator przedsiębiorczości, pozostałe inkubatory zlokalizowane są w Bornym Sulinowie, Koszalinie i Nowogardzie.

Szczecińskie Centrum Przedsiębiorczości zajmuje powierzchnię 3800 m² z czego przeznaczono dla firm-lokatorów 2720 m². Na terenie parku centrum działa 45 firm. Zajmują one powierzchnię 1983 m². Inkubator przedsiębiorczości w Szczecinie zajmuje powierzchnię 1612 m². 73 % powierzchni przeznaczonej dla lokatorów jest zajęte przez podmioty gospodarcze. Inkubator w Bornym Sulinowie leży na powierzchni 3028,5 m², przeznaczone dla firm-lokatorów jest 2247,7 m². 66 % powierzchni przeznaczonej dla podmiotów gospodarczych jest wykorzystane. Inkubator działający w Koszalinie jest mniejszy od przeciętnego, jednak jego powierzchnia przekracza 2000 m². Cała dostępna dla firm powierzchnia jest wykorzystana. Regionalne Centrum Przedsiębiorczości Inkubator Przedsiębiorczości w Nowogardzie liczy 1300 m². Z 900 m² przeznaczonych dla firm-lokatorów zajęte jest 858 m².

Liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w województwie zachodniopomorskim jest niższa od przeciętnej w kraju.

9.5. Banki

Według danych Narodowego Banku Polskiego z 1999 r., na terenie województwa zachodniopomorskiego działa 1 centrala bankowa oraz 122 oddziały banków. Wskaźnik nasycenia bankami na 100 tys. mieszkańców wynosi 7,1 i jest wyższy od średniej krajowej.

Tabela 9.8.

Banki w 1998 i 1999 r.

Województwo	Banki 1998			Banki 1999		
	Centrale	Inne	Centrale i inne na 100 tys. mieszkańców	Centrale	Inne	Centrale i inne na 100 tys. mieszkańców
Lubuskie	0	93	9,1	0	95	9,3
Mazowieckie	59	338	7,8	52	358	8,1
Warmińsko-Mazurskie	1	103	7,4	1	107	7,3
Zachodniopomorskie	2	125	7,3	1	122	7,1
Pomorskie	4	150	7,1	4	161	7,6
Lubelskie	4	153	7,0	3	158	7,2
Kujawsko-Pomorskie	3	141	6,9	5	144	7,1
Wielkopolskie	7	224	6,9	5	227	6,9
Dolnośląskie	6	196	6,8	6	199	6,9
Podlaskie	1	79	6,3	1	73	6,0
Opolskie	0	66	6,0	0	65	6,0
Łódzkie	3	154	5,9	2	161	6,1
Śląskie	12	241	5,2	12	241	5,2
Podkarpackie	1	104	5,0	1	108	5,1
Świętokrzyskie	1	61	4,7	1	56	4,3
Małopolskie	5	128	4,1	5	129	4,2

Źródło: Dane NBP.

10. Handel zagraniczny

Istotą sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej jest sprzedaż produktów do innych regionów kraju oraz za granicę. Rynki zagraniczne są z reguły bardziej wymagające. Tym samym zdolność firm do uzyskiwania nadwyżki eksportu nad importem świadczy o ich dobrej pozycji konkurencyjnej. Dla pełnej oceny istotna jest także struktura obrotów w eksporcie i imporcie. Sytuacja jest pozytywna wówczas, gdy w eksporcie wzrasta udział dóbr nowoczesnych oraz takich, na które rośnie popyt na rynkach zagranicznych. Korzystna struktura obrotów w imporcie utożsamiana jest z rosnącym udziałem nowoczesnych dóbr inwestycyjnych, które „zainstalowane” w przedsiębiorstwach pozwolą na ich rozwój, poprawę konkurencyjności na rynku krajowym i zagranicznym i – w konsekwencji – wzrost eksportu.

Polska rozpoczęła już negocjacje akcesyjne z Unią Europejską (UE), których celem jest pełna integracja z UE. Proces liberalizacji obrotów towarami przemysłowymi między Polską a UE trwa już natomiast od 1992 r.

Funkcjonowanie regionu w Unii Europejskiej wymaga szeregu dostosowań strukturalnych, których celem jest między innymi wykształcenie zdolności do konkutowania regionalnych podmiotów gospodarczych, działających w warunkach gospodarki ponadnarodowej. O przyszłej pozycji regionu w UE decydować będzie między innymi zdolność do podjęcia walki konkurencyjnej, której nie sposób ocenić bez analizy zewnętrznych stosunków handlowych.

10.1. Założenia metodologiczne

Przy analizie handlu zagranicznego województw należy zwrócić uwagę na następujące ograniczenia:

- zaszeregowanie strumieni eksportu i importu do konkretnego regionu odbywa się według kryterium „lokalizacji” przedsiębiorstwa. Oznacza to, że na przykład do Opolskiego przypisane mogą być obroty firm pośredniczących w handlu zagranicznym, czyli eksportujących towary, które zostały wyprodukowane w innych województwach. **Pamiętać należy jednak, że o konkurencyjności lub zdolności do konkutowania regionu decyduje nie tylko umiejętność produkowania, lecz również sprzedaży, czyli m.in. eksportu;**
- w handlu zagranicznym Polski ponad połowa obrotów generowana jest przez przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. Firmy te bardzo często rozliczają transakcje handlowe według tzw. **cen transferu** (zjawisko *transfer pricing*). Ceny te znacznie różnią się od deklarowanych w transakcjach dokonywanych między niezależnymi podmiotami, czyli według zasady *at arm's length*, i mogą zniekształcać obraz faktycznych obrotów handlowych regionu,
- nie rejestrowane są obroty „szarej strefy”. Jest to szczególnie istotne w przypadku regionów przygranicznych (ale także położonych centralnie, na przykład w pobliżu ośrodków przemysłu odzieżowego), gdzie handel „bazarowy” generuje znaczne obroty i stanowi źródło utrzymania części ludności. W tym przypadku analizę można uzupełnić opracowaniami IBnGR, dotyczącymi handlu na najważniejszych targowiskach,
- analiza handlu zagranicznego bazuje na danych statystycznych uzyskanych z GUS.

10.2. Wielkość eksportu, importu oraz saldo handlu zagranicznego w latach 1995–1998

W latach 1995–1998 eksport Pomorza Zachodniego wzrósł o 247 mln USD. W tym samym czasie import zwiększył się o 305 mln USD – z 1135 mln USD w 1995 r. do 1440 mln USD w 1998 r.

W analizowanym okresie wahała się wielkość obrotów handlowych. W 1996 r. znacznie spadł eksport i pojawiło się ujemne saldo wymiany, które pogłębiło się w 1997 r. i zamknęło się kwotą – 272 mln USD. W 1998 r. wartość eksportu istotnie się zwiększyła, co z nadwyżką zrekompensowało wzrost importu i pozwoliło na osiągnięcie dodatniego salda wymiany towarowej z zagranicą.

Syntetycznej oceny sytuacji handlowej województwa można dokonać przy pomocy wskaźnika pokrycia importu eksportem. Wskaźnik na poziomie wyższym od jedności świadczy o tym, że eksport jest większy od importu, na poziomie niższym od jedności, że wartość importu jest wyższa od eksportu.

Im bardziej *in plus* od jedności odchyła się wskaźnik, tym większe jest dodatnie saldo obrotów handlowych, im bardziej natomiast wskaźnik ten odchyła się od jedności *in minus*, tym większy jest deficyt w wymianie, który nie znajduje pokrycia we wpływach pochodzących z eksportu dóbr.

W województwie zachodniopomorskim w latach 1995–1998 wspomniany wskaźnik kształtował się odpowiednio na poziomie: 1,272, 0,875, 0,805 i 1,174. Najmniej korzystne proporcje wymiany wystąpiły zatem w 1997 r.

Zmianom wartości eksportu i importu towarzyszył spadek liczby grup towarów o dodatnim saldzie wymiany i przyrost liczby grup towarów, handel którymi wykazywał deficyt.

Tabela 10.1.

Liczba grup z dodatnim i ujemnym saldem obrotów handlowych w latach 1995–1998

Rok	Liczba grup z dodatnim saldem obrotów	Liczba grup z ujemnym saldem obrotów
1995	72	101
1996	67	103
1997	57	112
1998	64	108

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W 1998 r. zaobserwować można pewną niewielką poprawę w stosunku do 1997 r., ponieważ o 7 wzrosła liczba grup wykazujących dodatnie saldo wymiany i o 4 zmniejszyła się liczba grup, handel którymi przynosił deficyt.

Udział Pomorza Zachodniego w ogólnopolskim eksporcie w latach 1995–1998 kształtował się średnio na poziomie 5,3% (7. miejsce w kraju). Udział ten w analizowanym okresie nieco się zmniejszył (od 6,3% w 1995 r. do 6% w 1998 r.).

Tabela 10.2.

Udziały województwa w eksporcie i imporcie Polski w latach 1995–1998
(w procentach)

Rok	Udział w wartości eksportu Polski	Udział w wartości importu Polski
1995	6,3	3,9
1996	4,5	3,4
1997	4,4	3,3
1998	6,0	3,1

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 10.3.

Wartość eksportu oraz importu w przeliczeniu na jednego mieszkańca w województwie w latach 1995–1998 na tle średniej ogólnopolskiej (w USD)

Rok	Zachodniopomorskie		Polska	
	Eksport <i>per capita</i> (USD)	Import <i>per capita</i> (USD)	Eksport <i>per capita</i> (USD)	Import <i>per capita</i> (USD)
1995	834	656	592	751
1996	642	734	632	960
1997	648	806	666	1094
1998	977	832	725	1199

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Jeżeli średnie tempo wzrostu eksportu Polski w latach 1995–1998 wynosiło 1, to dla Zachodniopomorskiego kształtowało się na poziomie 0,96.

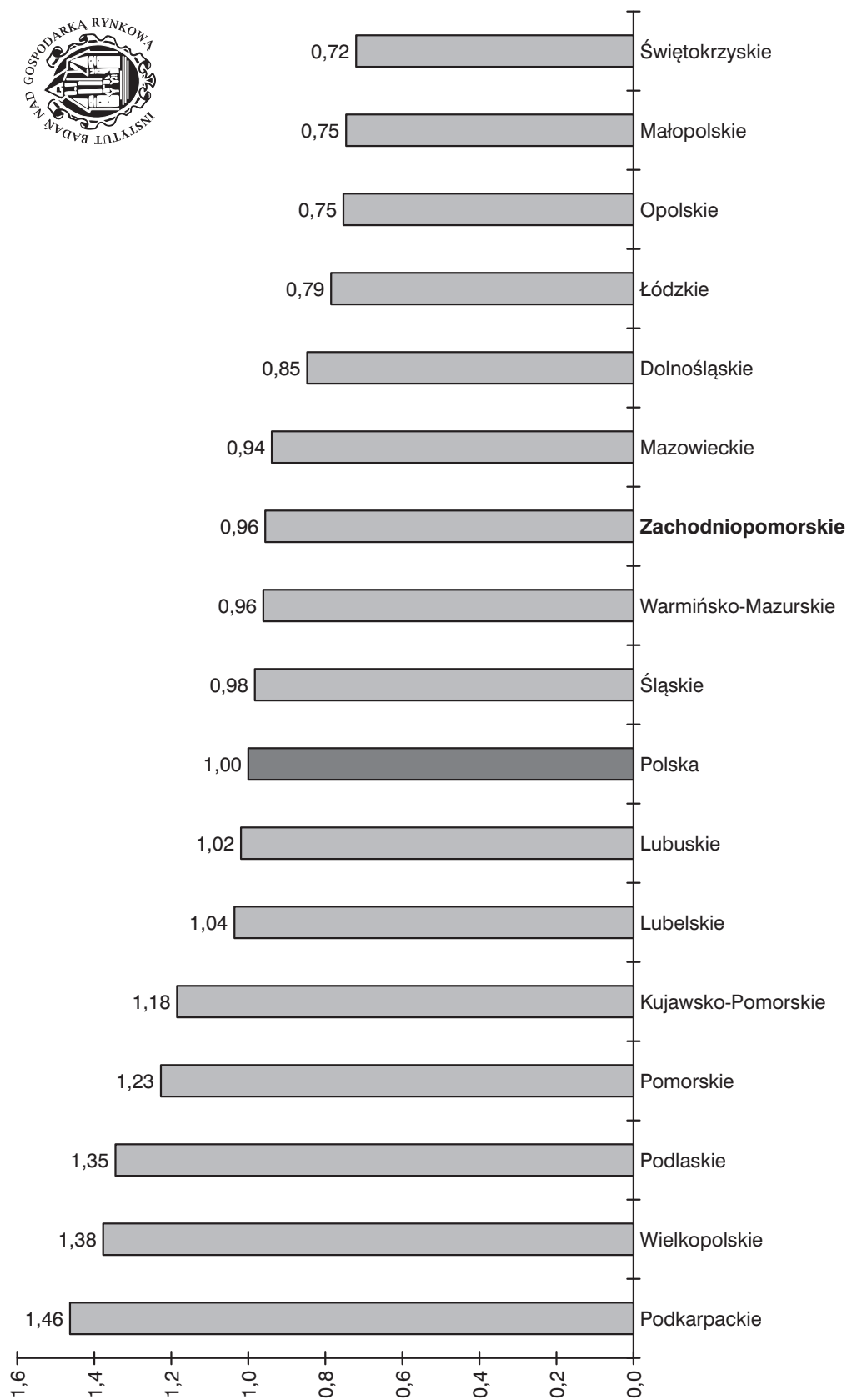
Zmalał również udział województwa w globalnej wartości importu Polski (od 3,9 % w 1995 r. do 3,1 % w 1998 r.).

Pełniejszy obraz intensywności regionalnych kontaktów handlowych uzyskać można wzbogacając analizę o syntetyczny wskaźnik wartości eksportu i importu w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W województwie zachodniopomorskim wartość eksportu *per capita* w 1995 r. wynosiła 834 USD, a w 1998 r. 977 USD. Oznacza to wzrost obrotów eksportowych na 1 mieszkańca o 143 USD.

W tych samych latach wskaźnik importu *per capita* zwiększył się o 176 USD z 656 USD w 1995 r. do 832 USD w 1998 r. Wzrost importu na 1 mieszkańca był zatem nieco wyższy niż wzrost eksportu.

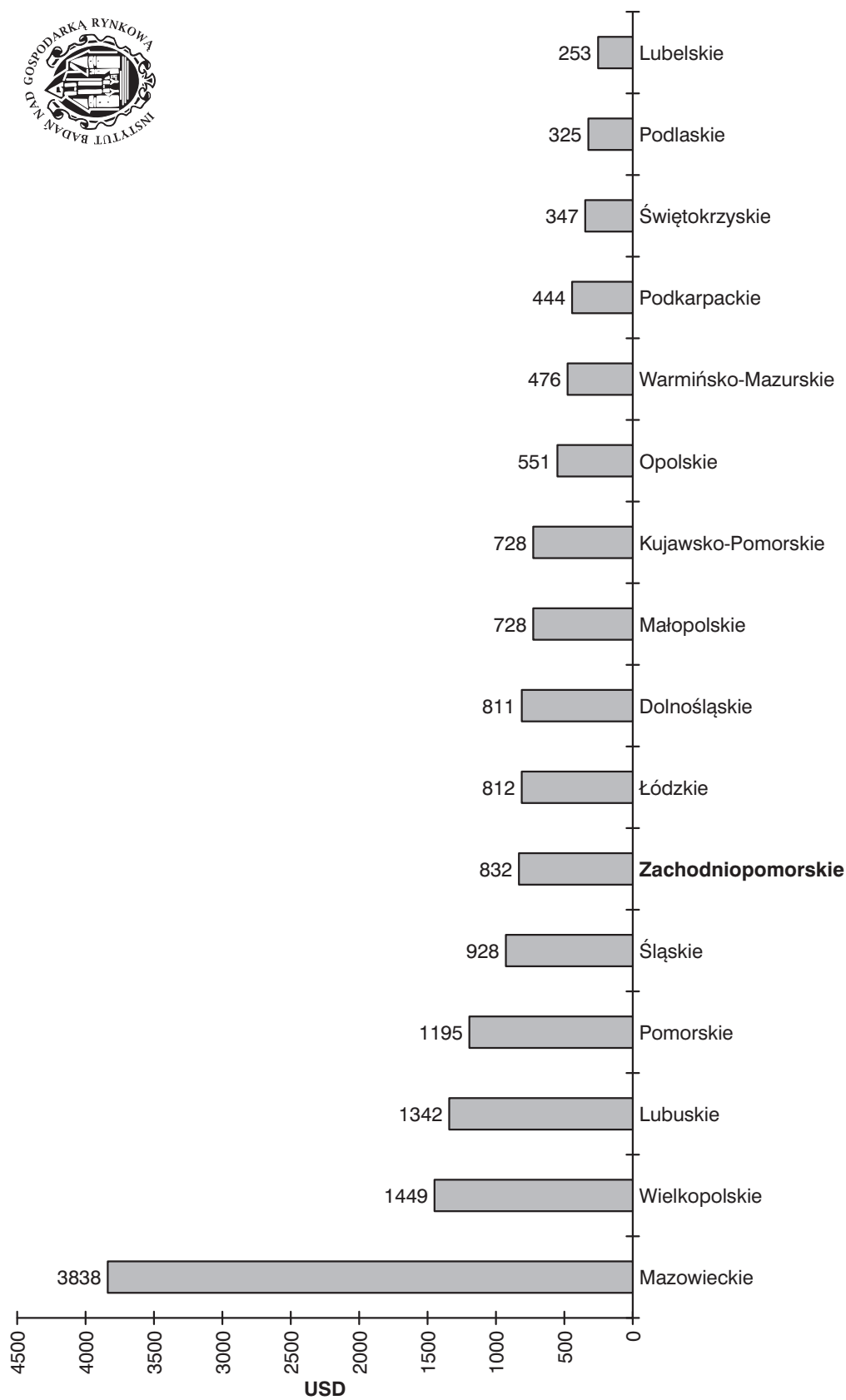
Warto odnieść dane dla województwa do średnich wskaźników dla Polski. W analizowanym okresie eksport *per capita* przewyższał analogiczny średni wskaźnik dla

Wykres 10.1. Zmiana wartości eksportu w latach 1995 – 1998 na tle średniej krajowej (Polska = 100)

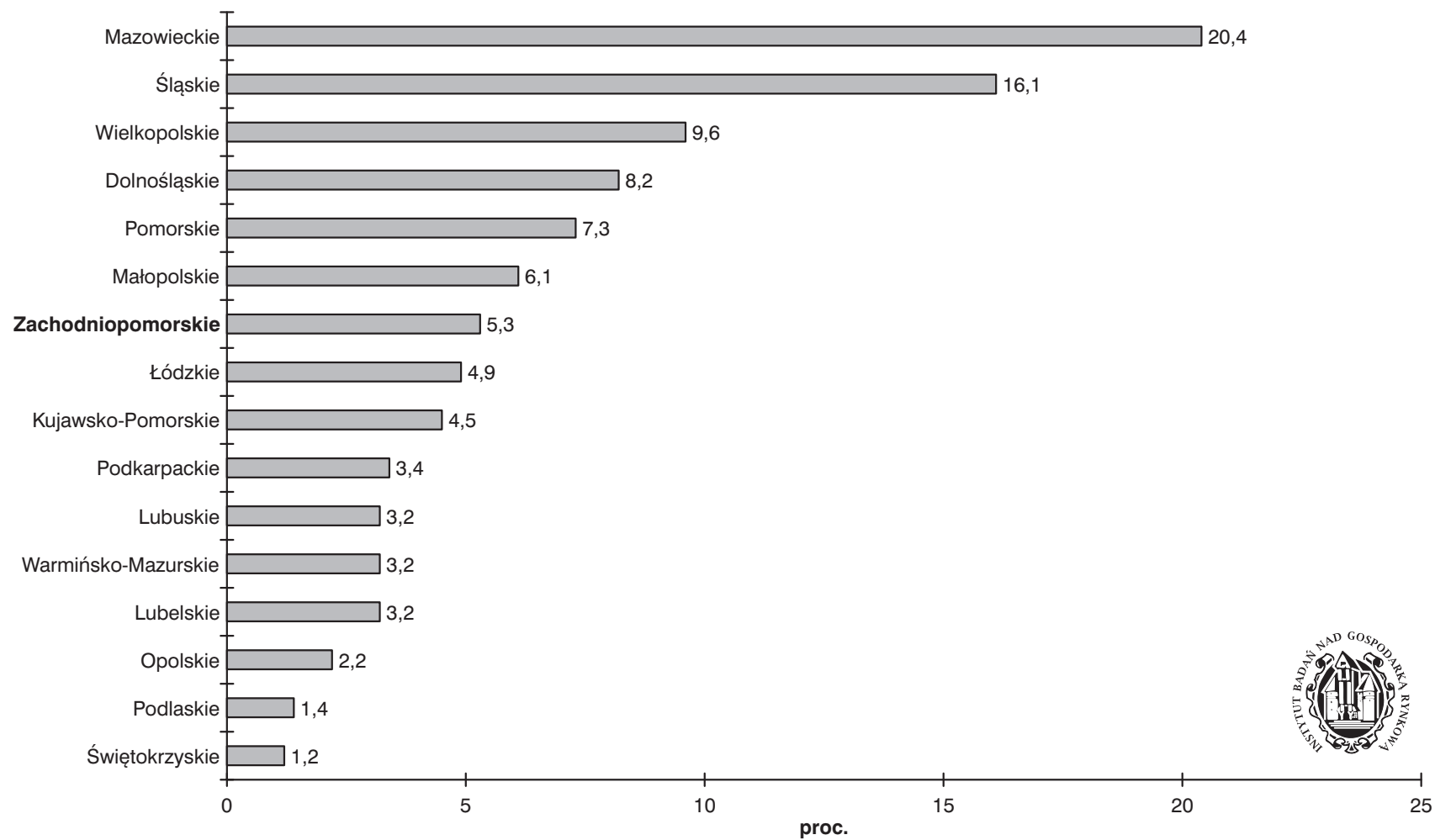

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.2. Wartość importu w przeliczeniu na jednego mieszkańca w 1998 r. (USD)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.3. Średnie udziały województw w eksporcie Polski w latach 1995–1998 w procentach

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

kraju (w 1998 r. o 252 USD). Z kolei wartość importu na 1 mieszkańca była mniejsza w województwie zachodniopomorskim od średniej ogólnopolskiej (w 1998 r. o 367 USD).

10.3. Struktura eksportu i importu

Struktura eksportu

W strukturze eksportu województwa zachodniopomorskiego największy udział posiadają środki transportu wodnego (33 %), meble i wyroby stolarskie (6 %) oraz produkty połowów i przetwory rybne (5,1 %).

Udziały takie świadczą o znacznej koncentracji obrotów w jednej grupie towarowej, co powoduje dużą wrażliwość eksportu na wahania koniunktury.

Tabela 10.4.

Lista dziesięciu najważniejszych towarów eksportowych województwa w 1998 r.

Lp.	Towary eksportowe (SWW)	Wartość eksportu w mln USD	Udział w procentach w 1998 r.
1.	Środki transportu wodnego	557,9	33,0
2.	Meble i wyroby stolarskie	101,7	6,0
3.	Produkty połowów i przetwory rybne	85,9	5,1
4.	Nawozy sztuczne (bez wapniowych), składniki chemiczne mieszanek paszowych	81,1	4,8
5.	Odzież i bielizna osobista z tkanin	70,0	4,1
6.	Płyty, sklejki, okleiny i obłogi	64,6	3,8
7.	Wyroby przemysłu elektronicznego	39,1	2,3
8.	Wyroby przemysłu odzieżowego pozostałe	31,6	1,9
9.	Konstrukcje metalowe	31,5	1,9
10.	Farby i lakiery	29,9	1,8

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Z punktu widzenia podziału na dobra surowcochłonne, pracochłonne, kapitałochłonne i technologicznie intensywne w latach 1995–1998 w strukturze eksportu 1. miejsce zajmują dobra kapitałochłonne (36,4 %), następnie pracochłonne (36,0 %), surowcochłonne (23 %) i technologicznie intensywne (4,6 %). Najniższy jest udział produktów technologicznie intensywnych. Sprzedaż dóbr tej kategorii jest z reguły najbardziej opłacalna i pośrednio świadczy o nowoczesności gospodarki regionalnej.

Struktura importu

Największy udział w strukturze importu województwa zachodniopomorskiego posiadają produkty połowów i przetwory rybne, następnie produkty naftowe i syntetyczne paliwa.

Tabela 10.5.

Lista dziesięciu najważniejszych towarów importowych województwa w 1998 r.

Lp.	Towary importowe (SWW)	Wartość importu w mln USD	Udział w procentach w 1998 r.
1.	Produkty połowów i przetwory rybne	143,2	9,9
2.	Nieznana branża	84,9	5,9
3.	Produkty naftowe i syntetyczne paliwa płynne	67,5	4,7
4.	Wyroby z tworzyw sztucznych	57,2	4,0
5.	Środki transportu samochodowego	55,3	3,8
6.	Maszyny i urządzenia dla pozostałych gałęzi przemysłu	46,7	3,2
7.	Wyroby przemysłu elektronicznego	43,5	3,0
8.	Maszyny i urządzenia ogólnego przeznaczenia pozostałe	39,1	2,7
9.	Surowce przemysłu mineralnego (razem z wstępnie obrobionymi, wtórnymi)	37,2	2,6
10.	Półfabrykaty i wytwory papiernicze	31,6	2,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

W 1998 r. największy udział w imporcie województwa zachodniopomorskiego posiadały dobra zaopatrzeniowe (39,3 %), następnie konsumpcyjne (23,9 %) i inwestycyjne (17,6 %).

Tabele przedstawiają grupy produktów, których wymiana przynosi najwyższe i najniższe saldo.

Najwyższe dodatnie saldo powstaje w wymianie środków transportu wodnego, a następnie w handlu meblami i wyrobami stolarskimi.

Najwyższe ujemne saldo powstaje w wymianie tzw. nieznanej branży³⁰, następnie w handlu produktami połowów i przetworów rybnych.

10.4. Partnerzy handlowi firm województwa

Najważniejszym odbiorcą eksportu firm zlokalizowanych na terenie Pomorza Zachodniego jest obszar Unii Europejskiej, gdzie w 1998 r. trafiło ponad 76 % całego eksportu. Warto zwrócić uwagę na pewną stabilizację udziału tego rynku w wielkości sprzedaży za granicę w latach 1995 – 1998.

Firmy Pomorza Zachodniego najwięcej importują również z krajów UE. Z obszaru byłego ZSRR pochodzi 6 % importu.

³⁰ GUS, na mocy Ustawy o sprawozdawczości statystycznej, nie udostępnia danych, jeżeli w sektorze działają mniej niż trzy podmioty lub jeżeli jeden podmiot dostarcza ponad 1/3 produkcji sprzedanej.

Tabela 10.6.

Lista dziesięciu grup towarowych o największym dodatnim saldzie obrotów województwa w 1998 roku

Lp.	Grupa towarowa (SWW)	Saldo w mln USD
1.	Środki transportu wodnego	555,4
2.	Meble i wyroby stolarskie	95,7
3.	Nawozy sztuczne (bez wapniowych), składniki chemiczne mieszanek paszowych	65,8
4.	Odzież i bielizna osobista z tkanin	60,8
5.	Płyty, sklejki, okleiny i obłogi	34,6
6.	Produkty nieorganiczne	24,2
7.	Konstrukcje metalowe	21,3
8.	Kable i przewody	18,8
9.	Wyroby dziewiarskie i ponczosnicze	17,9
10.	Wyroby przemysłu odzieżowego pozostałe	15,0

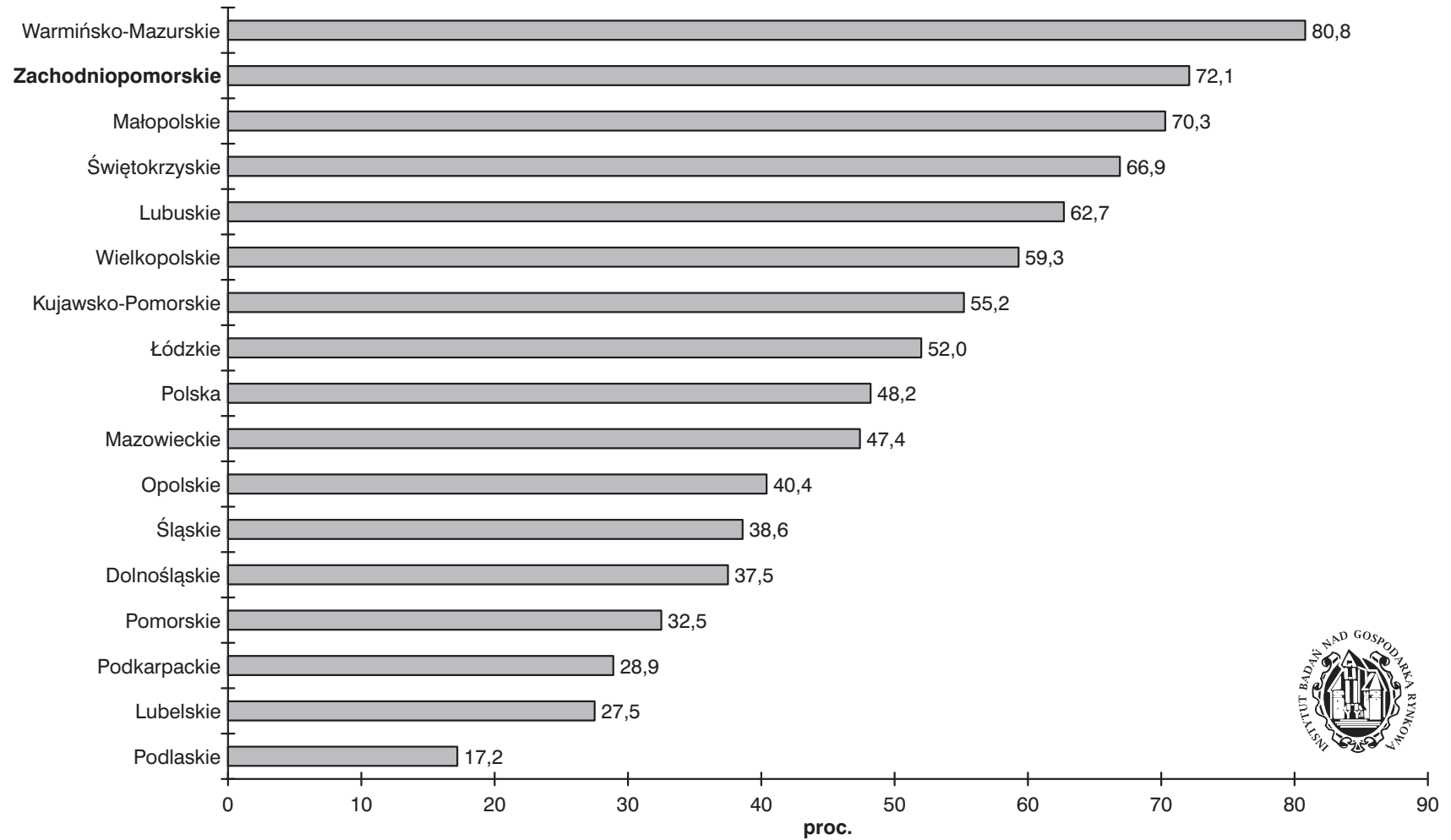
Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 10.7.

Lista dziesięciu grup towarowych o największym ujemnym saldzie obrotów województwa w 1998 roku

Lp.	Grupa towarowa (SWW)	Saldo w mln USD
1.	Nieznana branża	-84,9
2.	Produkty połowów i przetwory rybne	-57,2
3.	Produkty naftowe i syntetyczne paliwa płynne	-47,8
4.	Maszyny i urządzenia dla pozostałych gałęzi przemysłu	-43,2
5.	Środki transportu samochodowego	-39,1
6.	Wyroby z tworzyw sztucznych	-33,0
7.	Surowce przemysłu mineralnego (razem z wstępnie obrobionymi, wtórnymi)	-29,5
8.	Maszyny i urządzenia ogólnego przeznaczenia pozostałe	-26,9
9.	Wyroby walcowane na gorąco gotowe	-24,4
10.	Wyroby przemysłu bawełnianego	-21,1

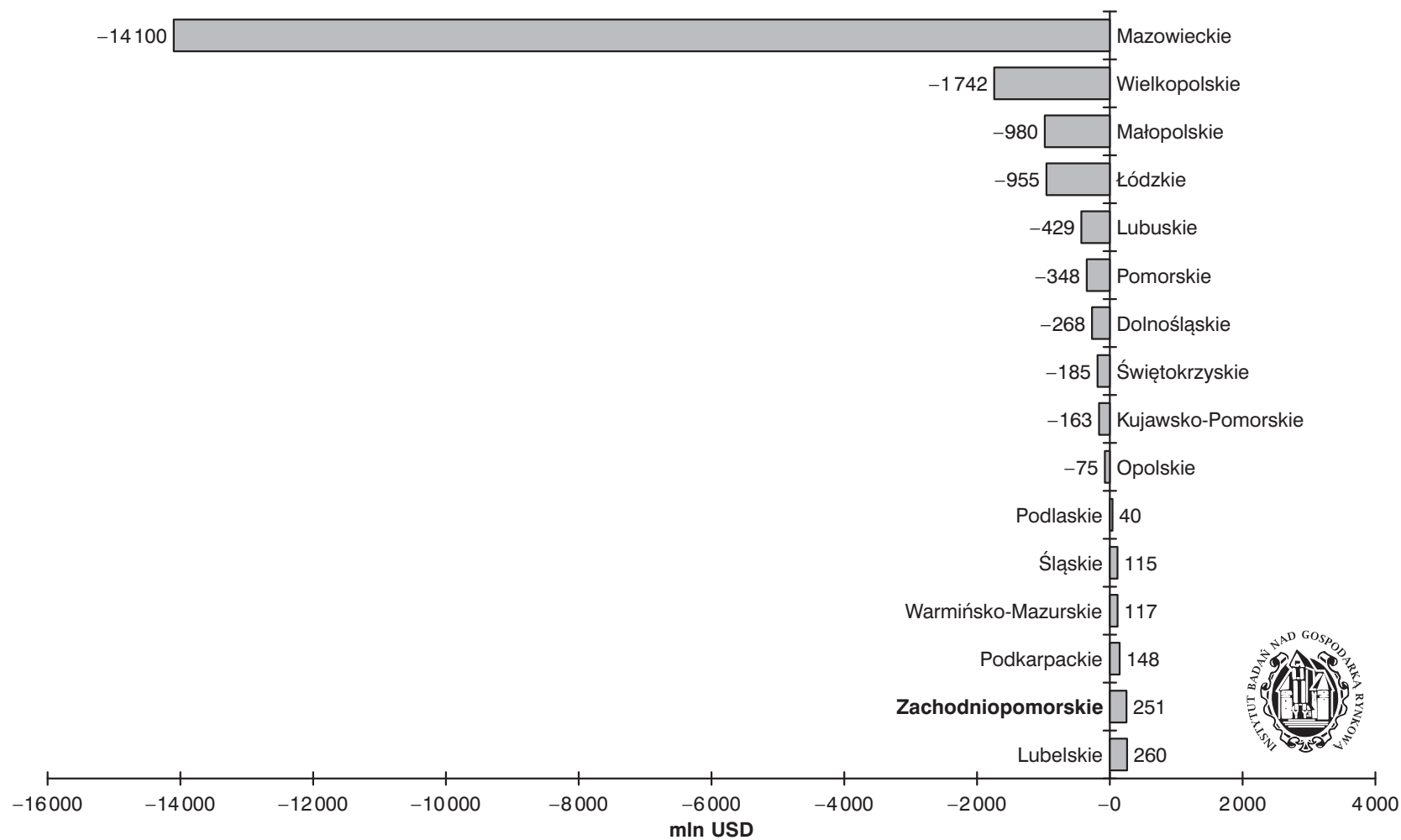
Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.4. Udział firm z kapitałem zagranicznym w eksporcie województw (w %, 1998 r.)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

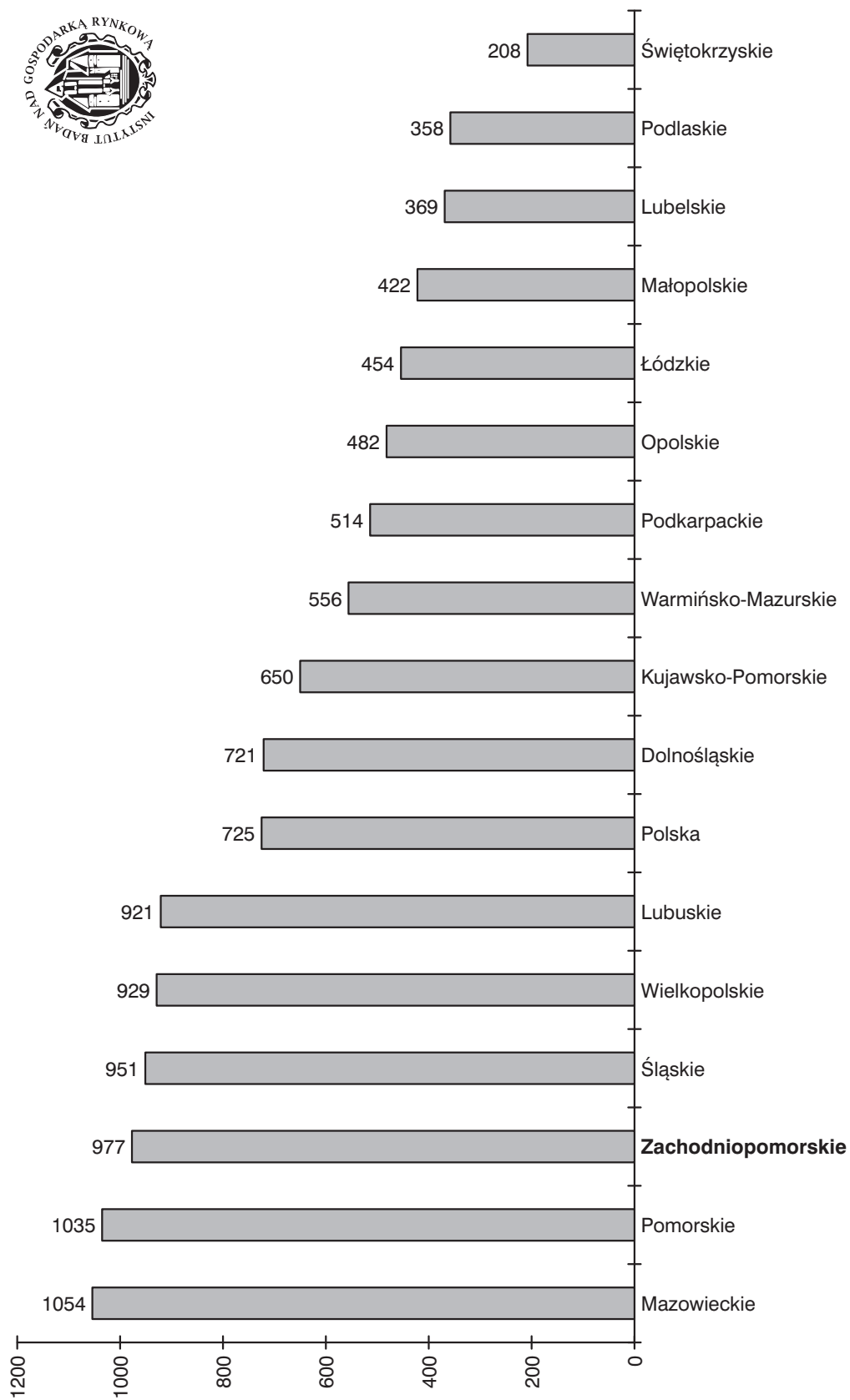
Wykres 10.5. Saldo obrotów handlu zagranicznego w 1998 r. (mln USD)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Wykres 10.6. Wartość eksportu *per capita* w 1998 r. (USD)

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 10.8.

Geograficzna struktura eksportu i importu województwa w latach 1995 – 1998

	1995	1996	1997	1998
Geograficzna struktura eksportu (mln USD)				
Kraje Europy Śr.-Wschodniej	21,0	24,7	26,2	33,6
UE	1131,2	917,1	861,3	1299,3
Kraje byłego ZSRR	48,7	75,2	79,2	59,1
Pozostałe kraje kapitalistyczne	62,6	38,7	66,9	132,7
Pozostałe kraje	179,8	55,1	87,9	165,6
Razem	1443,3	1110,9	1121,6	1690,3
Udział w eksporcie (w %)				
Kraje Europy Śr.-Wschodniej	1,46	2,23	2,34	1,99
UE	78,38	82,55	76,79	76,87
Kraje byłego ZSRR	3,37	6,77	7,06	3,49
Pozostałe kraje kapitalistyczne	4,34	3,49	5,97	7,85
Pozostałe kraje	12,46	4,96	7,84	9,79
Razem	100	100	100	100
Geograficzna struktura importu (mln USD)				
Kraje Europy Śr.-Wschodniej	38,1	34,0	50,0	50,3
UE	813,3	890,1	963,8	1026,0
Kraje byłego ZSRR	69,7	75,2	75,0	88,4
Pozostałe kraje kapitalistyczne	132,1	158,5	172,2	190,4
Pozostałe kraje	82,1	111,1	133,0	122,0
Razem	1135,1	1268,9	1394,1	1477,1
Udział w imporcie (w %)				
Kraje Europy Śr.-Wschodniej	3,4	2,7	3,6	3,4
UE	71,6	70,1	69,1	69,5
Kraje byłego ZSRR	6,1	5,9	5,4	6,0
Pozostałe kraje kapitalistyczne	11,6	12,5	12,4	12,9
Pozostałe kraje	7,2	8,8	9,5	8,3
Razem	100	100	100	100

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 10.9.

Najważniejsi partnerzy województwa w eksporcie i imporcie w latach 1995 – 1998

Najważniejsi partnerzy w eksporcie				Najważniejsi partnerzy w eksporcie			
1995	KRAJ	mln USD	udział (%)	1997	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	823,5	57,1	1.	Niemcy	522,3	46,6
2.	Szwecja	73,4	5,1	2.	Szwecja	73,4	6,5
3.	Dania	70,4	4,9	3.	Dania	72,8	6,5
4.	Bahamy	47,7	3,3	4.	Holandia	45,5	4,1
5.	Cypr	46,1	3,2	5.	Rosja	39,7	3,5
6.	Holandia	42,7	3,0	6.	Włochy	37,5	3,3
7.	Francja	29,6	2,1	7.	Wlk. Bryt.	32,1	2,9
8.	Hongkong	27,6	1,9	8.	Francja	30,5	2,7
9.	Rosja	25,8	1,8	9.	Liberia	24,9	2,2
10.	Wlk. Bryt.	22,2	1,5	10.	nieznany kraj	22,9	2,0
Najważniejsi partnerzy w eksporcie				Najważniejsi partnerzy w eksporcie			
1996	KRAJ	mln USD	udział (%)	1998	KRAJ	mln USD	Udział (%)
1.	Niemcy	612,4	55,1	1.	Niemcy	895,7	53,0
2.	Szwecja	66,5	6,0	2.	Cypr	105,6	6,2
3.	Dania	61,9	5,6	3.	Szwecja	85,4	5,1
4.	Holandia	45,4	4,1	4.	Dania	74,0	4,4
5.	Rosja	37,3	3,4	5.	Wlk. Bryt.	72,5	4,3
6.	Wlk. Bryt.	32,4	2,9	6.	Holandia	52,8	3,1
7.	Francja	24,8	2,2	7.	Norwegia	42,8	2,5
8.	Włochy	23,2	2,1	8.	N. Zelandia	37,1	2,2
9.	Hiszpania	16,4	1,5	9.	Włochy	31,5	1,9
10.	Czechy	15,8	1,4	10.	Francja	30,7	1,8

Najpoważniejszymi odbiorcami eksportu Pomorza Zachodniego w 1998r. były Niemcy, Cypr i Szwecja.

Najważniejszym dostawcą dóbr importowanych są również Niemcy, 2. miejsce zajmuje Szwecja, a 3. Norwegia.

10.5. Rola firm z udziałem kapitału zagranicznego

W latach 1995–1998 w obrotach handlowych z zagranicą systematycznie wzrastała rola firm z udziałem kapitału obcego. W 1995r. udział tych przedsiębiorstw w globalnym eksporcie Pomorza Zachodniego wynosił 38,9%, a w 1998r. zwiększył się

Tabela 10.9. c. d.

Najważniejsi partnerzy województwa w eksporcie i imporcie w latach 1995 – 1998

Najważniejsi partnerzy w imporcie				Najważniejsi partnerzy w imporcie			
1995	KRAJ	mln USD	udział(%)	1997	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	421,6	37,1	1.	Niemcy	508,5	36,5
2.	Szwecja	99,1	8,7	2.	Norwegia	110,1	7,9
3.	Norwegia	80,8	7,1	3.	Szwecja	90,4	6,5
4.	Dania	52,0	4,6	4.	Dania	69,9	5,0
5.	Holandia	46,4	4,1	5.	Włochy	65,4	4,7
6.	Rosja	45,7	4,0	6.	Rosja	61,1	4,4
7.	Włochy	43,8	3,9	7.	Francja	57,4	4,1
8.	Francja	35,9	3,2	8.	Holandia	51,7	3,7
9.	Wlk. Bryt.	32,1	2,8	9.	Belgia	38,0	2,7
10.	Belgia	29,0	2,6	10.	Chiny	31,2	2,2
Najważniejsi partnerzy w imporcie				Najważniejsi partnerzy w imporcie			
1996	KRAJ	mln USD	udział(%)	1998	KRAJ	mln USD	udział (%)
1.	Niemcy	460,3	36,3	1.	Niemcy	535,1	37,2
2.	Norwegia	103,4	8,2	2.	Szwecja	89,4	6,2
3.	Szwecja	82,5	6,5	3.	Norwegia	88,1	6,1
4.	Dania	69,2	5,5	4.	Dania	76,4	5,3
5.	Włochy	65,8	5,2	5.	Rosja	68,5	4,8
6.	Rosja	54,0	4,3	6.	Włochy	66,9	4,6
7.	Holandia	51,0	4,0	7.	USA	63,6	4,4
8.	Francja	48,3	3,8	8.	Holandia	54,2	3,8
9.	Wlk. Bryt.	32,0	2,5	9.	Belgia	51,4	3,6
10.	Belgia	30,5	2,4	10.	Francja	50,7	3,5

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

do 72,1%. W przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa wynosiło to odpowiednio: 250,1 USD i 704,8 USD. W 1998 r. wartość eksportu *per capita* firm z udziałem kapitału zagranicznego w Zachodniopomorskiem była ponad dwukrotnie wyższa niż średnio w Polsce.

Znacznie wzrósł również import generowany przez te przedsiębiorstwa. W 1995 r. jego udział w globalnej sumie importu województwa wynosił 35,9%, a w 1998 r. już 56,2%. W przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa daje to w 1995 r. kwotę 263,7 USD, a w 1998 r. 468,1 USD.

O roli, jaką przedsiębiorstwa zagraniczne odgrywają w handlu zagranicznym województw, świadczy wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych firm z udziałem kapitału zagranicznego. Liczony on jest jako relacja udziału danego województwa w ogólnopolskim eksporcie firm z udziałem kapitału zagranicznego do udziału danego województwa w całkowitym eksporcie Polski. Wskaźnik wyższy od jedności wskazuje, że firmy te generują eksport w stopniu większym od przedsiębiorstw krajowych, czyli ich skłonność do eksportu jest wyższa niż firm rodzimych. Wartość tego wskaźnika w 1998 r. w województwie zachodniopomorskim wynosiła 1,50.

10.6. Rola małych i średnich przedsiębiorstw w handlu zagranicznym

Wartość eksportu małych i średnich przedsiębiorstw w województwie zachodniopomorskim w 1995 r. kształtowała się na poziomie 142 USD, a w 1997 r. wzrosła do 166 USD. Z punktu widzenia wysokości tego wskaźnika plasuje to Zachodniopomorskie na 4. miejscu w kraju. Z kolei, wartość importu MSP na 1 mieszkańca wynosiła w 1995 r. 222 USD, a w 1997 r. wzrosła do 304 USD (4. miejsce w Polsce).

Dość znaczne zwiększenie obu wskaźników wskazywać może na wzrost znaczenia małych i średnich firm w handlu zagranicznym Zachodniopomorskiego. Świadczy o tym również wskaźnik ujawnionych przewag komparatywnych MSP. Stanowi on relację udziału danego województwa w ogólnopolskim eksporcie MSP do udziału województwa w całkowitym eksporcie Polski. Wskaźnik wyższy od jedności wskazuje, że małe i średnie przedsiębiorstwa kreuja strumienie eksportu w stopniu większym niż duże firmy. Wartość tego wskaźnika była w 1997 r. dla Zachodniopomorskiego wyższa od jedności i wynosiła 1,17.

10.7. Podsumowanie

Handel zagraniczny stanowi obecnie jeden z najważniejszych czynników wzrostu gospodarczego. Eksport regionalny jest funkcją konkurencyjności gospodarki.

Przy ocenie handlu zagranicznego należy zwrócić uwagę na fakt, że obecne obroty handlowe są najczęściej rezultatem aktywności ostatnich 10 lat, kiedy to praktycznie od początku nawiązywano kontakty handlowe i podejmowano wysiłki wejścia na nowe, wysoko konkurencyjne rynki.

Zachodniopomorskie należy do nielicznej grupy województw, w których w 1998 r. osiągnięto dodatnie saldo wymiany handlowej. Eksport na 1 mieszkańca był wyższy od analogicznego wskaźnika dla Polski. Tempo wzrostu eksportu w analizowanym okresie było jednak nieco wolniejsze niż przeciętnie w Polsce.

Cechą charakterystyczną eksportu Zachodniopomorskiego jest bardzo duża koncentracja obrotów w jednej grupie dóbr (środki transportu wodnego). W 1998 r. udział tej grupy sięgał 33 %. Fakt, że wartość kontraktów jest tu bardzo wysoka, wywołuje znaczne wahania wartości eksportu oraz w wysokim stopniu uzależnia wielkość eksportu od wahań koniunktury i zmian popytu na rynkach światowych.

11. Atrakcyjność inwestycyjna

Umiejętność kreowania atrakcyjności jest jednym z istotnych czynników, które mogą przyczynić się do wzrostu gospodarczego i zmniejszenia dysproporcji w rozwoju. Postrzeganie przez przedsiębiorców regionu jako atrakcyjnego determinuje ich decyzje lokalizacyjne, a bezpośrednie inwestycje zagraniczne, jak wiadomo, wywołują szereg pozytywnych skutków. Do najważniejszych z nich należą:

- napływ kapitału wiąże się z importem nowoczesnych technologii, które poprzez proces dyfuzji upowszechniają się w całej gospodarce,
- firmy zagraniczne stwarzają popyt na siłę roboczą, a zatem mogą przyczynić się do spadku bezrobocia,
- znaczne inwestycje kapitału zagranicznego wywołują często lokalny *boom* inwestycyjny. Wystarczy wspomnieć, że przy budowie fabryki Opel w Gliwicach, szacowanej na 530 milionów DEM, polscy przedsiębiorcy uzyskali kontrakty na sumę bliską 200 milionów marek,
- poprzez lepszą organizację produkcji i dojrzałość marketingową oddziałują na inne przedsiębiorstwa,
- firmy zagraniczne przyczyniają się w znacznym stopniu do wzrostu regionalnego PKB i eksportu.

11.1. Założenia metodologiczne

Fakt, że inwestycje z udziałem kapitału zagranicznego przyczyniają się do likwidacji dysproporcji regionalnych, powoduje, że nie traci znaczenia problem identyfikacji motywów, którymi kierują się inwestorzy zagraniczni wybierając lokalizację firmy w danym regionie.

Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową rozpoczął badania dotyczące regionalnego zróżnicowania atrakcyjności inwestycyjnej Polski w 1993 r. W tym czasie przeprowadzono ponad 700 ankiet w firmach z udziałem kapitału obcego. Jak wynikało z odpowiedzi uzyskanych od inwestorów, czynniki, które uwzględniają oni w kalkulacjach dotyczących decyzji lokalizacyjnych można podzielić na:

- czynniki stymulujące do podjęcia działalności inwestycyjnej (tzw. stymulanty),
- czynniki destymulujące ich potencjalną aktywność inwestycyjną (tzw. destymulanty),
- czynniki obojętne, które nie mają wpływu na określoną decyzję inwestycyjną (nominanty).

Do grupy czynników stymulujących działalność inwestycyjną w danym regionie należą: poziom rozwoju przemysłu, zasoby i kwalifikacje siły roboczej, wysoka chłonność lokalnego rynku, dobrze rozwinięta infrastruktura rynkowa i transportowa (sieć dróg, kolei, sprawnie działająca telekomunikacja, obecność portu lotniczego, ewentualnie portów morskich, przychylność władz lokalnych wobec inwestorów zagranicznych, jasność, klarowność i stabilność przepisów stanowionych przez gminy).

Do czynników wpływających zniechęcająco na inwestorów należą: wysoka stopa bezrobocia i związane z nią patologie, zagrożenia wynikające z wysokiej przestępczości, brak kompatybilności w legislacji między krajami eksportującymi i importującymi

kapitał, degradacja środowiska naturalnego, trudności ze znalezieniem lokalu, wysokie ceny ziemi, długi okres załatwiania formalności, zmiany w przepisach ustanawianych przez gminy itd.

Należy dodać, że część z wymienionych czynników nie jest jednoznacznie oceniana przez wszystkich inwestorów. Przykładowo, wysoki wskaźnik bezrobocia może zachęcać do lokalizacji firmy, ponieważ stanowi gwarancję na pozyskanie taniej, zdyscyplinowanej załogi, która nie jest skłonna do akcji reindykacyjnych, mających na celu wzrost płac. Podobnie, zanieczyszczenie środowiska naturalnego może stanowić czynnik zniechęcający do podejmowania działalności na danym terenie (szczególnie dla producentów żywności) lub bodziec do lokalizacji (dla przedsiębiorstw, których funkcjonowanie związane jest z rekultywacją środowiska, np. budowa oczyszczalni ścieków).

Założenie, że inwestorzy, poza kompleksową makroekonomiczną oceną klimatu inwestycyjnego, dokonują waloryzacji tylko niektórych interesujących ich aspektów charakteryzujących region, było podstawą wyróżnienia tzw. mikroklimatów, na które składają się: dostępność komunikacyjna, chłonność rynku, rynek pracy, poziom rozwoju przemysłu, otoczenie dla biznesu, transformacja gospodarki, atrakcyjność turystyczna i stan środowiska przyrodniczego³¹.

Obecnie prezentowana klasyfikacja województw stanowi pierwszą próbę oceny ich atrakcyjności inwestycyjnej po reformie administracyjnej. Warto podkreślić raz jeszcze, że nowy podział znacznie stymulować procesy zmian jakościowych, które w dynamiczny sposób będą wpływać na różne cechy przestrzeni i zmieniać klimat inwestycyjny w regionach.

11.2. Atrakcyjność inwestycyjna województwa³²

Położenie Zachodniopomorskiego jest bardzo korzystne. Główny układ komunikacyjny tworzą drogi międzynarodowe: E-28 (Berlin–Szczecin–Gdańsk) i E-65, łącząca bazy promowe i porty Szczecina i Świnoujścia z zapleczem oraz drogi o znaczeniu krajowym: nr 10 (Szczecin–Piła–Bydgoszcz–Toruń–Warszawa), nr 11 (Kołobrzeg–Koszalin–Piła–Poznań), nr 21 (Słupsk–Szczecinek–Poznań) i nr 23 (Koszalin–Bydgoszcz).

Obszar Zachodniopomorskiego jest położony w strefie projektowanego systemu autostrad i dróg ekspresowych. Przez województwo przebiegać będzie w układzie południkowym autostrada A-3, od węzła w Szczecinie w kierunku Gorzowa Wielkopolskiego, Zielonej Góry i Legnicy (na trasie zbliżonej do obecnej drogi E-65), oraz nadmorska droga ekspresowa *Via Hanseatica*, o przebiegu podobnym do drogi międzynarodowej E-28 (Szczecin–Koszalin–Gdańsk–Kaliningrad–Ryga–Tallin).

³¹ Metodologia bazuje na tzw. wskaźnikach taksonomicznych. W badaniu zastosowano procedurę dwuetapową. W etapie pierwszym sporządzono najszerzy zestaw potencjalnych cech diagnostycznych, charakteryzujących dany mikroklimat. W etapie II wyeliminowano te cechy, które nie spełniają kryteriów formalnych. Obszerniejsze informacje na temat wykorzystanych wskaźników znaleźć można w opracowaniu IBnGR: „Atrakcyjność inwestycyjna województw. Ujęcie regionalne”.

³² Obliczenia dotyczące wskaźników atrakcyjności inwestycyjnej bazują na danych szacunkowych. W przygotowaniu znajduje się publikacja IBnGR, która zawierać będzie badania oparte na oficjalnych statystykach GUS.

Najistotniejsze z punktu widzenia **położenia komunikacyjnego** regionu wydają się jednak połączenie autostradą Szczecina z Berlinem (droga międzynarodowa E-28) oraz połączenia promowe z południową Szwecją (Ystad) i Danią (Kopenhaga) z baz promowych w Świnoujściu.

Po 1989 r. położenie i bezpośrednie sąsiedztwo Unii Europejskiej stało się ogromną szansą rozwoju województwa. Warto dodać, że Szczecin jest jedyną dużą polską aglomeracją miejską (łącznie ze Stargardem Szczecińskim, Policami, Goleniowem i Gryfinem), którą wraz z mniejszymi miejscowościami w aglomeracji zamieszkuje ponad 600 tys. osób, położoną w strefie przygranicznej. Odległość liczona od centrum miasta do najbliższego przejścia granicznego (Lubieszyn) wynosi 13 km.

Położenie komunikacyjne regionu w układzie powiązań komunikacji lotniczej jest również korzystne. Port lotniczy w Goleniowie posiada regularne połączenia z lotniskiem warszawskim. Ponadto, dzięki autostradzie Szczecin–Berlin, odległość czasowa do lotnisk berlińskich wynosi ok. 2 godzin jazdy samochodem.

Z punktu widzenia **dostępności komunikacyjnej**, Zachodniopomorskie znajduje się w klasie B.

W województwie występują wyraźnie różnice w **uprzemysłowieniu**. Relatywnie słabiej rozwinięty jest przemysł dawnego Koszalińskiego, gdzie dominuje produkcja tarcicy iglastej, liściastej, maszyn do obróbki plastycznej metali oraz przemiał zbóż (5,6 %).

W dawnym Szczecińskim dobrze rozwinięty jest przemysł chemiczny (nawozy sztuczne, włókna celulozowe), a przede wszystkim przemysł stoczniowy.

Region zachodniopomorski należy do ważnych producentów energii elektrycznej. Dobrze rozwinięta jest również infrastruktura przesyłania energii elektrycznej, szczególnie w zakresie powiązania liniami przesyłowymi 400 kV i 220 kV.

Z punktu widzenia **poziomu rozwoju przemysłu**, województwo należy do klasy B.

Atutem **rynku pracy** województwa jest dobrze przygotowana i wysoko kwalifikowana siła robocza. Mimo to, wskaźnik bezrobocia jest wyższy od przeciętnej w kraju. Korzystnym przejawem jest notowany od 1994 r. systematyczny spadek liczby pozostających bez pracy.

Na ogólnej sytuacji Zachodniopomorskiego rynku pracy wyraźnie „zaciążyła” sytuacja byłego Koszalińskiego, w którym wskaźnik bezrobocia należał do najwyższych w Polsce. W mikroklimacie **rynek pracy**, Zachodniopomorskie zostało sklasyfikowane w klasie B.

W województwie wzrasta znaczenie sektora stanowiącego **otoczenie biznesu**. Odbywa się tu wiele cyklicznych imprez targowych, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych, działają kluby biznesu, izby przemysłowo-handlowe i stowarzyszenia przedsiębiorców³³. W województwie znajdują się 2 centrale i 125 oddziałów bankowych.

W mikroklimacie **otoczenie biznesu** województwo znajduje się w klasie A.

W Zachodniopomorskie postępują procesy **transformacji gospodarki**. Przejawiają się one zarówno w postępach prywatyzacji przedsiębiorstw, zmniejszaniu się roli sektora państwowego, jak i zwiększaniu liczby firm typu *joint-venture*. W latach 1994–1997 liczba firm państwowych zmniejszyła się, a w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców

³³ W. Dziemianowicz, Transformacja gospodarki, opracowanie IBnGR.

Tabela 11.1.

Ocena atrakcyjności inwestycyjnej województwa

Mikroklimat inwestycyjny	Klasa atrakcyjności
Dostępność komunikacyjna	B
Poziom rozwoju przemysłu	B
Rynek pracy	B
Otoczenie biznesu	A
Transformacja gospodarki	A
Chłonność rynku	B
Atrakcyjność turystyczna	A
Ogólna atrakcyjność inwestycyjna	B

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

wskaźnik przewyższał średnie krajowe tempo likwidacji tych przedsiębiorstw. Z punktu widzenia dynamiki przyrostu spółek z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców, Zachodniopomorskie zajmuje 3. miejsce w kraju.

Dynamika **procesów transformacji** plasuje województwo w klasie A.

Chłonność polskiego rynku jest ciągle – w porównaniu z innymi wysoko rozwiniętymi krajami – ograniczona relatywnie niskim poziomem wynagrodzeń. Z punktu widzenia tego wskaźnika, Zachodniopomorskie plasuje się na 7. miejscu w Polsce ze wskaźnikiem o 4 % niższym od średniej krajowej³⁴. Dochody firm zlokalizowanych w regionie szacowane są na 2,65 % dochodów wszystkich podmiotów prawnych w Polsce. Import, stanowiący element zagregowanego popytu w 1997 r. kształtował się na poziomie 806 USD *per capita*.

Łączna ocena **chłonności rynku** plasuje Zachodniopomorskie w klasie B.

Województwo jest również atrakcyjne turystycznie. Znajduje się tu wiele znanych miejscowości turystyczno-wypoczynkowych – zarówno w strefie nadmorskiej, jak i pojeziernej. W regionie zlokalizowane są uzdrowiska (głównie w strefie nadmorskiej), wśród których największe znaczenie mają: Świnoujście, Kamień Pomorski oraz Kołobrzeg.

Turystyka może stać się bardzo ważną gałęzią gospodarki. Bliskość wielkiej aglomeracji berlińskiej i walory środowiska przyrodniczego stwarzają warunki do przekształcenia się regionu w obszar turystyki weekendowej. Szczególnie atrakcyjny jest Zalew Szczeciński z siecią portów i przystani jachtowych, stanowiących bazę rozwoju turystyki żeglarskiej – atrakcyjnej zarówno dla mieszkańców Polski, jak i Niemiec czy innych krajów bałtyckich.

Z punktu widzenia **atrakcyjności turystycznej** Zachodniopomorskie znajduje się w klasie A.

W łącznej ocenie **atrakcyjności inwestycyjnej**, województwo zachodniopomorskie znajduje się w klasie B – wykres 11.1 i tabela 11.1.

³⁴ B. Wyżnikiewicz, Poziom i źródła dochodów w województwach, opracowanie IBnGR.

Wykres 11.1. Ocena atrakcyjności inwestycyjnej województw

12. Jakość życia w miastach

Wraz ze zwiększaniem się liczby inwestorów i wartości podejmowanych inwestycji zmienia się ranga poszczególnych motywów przesądzających o lokalizacji przedsiębiorstw. Jest to spowodowane m.in. zmniejszaniem się liczby atrakcyjnych ofert prywatyzacyjnych i relatywnym wzrostem udziału inwestycji tworzonych od podstaw (tzw. *greenfield investment*). W początkowym etapie transformacji inwestorzy nabywali przedsiębiorstwa państwowe, które były w stosunkowo najlepszej sytuacji ekonomicznej. Jak już wspomniano, z ankiet przeprowadzonych przez IBnGR wynika, że przedsiębiorcy uwzględniali również takie czynniki, jak sytuacja na rynku pracy, położenie regionu, chłonność rynku, zaawansowanie procesów transformacji i inne³⁵.

Wzrost liczby firm z udziałem kapitału zagranicznego w Polsce oraz ich znaczna koncentracja w kilku aglomeracjach powoduje, że słabiej działa efekt określany jako bezwładność kapitału (kapitał przyciąga kapitał). **Jednym z istotnych dodatkowych elementów oceny atrakcyjności regionu staje się natomiast jakość życia w miastach, rozważanych jako potencjalne miejsca lokalizacji działalności inwestycyjnej.**

Jakość życia jest kategorią subiektywną i kształtowaną przez wiele czynników³⁶. Różni się ona od oceny atrakcyjności inwestycyjnej, ponieważ uwzględnia realne warunki życia, a nie kalkulację potencjalnych zysków i strat, którą przeprowadza inwestor podejmując decyzje lokalizacyjne. W prezentowanej analizie czynniki kształtujące jakość życia podzielono na następujące grupy:

- sytuacja demograficzna,
- stan środowiska naturalnego,
- sytuacja mieszkaniowa ludności,
- sieć handlowa,
- możliwości edukacji i kształcenia (szkoły i uczelnie),
- dostęp do kultury (muzea, biblioteki, kina stałe, teatry, filharmonie),
- ochrona zdrowia (ośrodki zdrowia, szpitale, liczba lekarzy i stomatologów, przedwczesna umieralność, umieralność niemowląt),
- stan transportu i komunikacji miejskiej,
- infrastruktura sportowa (kryte pływalnie, boiska, korty, tereny rekreacyjne),
- stopa życiowa mieszkańców,
- bezpieczeństwo życia (liczba przestępstw, w tym zabójstw, liczba wypadków drogowych).

W obecnym, pierwszym badaniu dotyczącym jakości życia, uwzględniono 66 miast-powiatów grodzkich. Z punktu widzenia liczby mieszkańców jest to zbiór znacznie zróżnicowany, ponieważ zawiera takie ośrodki jak Warszawa (1 624 843 mieszkańców) oraz Sopot (43 026 mieszkańców).

³⁵ Por. siedem edycji „Mapy ryzyka inwestycyjnego”.

³⁶ Więcej informacji na temat wskaźników wykorzystanych w badaniach znaleźć można w opracowaniu IBnGR: „Jakość życia w miastach”.

Przy analizie poszczególnych czynników wpływających na jakość życia uderza ich bardzo duże zróżnicowanie w poszczególnych miastach.

Przykładem zmienności cech może być udział ścieków oczyszczonych w całości ścieków przemysłowych produkowanych w aglomeracjach. Wskaźnik ten w wielu miastach poprawił się i w niektórych ośrodkach ścieki w całości są oczyszczane (Chełm, Jelenia Góra, Koszalin, Legnica, Lublin, Nowy Sącz, Piekary Śląskie, Piotrków Trybunalski, Siedlce). Znajdują się jednak w Polsce również takie miasta, w których udział ścieków oczyszczanych w całości ścieków przemysłowych jest znikomy (Grudziądz – 1,8 %, Kalisz – 5,3 %, Toruń – 9,2 %, Bydgoszcz – 27,2 %).

Znacznie zróżnicowane są również wskaźniki charakteryzujące ochronę zdrowia, dostęp do kultury. Przykładem dobrego wyposażenia w infrastrukturę sportową są miasta województwa śląskiego, gdzie wskaźniki charakteryzujące tę infrastrukturę w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców są wielokrotnie wyższe niż w innych aglomeracjach.

Przy analizie jakości życia w miastach nasuwają się następujące uwagi:

1. Jak już stwierdzono, jakość życia jest kategorią subiektywną i jej percepcja jest zróżnicowana. Z reguły, za największe wady i mankamenty godzące w komfort życia mieszkańcy miast uważają te cechy funkcjonowania aglomeracji, które w danym mieście są najbardziej uciążliwe. Z tego względu trudno jest wprowadzić gradację cech i uporządkować je według hierarchii ważności.

Opinie mieszkańców zróżnicowane są również w zależności od wieku. Dla młodszej generacji ważna jest dobrze rozwinięta infrastruktura sportowa, dostęp do rozrywek, dla starszej – bezpieczeństwo życia i ochrona zdrowia.

W pewnych jednak okolicznościach gradacja ważności cech określających jakość życia ulega przewartościowaniu. Dzieje się tak w sytuacjach zagrożenia zdrowia, kiedy możliwość szybkiej diagnozy i zapewnienie właściwego leczenia może ratować ludzkie życie. Jeżeli istniejąca w miastach infrastruktura szpitalna nie zapewnia takiego działania, wszystkie pozostałe aspekty jakości życia tracą na znaczeniu.

2. Część cząstkowych klimatów oceniających jakość życia jest uniwersalna, tzn. dotyczy w jednakowym stopniu wszystkich mieszkańców (np. infrastruktura drogowa, szpitalna, sieć placówek szkolnych), część natomiast postrzegana jest negatywnie głównie przez osoby gorzej sytuowane, które nie mogą podnieść jakości swojego życia ze względu na niski poziom stopy życiowej (standard mieszkań).

3. Jakość życia jest postrzegana przez szereg osób dość jednostronnie, często przez pryzmat powierzchownych obserwacji. Powoduje to, że krążą pewne tzw. prawdy obiegowe o „lepszych” lub „gorszych” do zamieszkania ośrodkach. Opinie te często nie mają nic wspólnego z wszechstronną analizą. Fakt, że w mieście znajduje się bardzo atrakcyjny dla turystów kompleks zabytków nie oznacza, że charakteryzuje się ono wysoką przeciętną jakością życia.

Oceny jakości nie można również ograniczać do postrzegania standardu życia przez klasy dobrze i bardzo dobrze sytuowane (które nie mają problemów z kupnem mieszkań i rzadko korzystają z transportu miejskiego). Ocena jakości życia ma charakter ogólny, należy jej więc również dokonywać z punktu widzenia osób posiadających mieszkania bez kanalizacji i opalane węglem.

4. W ostatnim dziesięcioleciu zachodzą w miastach burzliwe zmiany, które w sposób bardzo odczuwalny podnoszą jakość życia we wszystkich polskich aglomeracjach. Część

zaległości udaje się „odrobić” szybciej (zakupy taboru komunikacyjnego), część – wymagających kapitałochłonnych inwestycji – wolniej (budowa oczyszczalni, rozbudowa i modernizacja dróg miejskich). Należy pamiętać, że prezentowana ocena uwzględnia te pozytywne przeobrażenia, ale rozpatrywane są one w relacji do podobnych, być może bardziej dynamicznych przekształceń zachodzących w innych miastach. Trzeba również dodać, że każda nowa oddana do użytku inwestycja będzie się „przekładać” na poprawę jakości życia.

5. Jakość życia w miastach jest w znacznej mierze związana z wielkością aglomeracji (liczbą mieszkańców). W Polsce, duże miasta – ze względu na relatywnie wyższe inwestycje w przeszłości – posiadają znacznie lepsze wskaźniki, jeżeli chodzi o kulturę, ochronę zdrowia, możliwości czynnej rekreacji i dlatego często postrzegane są jako atrakcyjniejsze. Z drugiej jednak strony, większość wielkich aglomeracji ma (w stosunku do bardzo dużej liczby zarejestrowanych samochodów) źle rozwiniętą sieć dróg, co powoduje ogromne utrudnienia w transporcie i komunikacji, a zatem obniża jakość życia³⁷.

Aby uniknąć uśredniania prawidłowości typowych dla aglomeracji o określonej liczebności, zdecydowano się na podział miast na grupy. Kryterium podziału stanowiła liczba mieszkańców.

W I grupie znalazły się miasta, których liczba mieszkańców przekracza 150 tysięcy.

II grupa zawiera miasta, które liczą od 75 tysięcy do 150 tysięcy osób, III natomiast te, w których ludności jest mniej niż 75 tysięcy.

W województwie zachodniopomorskim do miast objętych badaniem należą: Szczecin z grupy I, Koszalin z grupy II oraz Świnoujście z grupy III. Klasyfikację łączną miast Zachodniopomorskiego, która bazuje na 50 cechach z różnych punktów widzenia oceniających jakość życia, zawiera tabela.

Tabela 12.1.

Jakość życia w miastach – powiatach grodzkich

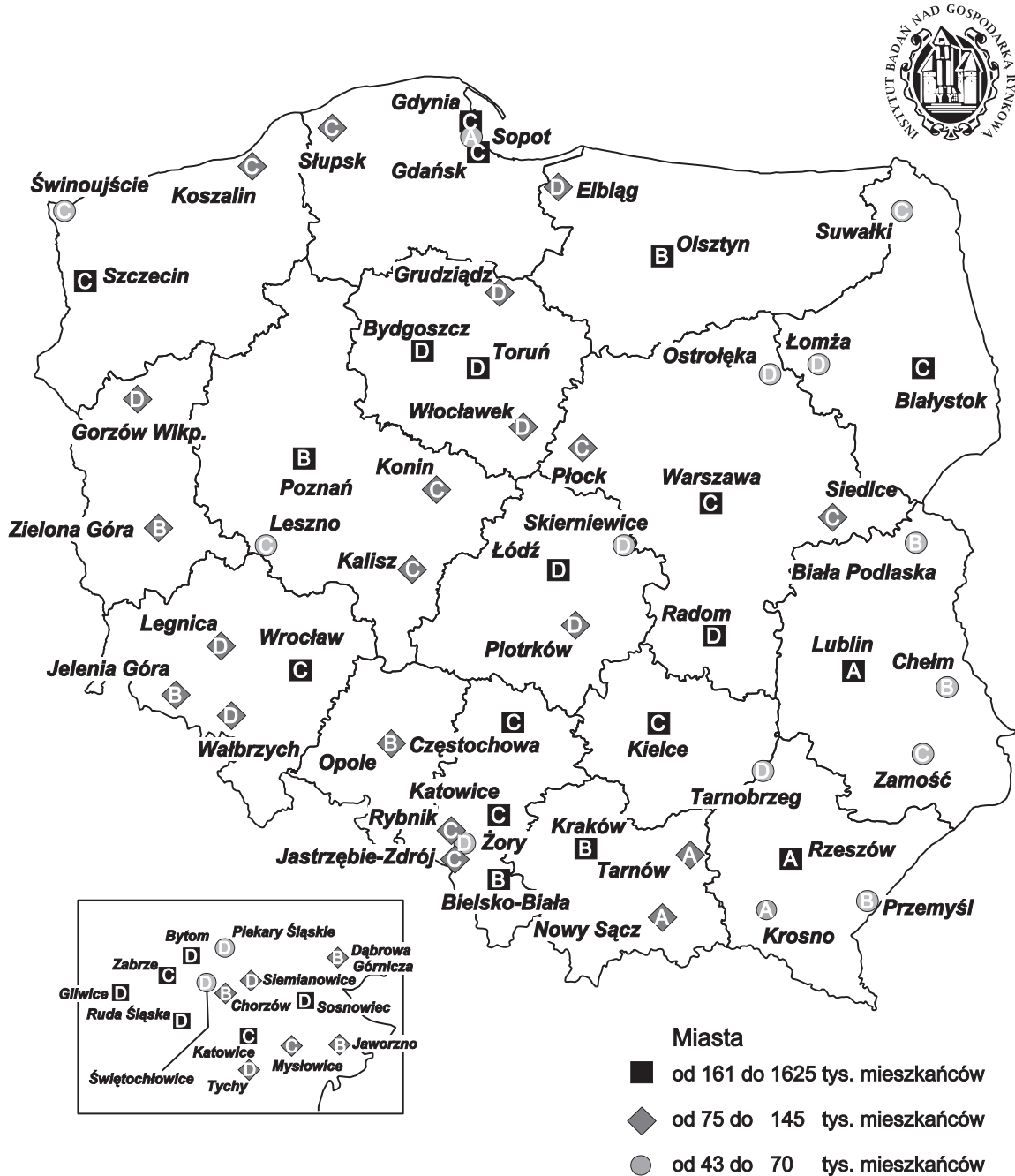
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Szczecin	B	D	B	B	D	C	B	C	C	D	D	C
Koszalin	C	A	C	B	D	A	C	C	D	D	D	C
Świnoujście	B	C	B	A	C	C	B	D	B	D	C	C

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

1. Sytuacja demograficzna.	7. Dostęp do kultury.
2. Stan środowiska naturalnego.	8. Stan i ochrona zdrowie mieszkańców.
3. Sytuacja mieszkaniowa mieszkańców.	9. Poziom stopy życiowej.
4. Sieć handlowa.	10. Bezpieczeństwo życia mieszkańców.
5. Transport i komunikacja miejska.	11. Infrastruktura rekreacji.
6. Możliwości edukacji i kształcenia na poziomie wyższym.	12. Wskaźnik syntetyczny.

³⁷ W Polsce, podobnie jak w innych krajach wysoko rozwiniętych, pojawia się moda na mieszkanie poza obrębem wielkich miast, w osiedlach zlokalizowanych na ich obrzeżach.

Wykres 12.1. Ocena jakości życia w miastach – powiatach grodzkich

13. Pomoc państwa

O konkurencyjności regionów, obok zdolności eksportowej, świadczy zakres pomocy państwa przydzielanej poszczególnym działom gospodarki i podmiotom.

Rozwój polskiego przemysłu i osiągnięcie konkurencyjności polskich produktów na rynkach międzynarodowych są uwarunkowane m.in. dokonaniem restrukturyzacji przemysłu w zakresie form własności, struktury gałęziowej, wielkości przedsiębiorstw i przekształceń wewnątrz przedsiębiorstw.

Istotnym sposobem zwiększania konkurencyjności polskiej produkcji jest restrukturyzacja sektorowa przestarzałych, kapitałochłonnych branż, takich jak górnictwo węgla kamiennego, elektroenergetyka, sektor naftowy, obronny, hutnictwo żelaza i stali. Proces ten ma polegać na wspieraniu rozwoju gałęzi „wysokich szans”, co ma prowadzić do zmiany gałęziowej struktury przemysłu na rzecz wzrostu udziału produkcji nowoczesnej o dobrych szansach zbytu.

Pomoc państwa ma właśnie zachęcać do takiej transformacji i ograniczać się do niezbędnego minimum, a nie stanowić podstawę egzystencji branż i sektorów.

Stosowanie pomocy państwa jest regulowane na podstawie art. 63 Układu Europejskiego³⁸. Zgodnie z nim, uznaje się za niezgodną z właściwą realizacją Układu „(...) wszelką pomoc publiczną, która zniekształca lub grozi zniekształceniem konkurencji poprzez faworyzowanie niektórych przedsiębiorstw lub produkcji niektórych towarów (...), o ile pomoc ta może mieć negatywny wpływ na handel między Polską a Wspólnotą”. Art. 63 Układu Europejskiego jest zmodyfikowanym powtórzeniem art. 92 Traktatu Rzymskiego o WE w tej jego części, która mówi, iż pomoc państwa jest niedopuszczalna, jeśli prowadzi do wypaczenia lub zagraża naruszeniu konkurencji w handlu między krajami członkowskimi. W stosunku do produktów stalowych ma zastosowanie art. 8 protokołu 2 do Układu Europejskiego, uzależniający dopuszczenie stosowania pomocy państwa w tym sektorze od procesu restrukturyzacji tej gałęzi.

Stanowisko Wspólnoty w kwestii ogólnego stosowania pomocy państwa przewiduje tzw. derogacje, czyli wyjątki zezwalające na odstępstwa od generalnego zakazu wyrażonego art. 92.1 Traktatu Rzymskiego.

Derogacje te zezwalają na udzielanie pomocy socjalnej przez państwo indywidualnym konsumentom, o ile nie wiąże się to z dyskryminacją produktów ze względu na pochodzenie oraz na udzielanie pomocy przyznanej na naprawianie szkód będących wynikiem klęsk żywiołowych lub innych wyjątkowych okoliczności.

Ponadto derogacje mogą uznać za zgodną z zasadami Wspólnoty pomoc o charakterze przejściowym:

- przeznaczoną na rozwój gospodarczy regionów, gdzie poziom życia jest szczególnie niski lub gdzie występuje w poważnej skali zjawisko niepełnego zatrudnienia,
- przyczyniającą się do realizacji ważnych projektów dotyczących wspólnych interesów państw członkowskich lub zapewniającą likwidację poważnych zaburzeń gospodarczych,

³⁸ Pomoc państwa, *Narodowy Program Przygotowania do Członkostwa w UE*, 1998, KIE, Warszawa.

- sprzyjającą rozwojowi pewnych dziedzin działalności lub pewnych regionów gospodarczych, jeżeli nie wpływa to niekorzystnie, z punktu widzenia wspólnych interesów, na warunki wymiany handlowej między państwami członkowskimi,
 - inną określoną przez Radę Wspólnoty w decyzji przyjmowanej kwalifikowaną większością w głosowaniu nad propozycją przedstawioną przez Komisję Wspólnoty.
- Cele, które uzasadniają kryteria przyznawania pomocy przez Komisję Europejską, to głównie finansowanie:
- badań i rozwoju,
 - działań na rzecz ochrony środowiska i odnawialnych zasobów,
 - tworzenia nowych miejsc pracy,
 - ratowania i restrukturyzacji przedsiębiorstw w trudnej sytuacji,
 - rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw,
 - rozwoju regionalnego³⁹.

Szczególne zasady odnoszą się również do udzielania pomocy na rzecz ratowania upadających przedsiębiorstw. *W tym przypadku pomoc musi mieć charakter wyjątkowy i pilny, kwota musi być ograniczona do wysokości potrzeb i jest udzielana w okresie ograniczonym, pomoc ta musi mieć też uzasadnienie realizacji interesu ogólnego oraz nie powinna naruszać konkurencji w krajach sąsiednich. Warunkiem przyznania pomocy restrukturyzacyjnej w branży, w której jest nadmiar mocy produkcyjnych, jest ograniczenie wielkości produkcji.* Udzielana pomoc musi być monitorowana przez Komisję.

Wniosek strony polskiej zawarty w stanowisku negocjacyjnym dotyczy możliwości zastosowania elastycznej interpretacji zasad udzielania pomocy publicznej ze względu na specyficzną sytuację, w której znajduje się nasza gospodarka, będąca w procesie transformacji. Oznacza to, że oceniane negatywnie przez Komisję Europejską formy pomocy mogą okazać się w polskich warunkach konieczne do przyspieszenia procesu rozwoju gospodarczego oraz dokończenia procesów restrukturyzacji niektórych branż i sektorów.

W prawie polskim nie są regulowane zagadnienia związane z monitorowaniem pomocy publicznej. Dlatego przygotowano dwa akty prawne, które wypełniają lukę w zakresie zasad udzielania i monitorowania pomocy publicznej, a które harmonizują polskie ustawodawstwo z prawem europejskim.

Zagadnienia pomocy publicznej w polskim prawie reguluje **Ustawa o finansach publicznych, uchwalona przez Sejm RP w 1998 r.**, dotycząca zasad gospodarowania środkami publicznymi, których wydatkowanie musi być jawne i z poszanowaniem zasad uczciwej konkurencji.

W celu stworzenia podstaw prawnych do zbierania oraz przekazywania właściwym organom informacji na temat udzielonej pomocy przedsiębiorcom, w Ministerstwie Gospodarki został opracowany **projekt ustawy o zasadach udzielania pomocy publicznej przedsiębiorcom oraz jej monitorowaniu**. 23 czerwca 1999 r. Sejm skierował do Komisji projekt Ustawy o warunkach dopuszczalności i nadzorowaniu pomocy publicznej dla przedsiębiorców. Na dzień 21.10.1999 r. projekt był nadal w Komisji.

³⁹ Czerwińska E., *Pomoc państwa dla sektorów gospodarki w krajach Unii Europejskiej*, Biuro Studiów i Ekspertyz, Warszawa 1998.

Projekt jest jednym z ważnych elementów porządkowania finansów publicznych i jest to całkowita nowość w polskim ustawodawstwie. Celem ustawy jest zharmonizowanie reguł udzielania pomocy z regulacjami umów międzynarodowych, których stroną jest Polska, poprawa racjonalności wydatków publicznych na rzecz przedsiębiorstw oraz ograniczenie niekorzystnego wpływu pomocy na konkurencję. W prawodawstwie europejskim obowiązuje generalny zakaz udzielania pomocy ze środków publicznych przedsiębiorstwom. Wyjątki od tej reguły muszą być ściśle określone i rygorystycznie stosowane, chodzi bowiem o ochronę konkurencji i zasady równego traktowania przedsiębiorców.

Pomoc publiczną zdefiniowano w ustawie jako przysporzenie, bezpośrednio lub pośrednio, przez organa jej udzielające korzyści finansowych określonym przedsiębiorcom, którego skutkiem jest ich uprzywilejowanie w stosunku do konkurentów. Chodzi przede wszystkim o wydatki ze środków publicznych lub zmniejszanie świadczeń należnych od przedsiębiorców skarbowi państwa lub jednostkom samorządu terytorialnego. Formy tej pomocy to m.in. dotacje, ulgi podatkowe, dokapitalizowanie przedsiębiorstw, preferencyjne pożyczki, kredyty, poręczenia i gwarancje, odstąpienie od ustalania i poboru podatków, ich rozkładanie na raty, umarzanie oraz zbycie lub oddanie do korzystania mienia skarbu państwa na preferencyjnych warunkach. Generalnie pomoc może być udzielania jedynie w celu wspierania nowych inwestycji lub tworzenia nowych miejsc pracy, związanych z daną inwestycją oraz – doraźnie – w sytuacjach nadzwyczajnych (np. kryzys gospodarczy albo klęski żywiołowe). Projekt rozróżnia m.in. pomoc sektorową oraz regionalną. Pomoc sektorowa ma być kierowana do tych gałęzi gospodarki, które stwarzają szanse na rozwój oraz z drugiej strony do tych, w których niezbędna jest restrukturyzacja. Celem pomocy regionalnej jest pobudzenie rozwoju obszarów o wysokim stopniu bezrobocia i niskim poziomie życia mieszkańców oraz przyspieszenie rozwoju regionów, które znajdują się w lepszej sytuacji. Trzeci rodzaj pomocy miałby charakter ponadregionalny i pozasektorowy. Pomoc ta byłaby świadczona np. małym i średnim przedsiębiorstwom, firmom działającym w dziedzinie badań i rozwoju, inwestującym w przedsięwzięcia z zakresu ochrony środowiska, na inwestycje energooszczędne.

Projektowana granica pomocy opiera się na wspólnotowej zasadzie *de minimis*. Dopuszczalne będzie skierowanie do przedsiębiorcy pomocy nie przekraczającej równowartości 100 tys. euro w ciągu kolejnych trzech lat. Kwota ta przy korzystaniu z różnych tytułów pomocy nie podlega kumulacji. Nie istnieją ograniczenia w udzielaniu przez państwo pomocy eksportowej. Ten rodzaj pomocy – silnie uzależniony od wielkości eksportu – może być przeznaczony na tworzenie i funkcjonowanie sieci dystrybucyjnych i inne bieżące wydatki. Nie można skorzystać z pomocy eksportowej na pokrywanie kosztów udziału w targach, badań studialnych lub usług konsultingowych.

Charakterystycznym dla Polski odstępstwem od standardów europejskich w subsydiowaniu przemysłu jest niezbyt precyzyjne zapisanie w ustawie zasad pomocy dla przemysłów wrażliwych (górnictwa, hutnictwa, przemysłu stocznioowego, włókien sztucznych, motoryzacyjnego).

13.1. Założenia metodologiczne

Podstawą analizy były dane zawarte w sprawozdaniach finansowych F 01 z 1998 r., odnoszące się do przyznanej w ramach dotacji pomocy finansowej dla przedsiębiorstw za-

trudniających powyżej 50 osób. Wykorzystano dwa wskaźniki: udział dotacji w produkcji sprzedanej oraz udział dotacji w zysku brutto.

13.2. Analiza danych

Ogólna wartość pomocy udzielonej przedsiębiorcom w Polsce w 1998 r. wyniosła 6762,3 mln PLN, co stanowi 1649,7 mln euro⁴⁰. Pomoc ta stanowiła szacunkowo 1,8% wartości dodanej brutto w sektorze przedsiębiorstw. W krajach Unii Europejskiej w 1997 r. udział ten kształtował się na poziomie 2,5%⁴¹.

W przeliczeniu na jednego pracującego w przemyśle krajowym wartość pomocy wyniosła około 2146 PLN/1 pracującego⁴² (524 euro).

Pomoc państwa udzielona w 1998 r. przedsiębiorcom stanowiła około 1,2% PKB wobec 2% w 1997 r. Średnia wartość pomocy dla całej Wspólnoty za okres 1995–1997 wyniosła 1,2% PKB⁴³.

W 1998 r., podobnie jak w 1997 r., najczęściej stosowanymi instrumentami pomocy w Polsce były dotacje i subsydia podatkowe (ogółem 80% pomocy w 1997 r. i 75,9% w 1998 r.)⁴⁴.

Cele pomocy publicznej:

- **Pomoc sektorowa (ogółem 59,7 %):**

- górnictwo węgla kamiennego i brunatnego – 26,1 %,
- wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego – 0,1 %,
- kopalnictwo rud metali – 0,1 %,
- pozostałe górnictwo i kopalnictwo – 1,5 %,
- produkcja metali – 2,4 %,
- transport – 4,0 %,
- poczta i telekomunikacja – 0,6 %,
- pozostałe sektory – 24,8 %.

- **Pomoc horyzontalna (ogółem 40,0 %):**

- badania i rozwój – 0,9 %,
- ochrona środowiska – 5,8 %,
- inwestycje – 16,0 %,
- zatrudnienie – 7,9 %,
- rozwój przedsiębiorstwa – 8,2 %,
- inne cele – 1,2 %.

- **Pomoc regionalna – 0,3 %.**

⁴⁰ *Raport o pomocy publicznej w Polsce udzielonej przedsiębiorcom w 1998 roku*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 1999.

⁴¹ Dane te należy traktować z pewną ostrożnością, ponieważ w Polsce nie obejmują one części świadczeń na rzecz sektora przedsiębiorstw, które w UE traktuje się jako pomoc.

⁴² Liczba pracujących w przemyśle w 1998 r. wg stanu na 31.12.1998 r. to 3151 tys. osób.

⁴³ Dokonując interpretacji danych należy wziąć pod uwagę różnice w sposobie obliczania wartości dodanej brutto w Polsce i w krajach Unii Europejskiej.

⁴⁴ Tamże.

W 1998 r. w porównaniu z rokiem 1997 z budżetu państwa przeznaczono na pomoc publiczną w formie dotacji o 37 mln PLN mniej. W 1998 r. w porównaniu z 1997 r. przyrost udzielonej pomocy w formie dotacji zanotowano w dziale 10 – górnictwo węgla kamiennego i brunatnego o 8,2 %, w dziale 27 – produkcja metali o 27,5 %, w dziale 60,61 – transport o 1,4 %. W pozostałych działach zanotowano spadek udzielonej pomocy w formie dotacji. Z tej formy pomocy skorzystało 2884 beneficjentów.

W 1998 r. dotacje dla wszystkich sektorów gospodarki ogółem w Polsce wyniosły 4 663 084 tys. PLN, w tym dla województwa zachodniopomorskiego – 83 171 tys. PLN.

Najwięcej dotacji w roku 1998 otrzymał sektor usług Zachodniopomorskiego – 57 819 tys. PLN, a dalej – działalność produkcyjna – 13 235 tys. PLN i sektor I: górnictwo, kopalnictwo, leśnictwo i rolnictwo – 12 118 tys. PLN.

Pomoc państwa w formie dotacji dociera przede wszystkim do przedsiębiorstw państwowych. Poniższe zestawienie przedstawia udział dotacji w produkcji sprzedanej i udział dotacji w zysku brutto w zależności od formy własności przedsiębiorstw i ich liczby w regionie (tab. 13.1).

Tabela 13.1.

Zestawienie form własności przedsiębiorstw z udziałem dotacji w produkcji sprzedanej i udziałem dotacji w zysku brutto w 1998 r. w województwie

Forma własności przedsiębiorstwa	Liczba przedsiębiorstw w regionie	Udział dotacji w produkcji sprzedanej (%)	Udział dotacji w zysku brutto (%)
Prywatne	1940	0,1	3,7
Publiczne	243	0,7	38,5
Z udziałem zagranicznym	279	0,1	4,7

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Największy udział dotacji w zysku brutto odnotowano w sektorze publicznym – 38,5 %. W sektorze prywatnym, mimo że liczbą podmiotów przewyższa on sektor publiczny, udział dotacji w zysku brutto wyniósł w 1998 r. 3,7 %. Wśród największych przedsiębiorstw państwowych w regionie⁴⁵ należy wymienić: Z. CH. POLICE SA, Zespół Elektrowni Wodnych Dolna Odra SA i Zakład Energetyczny Koszalin SA. Sektor przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego odnotował 4,7-procentowy udział dotacji w zysku brutto.

Kolejne zestawienie (tab. 13.2 i wykres 13.1) przedstawia udział dotacji w produkcji sprzedanej ogółem w poszczególnych województwach.

Jak wynika z wykresu, województwo zachodniopomorskie uplasowało się na 14. miejscu pod względem udziału dotacji w produkcji sprzedanej wszystkich działów gospodarki – 0,3 %, obok Podlaskiego, Pomorskiego, Warmińsko-mazurskiego i Wielkopolskiego wyprzedzając województwo lubuskie i opolskie. Największy udział dotacji

⁴⁵ Na podstawie rankingu 100 największych firm państwowych według przychodów netto ze sprzedaży 1998, w: Peplak T., *Najwięksi wśród państwowych* w: Home&Market, nr 8/99.

Tabela 13.2.

Udział dotacji w produkcji sprzedanej wszystkich działów gospodarki w 1998 r. – porównanie województw

Województwo	Udział dotacji w produkcji sprzedanej (%)
Śląskie	0,9
Dolnośląskie	0,7
Mazowieckie	0,7
Małopolskie	0,6
Podkarpackie	0,6
Lubelskie	0,5
Kujawsko-Pomorskie	0,4
Łódzkie	0,4
Świętokrzyskie	0,4
Podlaskie	0,3
Pomorskie	0,3
Warmińsko-Mazurskie	0,3
Wielkopolskie	0,3
Zachodniopomorskie	0,3
Lubuskie	0,2
Opolskie	0,2

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

w produkcji sprzedanej województwa w 1998 r. zaobserwowano w sektorze I: górnictwo, leśnictwo, kopalnictwo i rolnictwo – 1,1 %. W sektorze usług udział ten wyniósł 0,4 %, a w sektorze działalność produkcyjna – 0,1 %.

Interesujące jest zestawienie wszystkich województw pod względem udziału dotacji w zysku brutto (tab. 13.3).

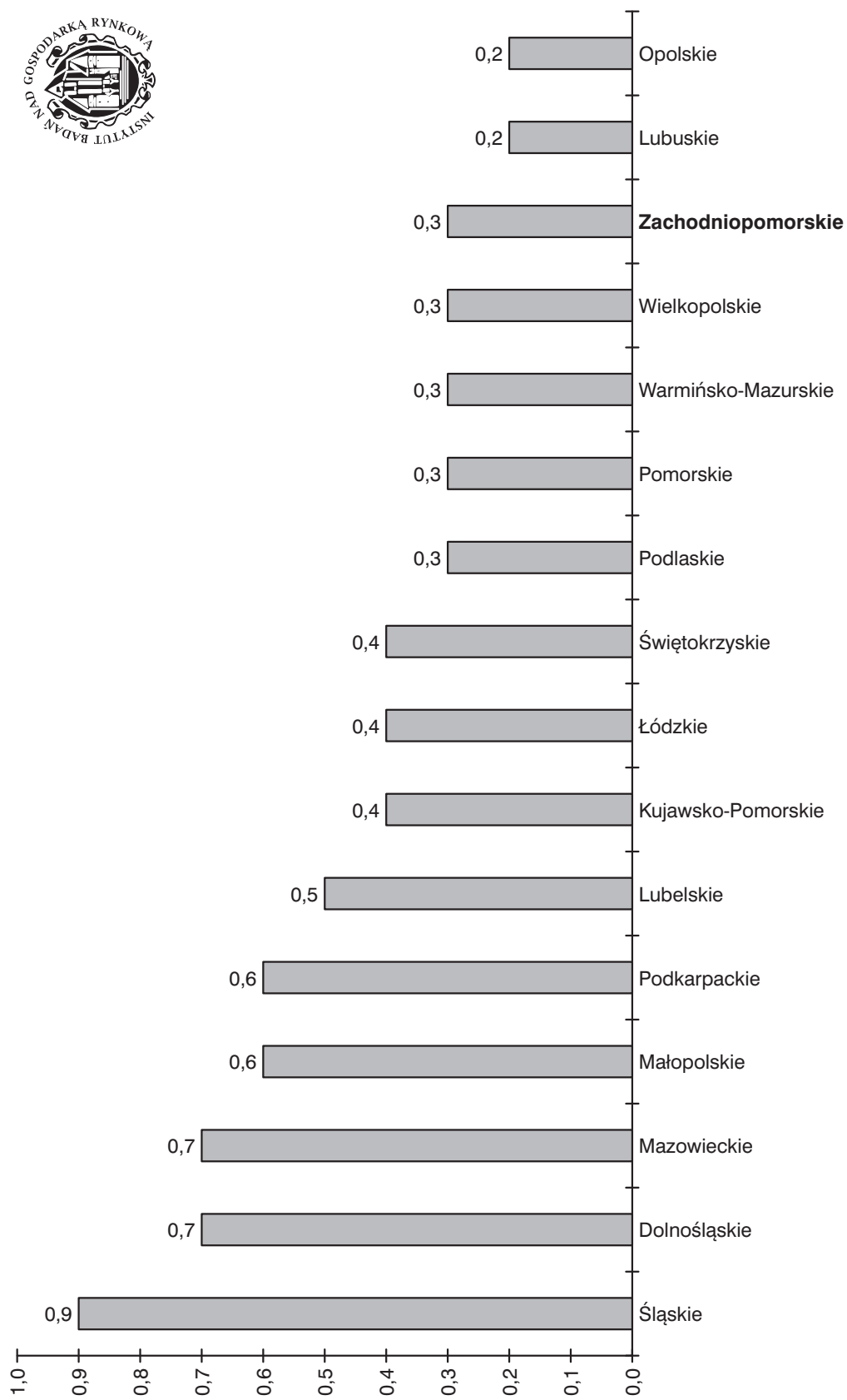
Jak pokazuje wykres, województwo zachodniopomorskie uplasowało się na 8. miejscu pod względem udziału dotacji w zysku brutto wszystkich działów gospodarki – 10,2 %. Najwyższy udział odnotowano w sektorze I: górnictwo, kopalnictwo, leśnictwo i rolnictwo – 28,1 %. W sektorze usług wyniósł on 13,2 %, a w sektorze działalność produkcyjna – 3,9 %.

W 1998 r. najwyższy udział dotacji w produkcji sprzedanej oraz w zysku brutto zanotowano w 10 działach EKD województwa zachodniopomorskiego wymienionych w tabelach 13.4 i 13.5.

Najwyższy udział dotacji w produkcji sprzedanej odnotowano w sekcji: działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem. Pozostałe sekcje tego zestawienia mają znacznie

Wykres 13.1. Udział dotacji w produkcji sprzedanej (w procentach) w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.3.

Udział dotacji w zysku brutto wszystkich działów gospodarki w 1998 r. – porównanie województw

Województwo	Udział dotacji w zysku brutto (%)
Śląskie	25,5
Podkarpackie	15,6
Lubelskie	15,1
Mazowieckie	14,5
Dolnośląskie	13,3
Małopolskie	12,5
Świętokrzyskie	10,4
Zachodniopomorskie	10,2
Łódzkie	9,3
Warmińsko-Mazurskie	8,8
Kujawsko-Pomorskie	8,7
Podlaskie	7,4
Wielkopolskie	6,8
Opolskie	5,6
Pomorskie	5,4
Lubuskie	4,9

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

niższy udział procentowy dotacji w produkcji sprzedanej. Jeśli chodzi o udział dotacji w zysku brutto, także działalność rekreacyjno-sportowa znalazła się na 1. miejscu, ponad 13 razy przekraczając zysk brutto z tej działalności.

13.3. Podsumowanie

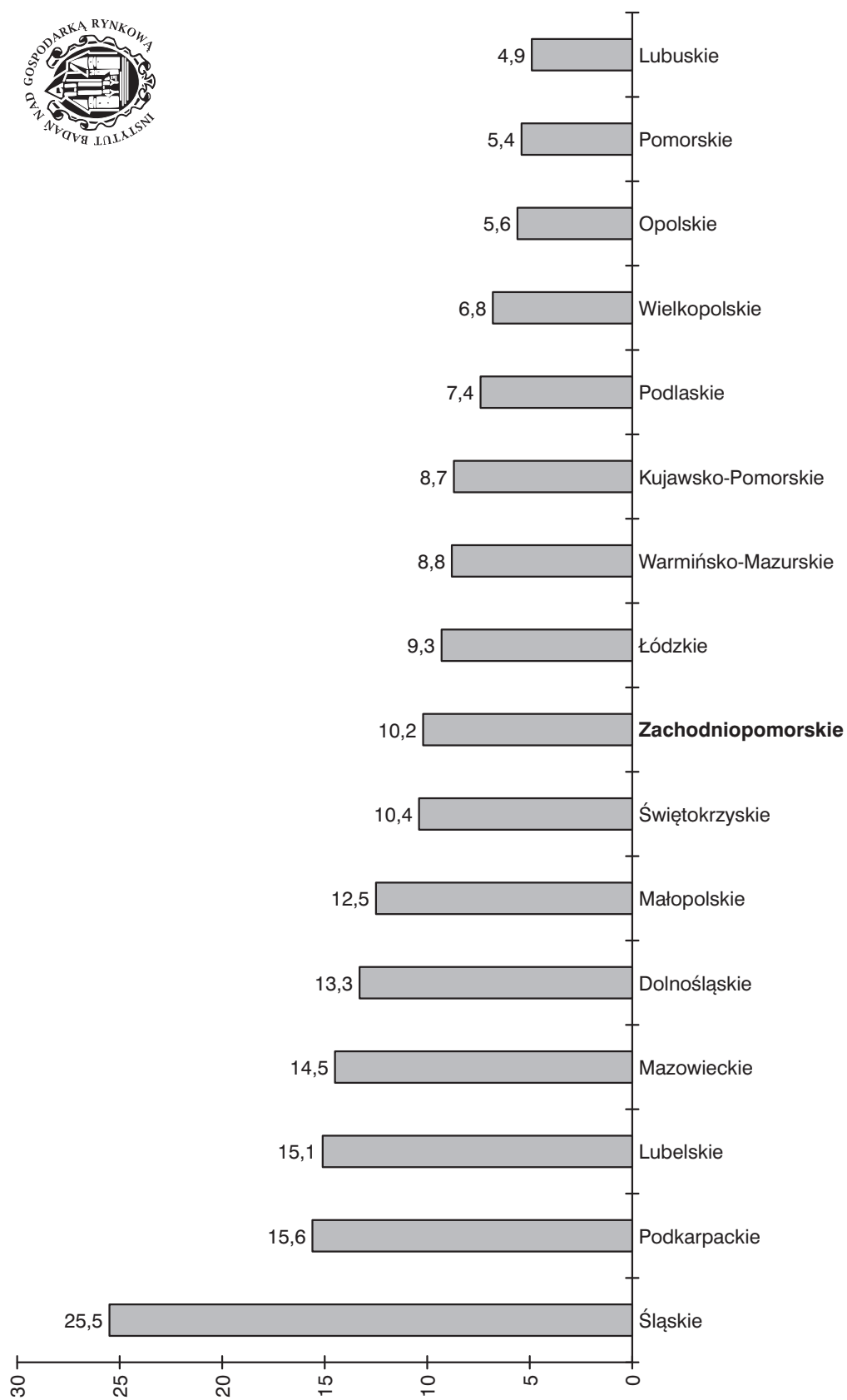
Zasadniczym kierunkiem oddziaływania pomocy państwowej są działania strukturalne.

Udział sektora państwowego w wytwarzaniu PKB, produkcji i zatrudnieniu, chociaż się obniża, nadal jest bardzo wysoki, zwłaszcza w odniesieniu do dużych przedsiębiorstw.

Pomorze Zachodnie znalazło się w środku rankingu województw pod względem udziału dotacji w produkcji sprzedanej oraz udziału dotacji w zysku brutto działalności gospodarczej regionu. Najwyższy poziom przyznanych dotacji odnotowano w sektorze publicznym, w działalności związanej z rekreacją, kulturą i sportem oraz w transporcie lądowym i transporcie rurociągami.

Wykres 13.2. Udział dotacji w zysku brutto (w procentach) w 1998 r.

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.4.

Udział dotacji w produkcji sprzedanej według sekcji EKD w 1998 r.

EKD	Udział dotacji
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	94,15 %
Edukacja	4,42 %
Transport lądowy, transport rurociągami	3,37 %
Odprowadzanie ścieków, wywóz śmieci, usługi sanitarne i pokrewne	2,01 %
Rolnictwo, leśnictwo i pokrewna działalność usługowa	1,42 %
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	0,98 %
Pozostała działalność usługowa	0,92 %
Pobór, oczyszczanie i rozprowadzanie wody	0,82 %
Rybołówstwo i działalność usługowa związana z rybołówstwem	0,77 %
Obsługa nieruchomości	0,59 %
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	0,28 %

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Tabela 13.5.

Udział dotacji w zysku brutto według sekcji EKD w 1998 r.

EKD	Udział dotacji
Działalność związana z rekreacją, kulturą i sportem	1318,86 %
Transport lądowy, transport rurociągami	179,98 %
Rybołówstwo, i działalność usługowa związana z rybołówstwem	70,45 %
Edukacja	60,30 %
Pobór, oczyszczanie i rozprowadzanie wody	34,16 %
Obsługa nieruchomości	28,93 %
Rolnictwo, leśnictwo i pokrewna działalność usługowa	25,47 %
Ochrona zdrowia i opieka socjalna	20,88 %
Odprowadzanie ścieków, wywóz śmieci, usługi sanitarne i pokrewne	15,44 %
Produkcja artykułów spożywczych i napojów	11,49 %

Źródło: Obliczenia IBnGR na podstawie danych GUS.

Dla rozwoju przemysłu i gospodarki konieczne jest znalezienie sektorów, produktów lub przedsiębiorstw, które mają szansę osiągnąć międzynarodową konkurencyjność we względnie bliskiej perspektywie i stać się siłą napędową gospodarki. Niezwykle istotne jest prowadzenie polityki przemysłowej w kierunku specjalizacji kierunków eksportowych w przemyśle i wypromowania produktów będących „hitami” eksportowymi.

Uważa się, że działania restrukturyzacyjne w polskiej polityce przemysłowej, przewidujące w sektorach nadwyżkowych redukcję mocy produkcyjnych i podnoszenie konkurencyjności, są ogólnie zgodne z regułami pomocy państwa w UE, mimo ich ukierunkowania sektorowego.

14. Podłoże polityczno-kulturowe w nowym podziale administracyjnym

Systematyczna analiza przestrzeni polityczno-kulturowej Polski napotyka szereg barier związanych przede wszystkim z bardzo ograniczonym zakresem dostępnych danych na poziomie regionalnym. Znaczna część wiedzy o sferze politycznej i kulturowej oraz szerzej społecznej opiera się na danych mających charakter nie czysto obiektywnych zmiennych materialnych, a deklaracji i subiektywnych odczuć. Zjawiska te badane są najczęściej na poziomie ogólnokrajowym przy użyciu sondaży społecznych. Ich użyteczność dla badań regionalnych jest dość ograniczona, gdyż wielkość i regionalne rozmieszczenie próby respondentów nie gwarantują reprezentatywności na poziomie wojewódzkim. Na podstawie danych sondażowych wnioskować możemy najwyżej o cechach makroregionów, ale nawet w tym przypadku z dużym marginesem błędu.

Pewnego zakresu wiedzy dotyczącej sfery społeczno-kulturowo-politycznej dostarczają również dane powszechnego spisu ludności. Jednak, jak wiadomo, nie był on przeprowadzany od ponad 10 lat i dane z 1988 r. są często zupełnie zdezaktualizowane.

Wiele zagadnień istotnych, z punktu widzenia pełnej wiedzy o przestrzeni społeczno-politycznej Polski, nie jest w ogóle badanych w sposób oficjalny. Dobrym przykładem jest zagadnienie narodowości, o którą nie pytano w Polsce formalnie od zakończenia ostatniej wojny światowej. Najważniejsze źródła wiedzy w tym zakresie mają więc charakter jakościowy, trudny do ilościowego porównywania.

Jednym z najlepszych dostępnych źródeł informacji ilościowej na temat podłoża polityczno-kulturowego kraju pozostają więc wyniki wyborów⁴⁶. Na ich podstawie, jak pokazały liczne badania, możemy wyciągać wnioski dotyczące elektoratu, daleko wykraczające poza zwykłą wiedzę o poparciu poszczególnych partii politycznych. Zaletą analizy wyników wyborów jest również to, że dostarczają one wiedzy o charakterze syntetycznym. Przy pomocy kilku głównych wskaźników określić można bowiem wszystkie główne parametry polityczno-kulturowe lokalnych czy też regionalnych społeczności.

Struktura polskiej sceny politycznej oraz polskiej przestrzeni politycznej posiada bardzo zbliżony, dwuwymiarowy charakter⁴⁷. Określają je dwa główne czynniki, które posiadają niezwykle trwałe charakter. Ich stabilność możemy obserwować od momentu wyborów prezydenckich w 1990 r. po ostatnie wybory samorządowe w 1998 r. Można nawet mówić o znacznie większej stabilności owych osi strukturalnych od samych preferencji wyborczych.

Kolejnym syntetycznym wskaźnikiem struktury przestrzeni kulturowo-politycznej, pochodzącym z wyborów, jest poziom frekwencji. Na jego podstawie oceniać można stopień mobilizacji politycznej mieszkańców, ich aktywności politycznej oraz postaw obywatelskich.

Przyjrzyjmy się dwóm głównym osiom struktury społeczno-politycznej Polski. Pierwsza z nich, mająca obecnie dominujący charakter w życiu politycznym kraju,

⁴⁶ Dane dotyczące wyników wyborów uzyskano z Krajowego Biura Wyborczego.

⁴⁷ Systematyczne omówienie struktury polskiej geografii wyborczej oraz jej porównanie do struktury sceny politycznej przedstawiłem w pracy Zarycki T., *Nowa przestrzeń społeczno-polityczna Polski*, EUROREG UW, Warszawa 1997.

określona może być zgodnie z konwencją T. Żukowskiego, jako „oś wartości”⁴⁸. Popularnie określana bywa również jako oś „prawica–lewica”, choć oczywiście znaczenie w kontekście polskim określeń „prawica” i „lewica” może być dyskusyjne.

Druga z osi to „oś interesów”. Na niej przeciwstawiają się sobie liberalny elektorat miejski i nieufny wobec reform elektorat wiejski.

W ostatnich wyborach prezydenckich 1995 r. bieguny obu osi reprezentowali odpowiednio: na „osi wartości”: A. Kwaśniewski oraz L. Wałęsa, natomiast na „osi interesów”: W. Pawlak oraz J. Kuroń. W ostatnich wyborach parlamentarnych w 1997 r. najwyraźniejszymi reprezentantami biegunów stały się na „osi wartości”: SLD oraz AWS, a na „osi interesów”: PSL oraz UW.

Na „osi wartości” skontrastowane są ze sobą z jednej strony obszary tradycyjne o wyższym stopniu zasiedlenia ludności i konserwatyźmu światopoglądowego, z drugiej zaś obszary o większej mobilności mieszkańców, charakteryzujące się bardziej liberalnym światopoglądem i zdecydowanie niższym poziomem religijności. Korelatami „osi wartości” są m. in.: współczynnik zasiedlenia mieszkańców, udział rolnictwa prywatnego w rolnictwie ogółem, liczba rozwodów na 1 mieszkańca, liczba przestępstw na 1 mieszkańca, liczba księży na 1 mieszkańca, ludność w wieku poprodukcyjnym. Na „osi interesów” skontrastowane są ze sobą z jednej strony duże miasta oraz obszary lepiej rozwinięte i bogatsze, a z drugiej – regiony wiejskie i obszary peryferyjne ekonomiczne. Korelatami osi są m. in.: poziom urbanizacji, dochód na głowę mieszkańca, średnie zarobki, zatrudnienie w przemyśle, saldo migracji, zatrudnienie w rolnictwie.

Analizując poglądy elektoratów w układzie dwóch osi podziału sceny politycznej można, dokonując pewnych uogólnień, uznać, że wokół poszczególnych wymiarów tworzą się następujące wiązki istotnych kwestii światopoglądowo-politycznych:

- „oś wartości”: (lewica *versus* prawica):
 - stosunek do niedawnej historii Polski, w szczególności roli PZPR, „Solidarności” itp.,
 - opinie na temat dekomunizacji, lustracji itp.,
 - stosunek do Kościoła katolickiego, jego roli w życiu politycznym i społecznym oraz nauczania Kościoła dotyczącego m. in.: aborcji, antykoncepcji, obecności religii w życiu społecznym itp.,
 - stosunek do innych kwestii obyczajowych, np. roli rodziny, kobiety itp. (konserwatyzm obyczajowy *versus* liberalizm obyczajowy);
- „oś interesów” (liberalizm ekonomiczny *versus* etatyizm reprezentujący głównie interesy wsi):
 - stosunek do liberalnych reform ekonomicznych (np. symbolizowanych przez tzw. plan Balcerowicza),
 - poglądy na rolę państwa w redystrybucji dochodu narodowego,
 - stosunek do kapitału zagranicznego i prywatyzacji,
 - zaufanie do elit politycznych.

⁴⁸ Patrz np. Żukowski T., Sześć lat w teatrze demokracji. Ewolucja polskiej sceny politycznej od wiosny 1989 do wiosny 1995 r., w: *Podstawy życia społecznego w Polsce*, M. Marody, E. Gucwa-Leśny (red.), ISS UW, Warszawa 1996.

W ostatnich latach na polskiej scenie politycznej rosnącego znaczenia nabiera „oś wartości”. Od wyborów w 1997 r. wyjaśnia ona również większą część wariacji regionalnego zróżnicowania preferencji wyborczych niż „oś interesów”. Oznacza to, że obecnie kwestie ekonomiczne w mniejszym stopniu ważą na zachowaniach wyborczych od kwestii światopoglądowych. Z punktu widzenia polityki gospodarczej, w tym polityki regionalnej, stwarza to sytuację, w której polityka ta jest w mniejszym stopniu uzależniona od decyzji elektoratu. Dominującymi ugrupowaniami na scenie politycznej stały się SLD oraz AWS. Choć można oczywiście zauważyć różnice ich stosunku do pewnych zagadnień polityki społecznej, reform systemowych itp., nie są to odmienności o charakterze fundamentalnym. Oba ugrupowania akceptują ogólny kierunek reform kraju, spierając się jedynie co do jego tempa i bardziej szczegółowych rozwiązań. Zastępuje w dużym stopniu debata historyczna (spory o dekomunizację, winę, religię itp.) odwraca w istocie uwagę elektoratu od kwestii gospodarczych. W pewnym sensie daje to polskim reformatorom szczególnie korzystne warunki realizacji swoich zamierzeń. Jest to bardzo widoczne przy porównaniu polskiej sceny politycznej z krajami sąsiednimi, w których oś ekonomiczna pozostaje głównym wymiarem polityki, np. z Czechami (gdzie dojście do władzy socjaldemokratów związane było z redefinicją polityki społeczno-gospodarczej) czy Rosją (w której w dalszym ciągu największą partią w parlamencie pozostają konserwatywni komuniści). Rozważania te zmierzają ku temu by pokazać, że również na poziomie wojewódzkim konfiguracja polityczna nie będzie w najbliższej przyszłości w sposób znaczący decydować o kierunku rozwoju gospodarczego regionu.

Oznacza to m. in., że głosujący przy podejmowaniu decyzji wyborczych w ograniczonym i malejącym stopniu kierują się racjonalną oceną swojej sytuacji materialnej. Dominuje działanie dwóch mechanizmów:

- znany powszechnie na świecie mechanizm wahadła wyborczego. Po okresie rządów jednej opcji rozczarowany elektorat przechyla szalę zwycięstwa ku opozycji. W następnej kadencji mechanizm się powtarza. Czynnikiem decydującym nie jest tu więc racjonalny rachunek ekonomiczny, ale chęć „zrobienia na złość” dotychczas rządzącym. W Polsce, borykającej się wciąż z poważnymi problemami gospodarczymi i podejmującej dość ambitny program reform społeczno-gospodarczych, rozczarowanie do kolejnych rządów, niezależnie od ich opcji politycznej, wydaje się nieuniknionym zjawiskiem społecznym;
- własna sytuacja ekonomiczna jest interpretowana za pośrednictwem schematów ideologicznych. np. osoby uważające się za pokrzywdzone materialnie interpretują swoją złą sytuację bądź to jako skutek wielu lat rządów komunistycznych, które doprowadziły gospodarkę do tak złego stanu, że do dziś nie jest ona w stanie zapewnić wystarczającego poziomu opieki socjalnej (wtedy popierają prawicę), bądź też widzą swoją biedę jako efekt nieprzemyślanych – według nich – i społecznie szkodliwych reform gospodarczych wprowadzanych przez rządy solidarnościowe (wtedy wybierają prawicę). Działa tu więc mechanizm „przypisania winy”, a nie racjonalnego rachunku ekonomicznego⁴⁹.

⁴⁹ Pojęcie „przypisania winy” jako czynnika przeważającego nad obiektywną oceną własnej sytuacji ekonomicznej u polskich wyborców wprowadzili D. V. Powers i J. H. Cox, *Echoes from the Past: The Relationship between Satisfaction with Economic Reforms and Voting Behaviour in Poland*, *American Political Science Review*, 91 (3), 1997, s. 617–634.

Podsumowując, na podstawie analizy zachowań wyborczych, można wyróżnić następujące podstawowe wymiary przestrzeni kulturowo-politycznej:

- wymiar wartości (oś „prawica–lewica”),
- wymiar interesów (oś „miasto–wieś”),
- wymiar frekwencji wyborczej (określający mobilizację polityczną regionu).

Uzupełnieniem tych trzech wymiarów głównych może być także poziom poparcia dla list wyborczych ruchów regionalnych i mniejszości narodowych. Są to najczęściej siły polityczne lokujące się poza głównymi wymiarami krajowej sceny politycznej i tworzące niejako własny wymiar przestrzeni kulturowo-politycznej, który określić można mianem „osi centrum–peryferie”.

Województwo zachodniopomorskie obejmuje jednorodny kulturowo i politycznie obszar należący do tzw. ziem zachodnich i północnych. Mamy tu do czynienia z jednej strony z dominacją opcji lewicowej na „osi wartości”, oraz wyższym od średniej poziomem opcji liberalnej na „osi interesów”. Region charakteryzuje się jednocześnie niskim poziomem frekwencji i najniższą zasiedziałością w Polsce, która wynika nie tylko z faktu przesiedleń ludności po 1945 r., ale również z dużej mobilności mieszkańców. W okresie komunistycznym tu właśnie zlokalizowano największą liczbę PGR w kraju. W wyborach prezydenckich w 1990 r. znaczne poparcie w regionie uzyskał S. Tymiński, w 1995 r. zaś w zdecydowanej większości głosowano tu na wywodzącego się z położonego na terenie województwa Białogardu – A. Kwaśniewskiego. Z Darłowa usytuowanego w Zachodniopomorskiem wywodzi się również znany organizator protestów chłopskich A. Lepper. W tym też regionie jego ruch polityczny *Samoobrona* cieszył się największym poparciem wyborców w kraju. Choć południowa granica województwa może być pewnym stopniu uznana za zbliżoną do kulturowo-politycznej granicy Pomorza Zachodniego, przebieg granicy wschodniej z województwem pomorskim, wytyczonej pomiędzy Koszalinem a Słupskiem, należy uznać za całkowicie arbitralny.

Dominującym ugrupowaniem jest obecnie SLD (39 % w 1998 r., 35,9 % w 1997 r.). 2. miejsce zajmuje AWS (27,2 % w 1998 r., 26,1 % w 1997 r.). Trzecią partią w województwie pozostaje Unia Wolności, pomimo znacznego spadku poparcia z 16,1 % w 1997 r. do 12,2 % w 1998 r. Przymierze Społeczne zajęło 4. lokatę z 9,3 %. Rok wcześniej poparcie PSL w województwie było bardzo słabe (3,9 %), ale Unia Pracy przekroczyła nieco swoją średnią krajową (5,2 %). W 1998 r. wyraźnie wyższe od średniej krajowej było w województwie poparcie współorganizowanej przez ROP Ojczyzny – 5,3 %. Frekwencja wyborcza wzrosła z 43,3 % w 1997 r. do 44,8 % w 1998 r., pozostając jednak ciągle nieco poniżej wartości średniej krajowej.

W sumie, w wyniku wyborów samorządowych w 45-miejscowym sejmiku wojewódzkim 22. miejsca przypadły SLD, 13. miejsc AWS, 6. miejsc Unii Wolności, 3. miejsca Przymierzemu Społecznemu i 1. miejsce Ojczyźnie. Na 60 mandatów w szczecińskiej radzie miejskiej 24 przypadły SLD (21 w poprzedniej kadencji). Pewną poprawę stanu posiadania odnotowała AWS (21 mandatów, poprzednio prawicowe Forum 2000 – 14 mandatów). UW straciła połowę miejsc – 8 (z dawnych 16), Niezależny Ruch Społeczny senatora Mariana Jurczyka zdobył 6 mandatów, Klub Osiedlowców – 1.

15. Zakończenie

Z punktu widzenia powierzchni Zachodniopomorskie zajmuje 5. miejsce w kraju. Województwo dysponuje znacznymi zasobami wodnymi i dość rozbudowaną siecią hydrograficzną. Powierzchnia terenów leśnych znacznie przekracza poziom średniej krajowej. Większość problemów ekologicznych związana jest z koncentracją potencjału produkcyjnego w centrum regionu.

Przez województwo przebiegają ważne szlaki komunikacyjne łączące Niemcy z Polską. Istotnym elementem infrastrukturalnym jest zespół portów Szczecin – Świnoujście.

Gęstość zaludnienia jest znacznie niższa od średniej krajowej, poziom urbanizacji jest natomiast bardzo wysoki. Województwo charakteryzuje się przeciętną gęstością sieci miejskiej, a sieć osadnicza jest słabo wykształcona.

W strukturze wartości dodanej województwa zachodniopomorskiego największe znaczenie mają usługi wraz z budownictwem (68,2 %, najwyższy udział w Polsce). Na przemysł w 1998 r. przypadało 24,4 % wartości dodanej, natomiast na rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo 7,4 %. Udział województwa w ogólnopolskiej produkcji sprzedanej kształtuje się na poziomie 3,9 % i w ostatnich latach nie zmienił się.

W porównaniu z innymi województwami, dla Zachodniopomorskiego charakterystyczna jest stosunkowo wysoka wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 zatrudnionego.

Województwo charakteryzuje się relatywnie dużym udziałem sektora prywatnego w produkcji sprzedanej oraz dużą dynamiką wzrostu udziału tego sektora w produkcji sprzedanej przemysłu.

Wskaźnik udziału eksportu w produkcji sprzedanej przemysłu kształtuje się na poziomie 22 % i jest znacznie wyższy od średniego dla Polski.

Rynek pracy jest bardziej elastyczny niż w innych regionach. Po długim okresie spadku liczby bezrobotnych, w latach 1998 i 1999 odnotowano jednak wzrost liczby bezrobotnych i stopy bezrobocia.

Poziom dochodów do dyspozycji gospodarstw domowych był w 1998 r. o 2 % wyższy od średniej krajowej, co stawia region na 6. miejscu. W województwie odnotowano najwyższy w kraju – 53,6-procentowy – udział wynagrodzeń w strukturze dochodów.

W latach 1994–1998 wydatki gmin Zachodniopomorskiego rosły nieco szybciej od dochodów.

Województwo należy do obszarów, które cieszą się stosunkowo wysokim zainteresowaniem kapitału obcego. W końcu 1998 r. działało tu 1343 bezpośrednich inwestorów zagranicznych, z których 86 zainwestowało ponad 500 tys. USD, a 737 poniżej 10 tys. USD.

W okresie transformacji nastąpił wzrost liczby instytucji otoczenia biznesu. W końcu 1999 r. na terenie województwa działało 5 ośrodków szkoleniowo-doradczych, 3 fundusze pożyczkowo-poręczeniowe, 4 inkubatory przedsiębiorczości, 1 centrum technologiczne oraz 122 oddziały bankowe (wskaźnik nasycenia bankami był wyższy od średniej krajowej). Ponadto, w regionie znajdują się 3 euroregiony: Pomerania, Bałtyk i Pro Europa Viadrina.

O pozycji konkurencyjnej przemysłu województwa świadczy ocena strumieni handlu zagranicznego. W województwie zachodniopomorskim w latach 1995–1998 nastąpił wzrost wartości zarówno eksportu, jak i importu. Wielkość obrotów handlowych wahała się. W 1998 r. wartość eksportu istotnie się zwiększyła i pojawiła się nadwyżka w obrotach handlowych Zachodniopomorskiego. Od 1995 r. można obserwować stałe pogarszanie się wskaźnika pokrycia importu eksportem do 1997 r., a następnie jego poprawę. Wartość eksportu na 1 mieszkańca jest wyższa od średniej dla Polski, natomiast wartość importu na 1 mieszkańca jest niższa od średniej.

Firmy Zachodniopomorskiego mają najwyższe obroty handlowe z Unią Europejską. Trafia tam ponad 76 % eksportu firm województwa.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się stosunkowo wysoką atrakcyjnością inwestycyjną, co związane jest z jego położeniem geograficznym. Miasta Pomorza Zachodniego cechuje średnia atrakcyjność inwestycyjna i jakość życia.

Zeszyty Instytutu z serii Polska Regionów:

- Nr 1 A. Nawrot: Bilans instytucji promocji rozwoju regionalnego i otoczenia biznesu w nowym układzie terytorialnym; Gdańsk-Warszawa, 1999.
- Nr 2 K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński: Ocena konkurencyjności województw, struktura handlu zagranicznego; Gdańsk, 1999.
- Nr 3 K. Gawlikowska-Hueckel, S. Umiński: Jakość życia w miastach – powiatach grodzkich; Gdańsk, 1999.
- Nr 4 K. Gawlikowska-Hueckel, D. Sobczak: Atrakcyjność inwestycyjna nowych województw; Gdańsk, 1999.
- Nr 5 Z. Gilowska: Pożądany mechanizm wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej do wspierania rozwoju regionalnego; Lublin 2000.
- Nr 6 Praca zbiorowa pod red. J. Szlachty, A. Pyszkowskiego: Rozwój regionalny jako element strategii społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000–2006; Gdańsk-Warszawa, 1999.
- Nr 7 P. Swianiewicz, W. Dziemianowicz: Atrakcyjność inwestycyjna miast; Warszawa, 1999.
- Nr 8 W. Dziemianowicz: Transformacja gospodarcza nowych województw; Warszawa, 1999.
- Nr 9 T. Kaczor, M. Tomalak: Potencjał inwestycyjny jednostek samorządu terytorialnego; Warszawa, 2000.